

18.3.2019

EOAK/4099/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

JUSSIN KODIT -LASTENSUOJELULAITOS

Tarkastuspöytäkirja

Aika: 21.8.2018 ja 22.8.2018

Paikka: Tahtokodit Oy:n lastensuojeluyksikkö Jussin kodit, Haukipudas

**Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:
esittelijäneuvos Tapio Rätty
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Riikka Jackson**

**Ulkopuolinen asiantuntija
kokemusasiantuntija Sami Isoniemi**

**Tarkastuskohteesta:
yksikön johtaja - - -
vastaava ohjaaja - - -
yksikköön sijoitetut lapset
vuorossa olevia ohjaajia**

1 YLEISTÄ

1.1 Perusteet tarkastukselle

Tarkastus tehtiin apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin määräyksestä ja se tehtiin ennalta ilmoittamatta. Oikeusasiamiehen toimivalta ennalta ilmoittamattomaan tarkastukseen selvitettiin yksikön johtajalle - - - ja vastaava ohjaaja - - -, joiden kanssa keskusteltiin ensimmäiseksi tarkastuksen alkaessa.

Perustuslain 109 §:n mukaan oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehellä on perustuslain 111 §:n mukaan oikeus saada salassa pidettäviä tietoja laillisuusvalvonnan kohteilta. Viranomaisen tai muun valvottavan on asianmukaisesti annettava totuudenmukaisesti kaikki asiaan vaikuttavat tiedot ja selvitykset.

Oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OP-CAT, Optional Protocol of the UN Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä ominaisuudessa oikeusasiamies tekee tarkastuksia kaikkiin niihin paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä. Tehtävä mahdollistaa ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttämisen tarkastuksilla.

Pääpaino tehtävässä on ennalta ehkäistä vapautensa menettäneiden huonoa kohtelua mm. antamalla viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja. Oikeusasiamies raportoi kansallisena valvontaelimenä havainnoistaan vuosittain eduskunnalle, suljettujen laitosten toiminnosta vastaaville viranomaisille sekä YK:n kidutuksen vastaiselle alakomitealle (SPT, Subcommittee for the Prevention of Torture).

Yleissopimuksen valinnaisessa pöytäkirjassa vapauden menetyksellä tarkoitetaan kaikenlaista säilöönottoa, vangitsemista tai henkilön asettamista julkisen tai yksityisen valvonnan alaiseksi lainkäyttö-, hallinto- tai muun viranomaisen määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella ilman mahdollisuutta vapautua omasta tahdostaan. Edellä todettuun sisältyy myös lastensuojelulain perusteella laitoksiin sijoitetut huostaanotetut lapset (HE 182/2012 vp).

Tarkastuksen tarkoituksena oli tutustua laitoksen tiloihin ja toimintatapoihin sekä arvioida lasten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Tarkastuksella arvioitiin erityisesti lastensuojelulain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja lasten kohtelua. Tarkastus kohdistui myös siihen, miten lapsen oikeus keskustella luottamuksellisesti sosiaalityöntekijänsä kanssa toteutui ja siihen, miten lapsen terveydenhuolto oli toteutettu.

Tämä pöytäkirja perustuu tarkastuksella havaittuihin ja kuultuihin seikkoihin. Lisäksi pöytäkirja sisältää selvitystä eri valvontaviranomaisten aiemmista Jussin koteja koskevista päätöksistä ja havainnoista.

1.2 Jussin kodit

Jussin kodit on osa Tahtokoti Oy:n omistamaa sosiaalihuollon laitos- ja asumispalveluja järjestävää yksityisen palveluntuottajan toimintaa. Jussin kodit siirtyivät osaksi Tahtokoteja joulukuussa 2017.

Tahtokodit Oy on tarkastuksen jälkeen 1.9.2018 myyty Mehiläinen konserniin kuuluvalle Familiar Oy:lle.

Jussin kodeissa on kaksi yksikköä. Erityispuoli jakaantuu kahteen soluun, intensiivipuoleen ja erityispuoleen, joihin on sijoitettu yhteensä yhdeksän lasta. Peruspuolelle on sijoitettu kuusi lasta. Lisäksi laitoksessa on kaksi itsenäistymisharjoitteluhuoneistoa. Jussin kodeille on sijoitettu yhteensä 16 lasta, jotka ovat 14–17-vuotiaita.

Yksi lapsi oli tarkastuksen aikana räätälöidyllä yli paikalla laitoksessa. Kysymyksessä oli kuu-kauden mittainen järjestely siihen asti, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta.

Laitokseen on sijoitettu yksi tyttö, muut ovat poikia. Maahanmuuttajataustaisia lapsia on viisi.

Laitoksen yhteydessä toimii Oulun kaupungin sivistystoimen alainen pienopetusryhmä.

1.3 Tarkastuksen yhteydessä pyydetty aineisto

Sijoitetut lapset ja sijoitusperusteet

Lasten sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot

Selvitys lasten lääkityksestä

Koontiraportti lastensuojelulain mukaisista rajoituksista yksikössä ajalta 1.1.–31.8.2018

Viimeisimmät palotarkastuspöytäkirjat

Henkilöstöluettelo ja sen täydentäminen tiettyjen työntekijöiden koulutustietojen osalta Useiden eri lasten päivittäiskirjauksia sekä rajoituspäätöksiä

Kaikkien lasten päivittäismerkinnät tarkastusviikolta tiistai-sunnuntai

Tarkastusviikolla tehdyt rajoituspäätökset (kirjauksineen)

Selvitys opettajan työsuhteesta

Selvitys sellaisten henkilöiden työskentelystä Jussin kodeilla, jotka eivät ole mukana henkilöstöluettelossa

1.4 Keskustelut sijoitettujen lasten kanssa

Tarkastuksella keskusteltiin henkilökohtaisesti 10 lapsen kanssa. Ensimmäisenä päivänä keskusteltiin kuuden lapsen kanssa ja toisena päivänä neljän kanssa. Keskusteluista on laadittu erillinen salassa pidettävä muistio.

Ensimmäisenä päivänä lasten kanssa keskusteltiin lasten omissa huoneissa heidän yksiköisensä tai lapsen pyynnöstä ulkona laitoksen piha-alueella. Toisena päivänä lasten kanssa keskusteltiin koulupäivän aikana lasten huoneissa.

Lapset kertoivat tarkastajille omakohtaisesti omasta tilanteestaan, huostaanotostaan, yksikköjen käytännöistä ja sijaishuollon käytännön järjestämisestä Jussin kodeilla. Keskustelut toteutettiin siten, että lapset kertoivat ensin omin sanoin niistä asioista, joita he halusivat ottaa esille. Lapsille esitettiin myös tarkentavia kysymyksiä. Lapsilla ei ollut kuitenkaan mahdollisuutta etukäteen tarkkaan ja tietää, mitä heiltä kysytään. Tarkastajilla ei ollut käytössään mitään tiettyä kysymyslistaa, vaan eri lasten kanssa saatettiin keskustella osin eri asioista ja tapahtumista.

1.5 Vastatoimien kielto

Oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun 11 h §:n mukaan kansalliselle valvontaelimelle tietoja antaneelle ei saa määrätä rangaistusta tai muuta seuraamusta tietojen antamisen perusteella.

Lasten kanssa keskusteltaessa lapsille ilmoitettiin, että he voivat ottaa yhteyttä tarkastajiin, mikäli heihin kohdistetaan vastatoimia tarkastuksen johdosta, tai jos heihin kohdistetaan muita toimia, jotka vaikeuttavat heidän tilannettaan Jussin kodeissa.

Lapsille ilmoitettiin, että he voivat olla yhteydessä tarkastajiin myös muissa heidän sijaishuollon järjestämiseen liittyvissä asioissa.

Lapsille annettiin oikeusasiamiehen esittelyvihkonen ”Voiko oikeusasiamies auttaa” sekä tarkastukseen osallistuneiden esittelijöiden yhteystiedot (sähköpostiosoite ja puhelinnumero).

Henkilökuntaa muistutettiin vastatoimien kiellosta.

1.6 Keskustelut laitoksen vastuuhenkilöiden kanssa

Tarkastuksen aluksi keskusteltiin yksikön johtajan - - - ja vastaavan ohjaajan - - - kanssa Jussin kotien toimistotiloissa. Heidän kanssaan keskusteltiin myös oikeusasiamiehen toimivallasta ja tarkastuksen käytännön järjestelyistä (lasten kanssa keskustelemisen ensisijaisuudesta).

Toisena tarkastuspäivänä keskusteltiin mm. ensimmäisen päivän havainnoista yksikön johtajan ja vastaavan ohjaajan kanssa sekä kuultiin koulun opettajaa - - - ja erästä työntekijää.

Tarkastuksella keskusteltiin myös paikalla olleen Fileon Oy:n toimitusjohtaja - - - kanssa.

Tarkastuksen jälkeen oikeusasiamiehen kanslian virkamiehet ovat lisäksi olleet yhteydessä useaan otteeseen yksikön johtajaan. Häntä on muun muassa pyydetty toimittamaan tarkastukseen liittyviä asiakirjoja.

Tarkastuksen jälkeen Jussin kodeille lähetettiin kommentoitavaksi pöytäkirjan luonnos ilman toimenpideosuutta. Yksikön johtaja antoi selvityksen, jossa esitetään Jussin kodin näkemykset tarkastushavaintoihin ja lasten esille tuomiin asioihin. Yksikön antamat kommentit on liitetty pöytäkirjaan kohta kohdalta.

Tarkastuspöytäkirjasta pyydettiin myös työntekijöiden kommentit.

1.7 Jussin kotien kommentit liittyen lasten kanssa käytyihin keskusteluihin

Jussin kotien yksikön johtajan - - - tämän pöytäkirjan luonnokseen antamissa kommentteissa on esitetty, että sijoitetut lapset olisivat yhteisesti sopineet siitä, mitä he tarkastuksella kertovat elämästään Jussin kodeissa.

Kommenttien mukaan: ”*Ensimmäisen tarkastuspäivän iltapäivällä nuoret olivat puhelimitse toisiinsa yhteydessä ja ne, joita oli haastateltu, kertoivat toisille mitä ovat haastatteluissa puhuneet. Nuoret olivat avoimesti puhuneet yksikön muille nuorille ja työntekijöille, mistä olivat valittaneet ja mitä olivat sanoneet haastatteluissa. Nuoret olivat nostaneet esiin, että yksikönjohtaja ja vastaava ohjaaja tulevat saamaan potkut. Ensimmäisen tarkastuspäivän iltana yksi nuorista syytti yksikköä siitä, että hänet oli luvattu haastatella eikä näin oltu tehty. Nuori koki, että yksikön henkilökunta on estänyt haastattelun.*”

Edelleen kommenttien mukaan ”*Nuoret ovat keskustelleet tarkastuksen aikana avoimesti tarkastuksen sisällöstä ja omista haastatteluista koulupäivän aikana toisilleen. Opettaja on kertonut, että tarkastuksen aikana ja sen seuraavana koulupäivänä nuorten keskittyminen oli haasteellista ja oppilaat palasivat tarkastuskäyntiin useasti koulupäivien aikana. Opettaja on ohjannut oppilaiden keskustelua asiapitoisempaan suuntaan ja avannut tarkastuksen tarkoitusta ja siihen liittyviä asioita.*”

Edelleen todetaan ”*Tarkastuskäynnillä keskusteltiin siitä, että nuoret ovat olleet toisiinsa yhteydessä haastattelijien välissä. Tarkastuskäynnillä nostettiin esiin huoli, että nuoret ovat voineet sopia, mitä haastatteluissa kertovat. Keskustelussa puhuttiin siitä, että nuoret voivat keskenään*”

sopia ja ottaa jonkun työntekijän erityisesti kohteeksi tai asian, jota kertovat haastattelussa. Tällöin nuoren kuuleminen hänen omista kokemuksistaan jää todellisuudessa toteutumatta. Suuri osa nuorten kertomista asioista toistuvat raportissa sen vuoksi, että he ovat haastattelussa kertoneet toisen käden tietoja. Jokaisen nuoren asiat ja tilanteet selvitetään nuoren kanssa henkilökohtaisesti. Toisen käden tiedoissa välitetään kaverin yksipuolista näkemystä tilanteista ilman kunnollista tietoa tapahtumien kulusta.”

Vielä kommenteissa tuodaan esille, että ”Tarkastuskäynnin keskustelussa puhuttiin myös nuoresta, joka oli luvattu haastatella ensimmäisenä päivänä. Näin ei kuitenkaan tapahtunut ja nuori kävi illalla yksikössä kierroksilla ja syyllisti yksikköä, joka nuoren mukaan oli estänyt haastattelun toteutumisen. OAM valitsi tarkastuksen kohteeksi nuoret, jotka nimesivät toisiaan. Tästä johtuen haastateltavien kohteeksi valikoitui toisensa hyvin tuntevat nuoret. Ne nuoret, jotka asioivat yksikön ulkopuolella, jäivät kokonaan haastatteleematta. Yksikön näkemyksen mukaan olisi ollut reilumpaa haastatella yksikön kaikki nuoret.”

Laitoksen kommenteista välittyy sellainen kuva, että Jussin kotien vastuutyöntekijät epäilevät lasten kertomien asioiden luotettavuutta ja oikeellisuutta. Kommenteissa ei ole kuitenkaan varsinaisesti yksilöity sellaista asiaa, josta laitoksen mielestä nuoret olisivat sopineet kertovansa tietyllä tavalla valheellisesti. Laitos ei ole myöskään maininnut nimeltä työntekijää, jonka lapset olisivat erityisesti ”ottanut kohteekseen”.

Perusteltua ja tavanomaiseen elämään kuuluvaa on, että ihmiset keskustelevat keskenään siitä, mitä heidän elämässään sillä hetkellä tapahtuu. Tällainen tapahtuma, joka herättää keskustelua, voi olla myös laillisuusvalvojan laitokseen suorittama tarkastus, johon liittyen laitokseen sijoitetut lapset voivat keskustella esimerkiksi siitä, mitä asioita pitää muistaa kertoa tarkastajille, ja mitkä ovat niitä tärkeitä lapsia askarruttavia kysymyksiä, jotka vaativat lasten mielestä selvittämistä. Lapsen edun mukaista on, että lapsi voi keskustella päivittäiseen elämään osallistuvien aikuisten kanssa tällaisista asioista.

Oikeusasiamiehen tarkastuksilla lasten kertomiin asioihin ja niiden autenttisuuteen kiinnitetään erityistä huomiota. Lasten spontaania kertomaa arvioidaan koko ajan tarkastuksen aikana muun muassa kiinnittämällä huomiota siihen, miten ja missä yhteydessä lapsi jonkun asian esittää. Epäselvältä vaikuttavissa tilanteissa lapselta ja myös aikuisilta kysytään tarkentavia kysymyksiä. Tarkastuksen aikana ja sen jälkeen lasten kertomia asioita arvioidaan suhteessa toisten lasten kertomaan ja muuhun tarkastusmateriaaliin, kuten laitoksen lapsista laatimiin päivittäismerkintöihin, rajoituspäätöksiin, laitoksen sääntöihin ja laitoksen henkilökunnan kertomuksiin. Aikuisten laatimat asiakirjat ja tietojärjestelmään kirjatut päivittäismerkinnät ovat olennainen ja erottamaton osa tarkastuksen kokonaisuutta.

Tarkastajien näkökulmasta lasten kanssa käydyt keskustelut olivat omakohtaisia ja sisällöltään toisistaan poikkeavia, kuten normaalit keskustelut eri ihmisten välillä yleensä ovat huolimatta siitä, että keskustelun aihepiiri olisi kaikissa keskusteluissa sama. Tarkastushavaintojen mukaan lapset eivät kohdistaneet arvosteluaan esimerkiksi vain johonkin tiettyyn työntekijään, vaan kertoivat eri lailla, eri sanoin ja eri yhteyksissä Jussin kotien käytännöistä.

Monilla lapsista ei myöskään ollut varsinaisesti ymmärrystä siitä, mitkä heidän kertomistaan arjen kokemuksista ja laitoksen säännöistä tai käytännöistä mahdollisesti olivat laillisuusvalvonnan näkökulmasta huomiota herättäviä. Lapset eivät siis keskusteluissa listanneet epäkohtia, vaan kertoivat vapaasti omasta arjestaan laitoksessa, jonka perusteella tarkastajat saattoivat kiinnittää huomiota epäasiallisilta kuulostaviin menetelmiin.

Hyväksyttävää on, että lapset eri tarkastuksilla myös yhteisesti tuovat esiin ongelmia ja epäkoh-
tia tai jopa lainvastaisia menettelymuotoja, joita heidän mielestään sijaishuoltopaikassa on käy-
tössä. Pelkästään se, että lapset yhteisesti tuovat esille asioita ei merkitse sitä, että lapset kek-
sivät tai esittäisivät valheellista tietoa tapahtumista tai sijaishuoltopaikan käytännöistä.

Tarkastuksella nousi esille yksi tapahtuma, josta usea lapsi kertoi ja kehotti tarkastajia kysy-
mään tarkemmin nimeämiltään toisilta lapsilta. Kyseessä oli erään työntekijän käytös tilan-
teessa, jossa työntekijän epäasiallinen ja provosoiva käytös kohdistui yhteen lapseen ja muut
lapset olivat olleet paikalla näkemässä tilanteen. Työntekijän käytös tilanteessa oli herättänyt
huolta laitokseen sijoitetuille lapsille. Tästä tapahtumasta keskusteltiin vastaava ohjaaja - -
kanssa tarkastuksen aikana, jolloin hän vahvasti tapahtuman todeksi ja kertoi, että asia on jo
selvitetty laitoksessa sisäisesti.

Tämän tapahtuman ohella useat lapset toivat esille huoltaan erääseen lapseen kohdistuneesta
heidän mielestään epäoikeudenmukaisesta kohtelusta, jota he olivat laitoksessa henkilökohtai-
sesti havainneet.

Niissä tilanteissa, joissa lapset kertoivat jollekin toiselle lapselle tapahtuneista asioista, he ilmai-
sivat tarkastajille selkeästi, ettei kyse ollut heille itselleen tapahtuneesta asiasta. Lapset kertoi-
vat, kenestä lapsesta oli kysymys, ja myös kehottivat tarkastajia kysymään asiasta juuri tältä
lapselta. Tarkastajille oli siis selvää, mitkä asiat olivat Jussin kotien kommenteissa tarkoitettuja
”toisen käden tietoja”. Suurin osa näistä tapahtumista ilmenee myös lapsia koskevista laitoksen
ylläpitämistä asiakirjoista.

Kommenteissa tuodaan esille erään lapsen luulle, että laitos oli estänyt tarkastajien ja hänen
välisen keskustelun. Toisena tarkastuspäivänä lapselle selitettiin, että keskustelua hänen kans-
saan ei ehditty käymään ensimmäisenä päivänä. Lapsen kanssa käytiin henkilökohtainen kes-
kustelu toisena tarkastuspäivänä.

Vaikka tarkastus kesti kaksi päivää, ei sen aikana ehditty keskustelemaan kaikkien lasten
kanssa, vaikka se oli ollut tavoitteena. Osa lapsista myös poistui laitoksesta tarkastuksen aikana
ohjaajien kanssa. Tarkastajat myös havaitsivat yhden lapsen poistuvan yksin pyörällä laitoksen
alueelta.

1.8 Tilat

Jokaisella lapsella on oma huone. WC- ja suihkutilat ovat yhteisiä. Laitoksella oli kuntosali ja
pihalla trampoliini.

Sijaishuoltopaikan yleiset tilat olivat siistit, mutta lähes poikkeuksetta nuorten huoneet olivat niu-
kasti sisustettuja ja vaatekaappien ovet puuttuivat.

Lasten laitoksen ulkopuoliset kaverit eivät voi vieraila laitoksessa.

1.9 Esteettömyys

Pääsy eri rakennuksiin ei ole mahdollista pyörätuolin käyttäjälle ainakaan ilman toisen henkilön
apua.

Asuintiloja on myös päärakennuksen toisessa kerroksessa. Yläkertaan ei ole mahdollista
päästä pyörätuolilla.

1.10 Laitoksen koulu ja lasten jatko-opintomahdollisuudet

Lapsilla on oikeus saada opetusta joko laitoksessa tai sen ulkopuolella. Lapsen oikeus opetukseen ei lakkaa, vaikka lapsi olisikin lastensuojelullisena toimenpiteenä sijoitettu kodin ulkopuolelle. Sijoitettujen lasten koulutuksen tulisi olla saman tasoista muiden lasten kanssa. Sijoitetuilla lapsilla tulee olla yhdenvertainen mahdollisuus osallistua perusopetukseen ja jatkaa opintoja lukiossa tai ammatillisessa oppilaitoksessa.

Laitoksen yhteydessä olevassa Oulun kaupungin ylläpitämässä koulussa järjestetään perusopetusta.

Koulu sijaitsee piha-alueella olevassa parakkirakennuksessa. Omassa koulussa käy yhteensä seitsemän lasta. Muut käyvät koulua Oulussa (ammattioppilaitos, Valma-koulutus) tai Haukiputaan kyläkoulussa.

Työelämään tutustumispaikoista sovitaan yhdessä Haukiputaan koulun oppilaanohjaajan kanssa. Koska opetusryhmä on perustettu lukuvuonna 2017-2018, opettajalle ei ollut vielä kerrottu mahdollisia käytäntöjä TET-harjoittelun järjestämiseksi. Suunnittelu yhteistyössä oppilaanohjaajan kanssa on käynnistymässä. Oppilaille mahdollistetaan TET-harjoittelut.

Koulun opettajan - - - mukaan lukuvuoden 2018-2019 pedagogisten selvitysten ja erityisen tuen päätösten laadinta on käynnissä. Erityisen tuen päätöksessä ja HOJKS:eissa määritellään tukipalvelut erikseen. Näitä rakennetaan parhaillaan ja tarvittavista tukipalveluista neuvotellaan yhteistyössä koulun, huoltajan ja mahdollisen huoltajan edustajan kanssa. Jussin kodit on tarjonnut kognitiivisten tutkimusten tai muiden psykologisten testien (lukivaikeus tms.) tekemiseen tukea, mikäli siihen on tarvetta. Tällä hetkellä esimerkiksi Espoon kaupunki on erikseen pyydettyä järjestänyt sijoitetulle lapselle tukea koulunkäyntiin maksamalla hänelle henkilökohtaisen koulunkäynninohjaajan.

Koulun toiminnassa sovelletaan perusopetuslakia, ei lastensuojelulakia. Mobiililaitteen (epäasialliseen) käyttöön koulussa voidaan puuttua vain perusopetuslaissa säädetyillä keinoilla. Jos oppilas häiritsee opetusta tai rikkoo koulun järjestystä, eikä tilanteissa ole käytetty opetusta tai oppimista häiritseviä esineitä, voidaan oppilaan käyttöön puuttua esimerkiksi kasvatustiloihin. Kasvatuksellista toimenpiteistä ja kurinpitokeinoista on säädetty perusopetuslaissa tyhjentävästi. Muita kuin lakiin perustuvia keinoja ei kouluissa saa käyttää.

Liikkumisvapauden rajoituspäätöksen aikana lapset eivät päässeet niille koulutunneille, jotka pidetään laitosalueen ulkopuolella. Syy menettelyyn jäi epäselväksi (ks. kohta liikkumisvapauden rajoittaminen).

Koulua ei ehditty tarkastuksella muutoin erityisesti tarkastaa.

Lasten kokemukset koulusta ja sen uudesta opettajasta olivat lähes kaikki positiivisia: lasten mukaan uusi opettaja on ”hyvä ja reilu” ja koulussa ”oppii jotain”.

Koulun opettaja kertoi myös yleisesti havainnoistaan sijaishuollossa olevien lasten koulunkäynnistä. Hänen mukaansa kouluissa on usein epäpäteviä erityisopettajia, lasten kouluhistoria on rikkonainen, henkilökohtainen ote opetuksesta on puuttunut, lasten koulunkäynnin ongelmiin ei ole puututtu riittävän ajoissa, lapset ovat saaneet ”armovitosia” koulussa eikä yhteistyötä sosiaalitoimen kanssa tehdä siten kuin lainsäädäntö edellyttää; tietoa sosiaalitoimelta ei saada riittävän ajoissa tai sitä ei saada ollenkaan. Ongelmat erityisen tuen järjestämisessä ovat seurausta kuntien säästölinjasta.

Opettaja oli itse tyytyväinen siihen tukeen ja resursointiin, mitä hän saa Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalveluista.

2 LASTEN KOKEMUKSIA JUSSIN KODEISTA

Jussin koteihin sijoitetut lapset kertoivat tarkastajille omin sanoin ja eri tavoin kokemuksistaan laitoksessa. Kaikki lapset olivat olleet aikaisemmin sijoitettuina toisiin lastensuojelulaitoksiin ja keskusteluissa he myös vertasivat Jussin koteja ja sen sääntöjä ja kasvatuskeinoja aikaisempien sijoituspaikkojensa sääntöihin ja kasvatuskeinoihin. Lapset vertasivat myös laitoksen eri yksiköitä ja toivat esille yksikköjen erilaisia käytäntöjä. Keskustelujen perusteella yksiköiden välillä on eroja säännöissä ja toimintakulttuurissa. Lasten mukaan tämä johtuu työntekijöiden omista säännöistä tai kulloisestakin mielialasta. Säännöt muuttuvat joidenkin lasten mukaan koko ajan.

Seuraavassa lasten kertomia asioita käsitellään lasten suojaamiseksi kokonaisuutena, sattumanvaraisessa järjestyksessä ja siten, ettei siinä erotella eri yksiköitä.

2.1 Lapsen oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä

Joidenkin lasten mukaan heidän lomiaan olisi peruttu tai siirretty siten, ettei perumisesta ole tehty yhteydenpidon rajoittamista koskevia päätöksiä (ypr), tai lapset eivät ainakaan tienneet päätöksistä, jos sellaisia oli tehty. Lapselle oli saatettu tehdä liikkumisvapauden rajoittamista koskeva päätös (lvr).

Lasten kokemusten mukaan lomia saatettiin perua ”mistä vaan syystä”, lomien menettämällä saatettiin uhkailla lapsia ja jos lapselta on löytynyt esimerkiksi nuuskaa, on lomat saatettu peruuttaa. Myös eristykseen joutuminen on voinut aiheuttaa lomien peruuttamisen. Tarkastusta edeltävällä viikolla lasten mukaan kaikkien lomat peruttiin, koska koulut olivat alkamassa. Lapset kertoivat, että lomia on peruttu vain suullisesti sanomalla, ettei pääse lomille.

Eräs lapsi kertoi, ettei ole ollut kolmena viikonloppuna lomilla, mutta ei ole saanut päätöksiä. Toinen lapsi kertoi, että hänellä oli sillä hetkellä viikon pituinen lvr-päätös. Se tarkoittaa, ettei saa poistua piha-alueelta, ja vain ohjaajan kanssa saa mennä pihalle. Käsityötunnille hän ei lähde, koska on lvr-päätös. Kolmas lapsi kertoi olleensa yhden kerran lomilla kesäloman alussa. Nyt ei pääse lomille, eikä hän tiedä miksi ei. Yhteydenpidon rajoittamisesta ei ole tehty päätöstä.

2.2 Liikkuminen ulkona (liikut)

Lasten mukaan laitoksen käytössä on ”liikut”, mikä tarkoittaa, että lapsella voi olla oikeus olla ulkona 15, 30, 45 tai 60 minuuttia päivässä. Ulkoilu saattoi olla myös siten rajattua, ettei lapsi saanut ulkoilla toisten lasten kanssa samaan aikaan, ei edes peräkkäin. Lasten mukaan toisten yksiköiden lasten ”liikku”-ajat tarkistetaan etukäteen, ettei eri yksiköistä päästetä samaan aikaan lapsia ulos. Lapset kertoivat eri pituisista ”liikku”-ajoista omakohtaisesti, osalla oikeus oli 15 minuuttia omalla pihalla ja joillakin se oli 60 minuuttia, jolloin sai mennä, minne halusi.

”Liikut” koskivat kaikkia, eikä tällöin oltu tehty päätöksiä liikkumisvapauden rajoittamisesta.

Lasten mukaan ”normaalisti” saa käydä kerran viikossa Oulussa. Eräs lapsi kuitenkin kertoi, ettei itse ole päässyt sinne kertaakaan.

Liikkumisvapauden rajoittamispäätöksen voimassaolon aikana lasten mukaan toiset ohjaajat päästävät lapsen ulkoilemaan ja toiset taas eivät. Lvr-päätöksen aikana lapset eivät aina myöskään päässeet harrastuksiin tai treeneihin, jos ohjaaja ei suostunut lähtemään. Erään lapsen mukaan ”ammattikoulun käyminen meni pieleen”, koska ei päässyt osallistumaan opetukseen lvr-päätöksen aikana. Lvr-päätöksen aikana ei myöskään pääse osallistumaan laitoksen ulkopuolisiin oppitunteihin, kuten käsityö- tai liikuntatunnille.

Useat lapset kertoivat, että ”liikut” voi menettää tietyksi ajaksi, jos jää tupakasta kiinni. Lasten mukaan, jos jää tupakasta kiinni (haisee tupakalle) on ensin niin, ettei kahteen päivään pääse ”liikuille” ja jos jää uudelleen kiinni, ei pääse ”liikuille” neljään päivään. Jos vielä tämän jälkeenkin jää kiinni, menettää ”liikut” toistaiseksi. Lasten mielestä tässä käytännössä on kysymys liikkumisvapauden rajoittamisesta ilman päätöksiä.

Pidempään laitoksessa asuneet lapset kertoivat, että ennen laitoksen vastaavan ohjaajan vaihtumista lasten liikkumista ei vastaavasti rajoitettu. Lasten mukaan säännöt ovat muuttuneet hurjasti. Aiemmin sai kolme tuntia ulkoilla kavereiden kanssa. Kaksi lapsista ilmoitti olleensa laitoksessa jo ennen nykyistä vastaavaa ohjaajaa. Kun nykyinen vastaava ohjaaja tuli, lähti kaikilta ulkoiluoikeudet. Lasten mukaan ”liikut” on tämän jälkeen ansaittu siten, että kun meni hyvin, sai 15 minuutin ”liikut”, sitten kuukauden päästä 30 minuutin ”liikut” ja tämän jälkeen 45 minuutin ”liikut”.

Eroja säännöissä tai niiden toteuttamisessa lasten mukaan saattoi syntyä riippuen vuorossa olevasta ohjaajasta.

”Hilkuilla” tarkoitetaan hiljaista tuntia koulun jälkeen. Muutaman lapsen kertoman mukaan vessaan ei aina pääse hilkun aikana, tai ohjaajat valittavat siitä, jos lapsi menee vessan hiljaisen tunnin aikana.

Tarkastuksen jälkeen eräs lapsi ilmoitti, että ”liikkuja” on tarkastuksen jälkeen lisätty ja lapset saavat ylipäänsä liikkua vapaammin.

2.3 Huonerangaistus

Useat lapset kertoivat, että heidät käsketään huoneeseen joskus useiksi tunneiksi, lasten mukaan mistä tahansa syystä. Huoneeseen saattoi joutua menemään loppupäiväksi esimerkiksi, jos kiroili tai jos haisi tupakalle, tai oli jäänyt kiinni nuuskan käyttämisestä. Nuuskan tuomisesta laitokseen on saanut rangaistukseksi kahden päivän ”liikkujen” menettämisen ja yhden päivän ”huonetta”.

Lasten kokemusten mukaan myös siitä, että valittaa jostain, voi joutua huoneeseen. Huoneeseen joutuminen saattoi myös riippua ohjaajasta. Lasten mukaan huoneeseen joutumiseen on saattanut liittyä myös ruokailu yksin eri aikaan kuin muut. Huoneeseen joutumisen jälkeen ei pääse muiden kanssa katsomaan televisiota, mutta saa käydä vessassa ja pitää oman puhelimen.

Erään lapsen mukaan laitoksessa ”kiristetään ja uhkaillaan tosi paljon, et saa puhelinta tai olet koko päivän huoneessa, jos ei tee mitä käsketään, ei tue eikä ohjaa, vaan käsketään ja rangaistetaan”.

Toinen lapsi totesi: ”52 euroa kuukaudessa ja muutaman huonepäivän. Se on se mitä saa tästä sijoituksesta.”

Eräs lapsi kertoi olleensa huoneessaan kaksi päivää ilman mitään tekemistä, paitsi oli saanut piirtää. Lapsi ei kertomansa mukaan ollut saanut eristämisestä päätöstä.

Tarkastuksen jälkeen yksi lapsista on ilmoittanut oikeusasiamiehelle, että huoneeseen ei enää tarkastuksen jälkeen joudu yhtä helposti kuin ennen tarkastusta.

2.4 Yksityisyyden suoja

Lapset kokivat, että erityisesti henkilöntarkastuksissa ei huomioida heidän yksityisyytensä ja intimitteittensä suojaa. Lapset kertoivat, että he ovat joutuneet riisuutumaan ohjaajien edessä alastomaksi saakka.

Osa lapsista kertoi saavansa riisuttamisen aikana suojakseen pyyhkeen. Riisuttamisen kokeneet lapset kertoivat kuitenkin ohjaajan tosiasiassa nähneen lapsen kokonaan alasti. Eräs lapsi kertoi, että hänet oli riisutettu siten, että hän oli joutunut omassa huoneessaan riisuutumaan täysin alasti kahden miesohjaajan edessä, kyykistymään ja yskäisemään. Lapsi näytti tarkastajille asennon, johon hänet oli käsketty.

Lasten kertoman mukaan aina laitokseen tullessa ”ratsataan”. Eräs lapsi kertoi, että kun hän tuli takaisin yksikköön, oli työvuorossa ollut kolme miestä, jotka käskivät lasta vaihtamaan vaatteet. Lapsi oli istunut nurkassa odottamassa muun työntekijän tulemistä töihin, mutta miehet olivat alkaneet repiä lapsen päältä vaatteita. Tämän jälkeen miehet olivat katsoneet, kun hän riisuutui kokonaan alasti, eikä hän saanut pyyhettä suojakseen.

Lapset arvostelivat myös eristämistilan paikkaa keskellä laitoksen perusyksikköä. Lisäksi he arvostelivat eristämistilan varusteita ja sen kylmyyttä. Lasten mukaan eristämishuoneesta kuuluu äänet läpi ja muut lapset laitetaan omiin huoneisiinsa, kun joku vie eristämistilaan. Jos eristäminen tehdään yöllä, yksikössä olevat lapset heräävät ja valvovat äänien takia. Lasten mukaan eristyksessä voi joutua olemaan päivän, tai jos sinne joutuu illalla, täytyy siellä viettää koko yö.

Eristyksessä olleet lapset kertoivat kuulleensa muiden lasten huutelua hänelle oven läpi ja myös havainneensa, että muut lapset ovat katsoneet ovisilmistä sisään eristyshuoneeseen silloin, kun lapsi on ollut siellä. Lasten mukaan tosiasiassa eristämistä ei valvota koko aikaa. Yksi lapsi kertoi huutaneensa tunnin, ennen kuin kukaan tuli. Eristämishuoneessa ei ole vessaa, ja monet lapset kertoivat tietävänsä, että eristämishuoneen nurkkaan lattialle on virtsattu, koska lapsi ei ole päässyt vessaan. Lapset kertoivat, että eristämistilaan mennessä joutuu vaihtamaan vaatteet.

2.5 Työntekijöiden käyttäytyminen

Muutamit lapset kertoivat tuoreesta tapahtumasta, jossa eräs ohjaaja oli kävellyt uhkaavasti yksikön sisätiloissa kohti erästä lasta ja tönäissyt häntä tahallaan olkapäällään kahteen eri otteeseen. Lapsen kysyessä, miksi ohjaaja toimi kuvatulla tavalla, oli ohjaaja myöhemmin pyytänyt anteeksi ja todennut ”luin tilanteen väärin”. Paikalla olleet lapset kokivat tilanteen uhkaavana sekä myös sellaisena, että ohjaaja yritti tahallaan provosoida lasta.

Tarkastuksella useat lapset kuvailivat laitoksen työntekijöitä mm. seuraavasti:

- Ohjaajat testaa, ärsyttää, haluaa, että lyöt
- Laitosalueella ohjaajat käyvät röökillä ja juo energijuomaa (lapsilta kielletty) lasten edessä
- Yksi ohjaaja katsoo vaan telkkaria
- Ohjaajasta riippuu, miten kohdellaan, osa mukavia

- Kuristanut käsistä, ärsyttää, nauraa, puhuu, yrittää saada lyömään
- Sä valitat turhaan, aina tulee huonetta
- Jos on kiltti ohjaaja, se saa potkut
- Kaikki mukavat ohjaajat lähteneet tai saanut potkut
- Kaikki muuttui ohjaajien vaihtuessa, nyt seuraamuksia, "liikut" ja "huoneet"
- Asiat vaan päätetään
- Ohjaajat ei arvosta yksityisyyttä ja koskemattomuutta
- Ohjaaja voi kohdella lasta kuin ilmaa
- Ohjaaja uhkaili, että hakee yöllä ja panee takakonttiin
- Työntekijä sanonut, että repii pallit irti
- Lomilla uhkaillaan, jos et tee, lomat menee
- Laitos päättää kaiken, ei sossu
- Seuraamukset pelottaa
- Pari mukavaa ohjaajaa
- Skitso äijä
- (nimi) on mukava
- Ohjaajat röökillä ja juo energiajuomaa
- Ohjaajat kiroilee koko ajan, mutta lapset joutuu huoneeseen, jos kiroilee
- Pakottaa syömään tai joutuu istuun huoneessa.
- "Mulla ei ole minkäänlaista oikeutta, oon kuin häkkieläin. On kyllästynyt, ei kiinnosta enää. Ennen tappelin vastaan. Tulee vaan vaihe jossain vaiheessa, ettei enää jaksa. Alistuu. Ei halua nyt enää turhaa ongelmaa."

2.6 Huoneiden tarkastaminen lasten tietämättä

Lähes kaikki lapset kertoivat epäilevänsä, että heidän huoneissaan oli käyty "penkomassa" tavaroita sillä aikaa, kun lapsi on ollut koulussa. Lapset kertoivat, että heidän huoneeseen piilotamiaan nuuskapurkkeja oli koulupäivän aikaan hävinnyt.

Useat lapset kertoivat, että he olivat kysyneet ohjaajilta, onko huoneessa käyty ja kuka on käynyt. Vastauksena oli yleensä "en tiedä, mistä puhut".

Osa kuulluista lapsista kertoi, että he olivat asetelleet koulupäivän ajaksi "ansoja" (esimerkiksi tyyny tai joku esine aseteltuna tiettyyn asentoon), joista lapset pystyivät päättelemään, että joku oli käynyt huoneessa.

Edelleen lasten mukaan heille ei aina kerrota etukäteen huoneen tarkastamisesta, eikä heille aina anneta tilaisuutta olla tarkastusta tehtäessä paikalla.

2.7 Lapsen omaisuuden haltuunotto

Lapset kertoivat, etteivät he saa pitää omaa rahaa tai pankkikorttia hallussaan, vaan ne on annettava laitoksen säilytystiloihin. Myös lapsen henkilöllisyystodistukset yms. säilytetään toimistossa.

Lapset kertoivat, että heiltä tarkastuksilla löydettyjä tupakkatuotteita, nuuskaa ym. ei aina ole laitettu lapsen tavaroihin kansliassa. Lapset eivät tieneet, mitä niille oli tapahtunut.

2.8 Käyttövarojen käyttäminen ja vaateraha

Lähes kaikki lapset kertoivat, että käyttövaroja saa käyttää viikossa 12 euroa. Käyttövarat maksetaan perjantaisin, jolloin mennään ohjaajien kanssa kauppaan. Lasten mukaan muina päivinä

ei saa käyttää käyttövaroja. Ohjaajat sanovat, mitä saa ostaa ja mitä ei. Lasten mukaan heiltä vaaditaan kuitit ostoksista ja ohjaajat pitävät rahat hallussaan viimeiseen asti. Erään lapsen mukaan viimeksi ohjaaja antoi vasta kassalla rahat ja katsoi, että kaikki vaihtorahat ja kuitit annetaan takaisin ohjaajalle. Omaa rahaa ei saa käyttää viikoittaisilla kauppareissuilla.

Liikkumisvapauden rajoituksen aikana ostosten teko on mahdollista vain, jos on käteistä rahaa, jolloin joku muu voi tuoda lapselle kaupasta jotain. Lapset kertoivat, että Haukiputaalla kaikki kaupassa tietää, että lastenkodin asukkaat ovat nyt ostoksilla.

Päivälomalle saa lasten mukaan ottaa vain omaa rahaa, mutta niitäkään ei yleensä anneta ottaa. Rahoja ei saa käyttää miten haluaa, ja laitokselle pitää antaa kaikki kuitit, myös lapsen omien rahojen käyttämisestä. Lasten mukaan ei voisi olla niin, että laitos pitää kirjaa lapsen omista rahoista.

Vaateraha on 30 euroa kuukaudessa. Kaikki lapset pitivät sitä riittämättömänä. Ohjaajat kontrolloivat myös vaaterahojen käyttöä, kaupassa käydään ohjaajan kanssa. Kuitit pitää antaa ohjaajalle.

2.9 Terveysthuolto

Useat lapset kertoivat, etteivät olleet aina halutessaan päässeet lääkärin tutkittavaksi.

Eräs lapsi kertoi, että hänen selkensä on ollut kipeä parin viikon ajan, minkä vuoksi hän on pyytänyt aikaa hierojalle. Lapsen mukaan hänelle on sanottu, ettei hän tarvitse hierojaa, eikä hän ole päässyt myöskään terveysthuoltoon.

Toinen lapsi kertoi kärsivänsä migreenistä, mutta ei ole päässyt lääkäriin pyynnöistä huolimatta.

Kolmas lapsi kertoi nukahtamisongelmista, joita ei ole lapsen mielestä selvitetty mitenkään. Hän saa Ketipinor-lääkettä, mutta määrätty määrä ei auta nukahtamiseen. Lapsi ei käy terapiassa, ja on pyytänyt fysioterapiaa selän pituuskasvusta johtuvien kipujen takia.

Eräs lapsi kertoi saaneensa Concerta-lääkkeestä päänsärkyjä, joiden takia ei enää halunnut käyttää lääkettä. Nyt hän käyttää Risperidonia, mutta ei huomaa, että lääke vaikuttaisi mitenkään. Kertomansa mukaan lapsi ei saa nukuttua.

Kuukausikoosteen saa itse nähdä. "Sinne kirjataan vain negatiiviset ja olisi kiva, että olisi positiivista". "Ainakin on kaksi ratsausta, mistä ei päätöksiä". "Sanottiin, että pitää vaan nykyään kirjata asiakirjoihin, eikä tarvii antaa lapselle".

2.10 Jussin kotien kommentit lasten kokemuksiin

Kommenttien teksti on otettu sellaisenaan tähän osioon.

Yksikön osastoilla on erilaiset viikko-ohjelmat. Jussin kotien säännöt ovat samat osastoilla. Toiminta kulttuureissa on eroja, viikko-ohjelmassa on toiminnoille eri aikoja, että ne saadaan järkevästi suunniteltua. Viikko-ohjelmissa on eri ajat yhteiselle harrastetoiminnalle, jotta autot ja harrastetilat olisivat paremmin nuorten käytössä. Kaikki nuoret eivät mahdu yhtä aikaa pelaamaan harrastetilaan tai autoihin.

2.1 Lapsen oikeus pitää yhteyttä läheisiinsä

Nuorten lomia ei peruta koskaan lvr-rajoituspäätöksellä. Mikäli nuoren loma joudutaan perumaan tai siirtämään, siitä tehdään ypr-rajoituspäätös. Lomien peruminen tai siirtäminen tapahtuu aina yhteistyössä nuoren sosiaalityöntekijän kanssa, johon ollaan yhteydessä ennen päätöksen tekemistä. Päätös tehdään yksikössä tai sosiaalityöntekijä tekee sen. Mikäli nuorella ei ole lomapaikkaa tai vanhemmat/muu huoltaja kieltäytyy ottamasta nuorta lomalle, ei päätöstä tehdä. Jussin kodeilla on nuoria, joilla ei ole lomapaikkaa. Näiden nuorten kohdalla käydään sosiaalityöntekijän kanssa keskustelua mahdollisesta vaihtoehtoisesta lomapaikasta, jossa nuori voisi lomailla. Osalle nuorista on järjestynyt tukiperhe, jossa nuori voi lomailla. Kaikille ei kuitenkaan löydy tukiperhettä, johtuen nuoren ongelmista. Nuorella täytyy olla sosiaalityöntekijän hyväksymä lomapaikka perheen tai sukulaisten luona. Kavereiden luona lomailu ei ole mahdollista. Näistä voi tarkemmin kysyä sosiaalityöntekijöiltä; Helsinki, (nimi) ja Jyväskylä, (nimi).

Koulun aloitusviikolla ja viikonloppuna on yksikön nuoria ollut lomalla. Yhden nuoren kohdalla käytiin tuona ajankohtana keskustelua lomasta, jota ei oltu asiakassuunnitelmapalaverissa sovittu sille viikonloppulle. Nuori tarkasti itse asiaa vielä omalta sosiaalityöntekijältä. Kirjauksista on selvästi nähtävissä, että useat nuoret ovat olleet lomalla edeltävänä viikonloppuna ja kyseisenä viikonloppuna on ollut nuoria lomalla. Olemme käyneet kaikki nuorten kirjaukset läpi, emmekä löytäneet sellaista tapahtumaa, että nuoren loma olisi peruttu tai siirretty ilman ypr-rajoitusta.

2.2 Liikkuminen ulkona "liikut"

Nuorten liikkumista arvioidaan yhdessä terveydenhuollon henkilöstön, sosiaalityöntekijän, huoltajien kanssa, huomioiden heidän ikä tasonsa, kuntosaa ja psyykinen vointinsa. Nuorten ulkona olemista ei yksikössä ole rajattu. Nuoret pelaavat yhdessä koripalloa ja hyppivät trampoliinilla. "Liikuilla" tarkoitetaan laitoksen alueen ulkopuolella tapahtuvaa toimintaa. Jokaiselle nuorelle tehdään oma viikko-ohjelma. Ohjelma tehdään viikoittain nuoren ja omaohjaajan toimesta yhdessä. Nuoren viikko-ohjelmassa huomioidaan yksikön yhteinen tekeminen, nuoren yksilölliset harrastukset sekä nuoren asiointit yksikön ulkopuolella. Jokaisella on oma henkilökohtainen viikkosuunnitelma.

Jussin kotien toiminta-ajatus on jokaisen nuoren yksilöllinen kuntoutuminen, joka perustuu jokaiselle tehtyyn omaan henkilökohtaiseen suunnitelmaan, huomioiden nuoren tarpeet. Osa yksikön nuorista on psyykkisesti niin heikossa kunnossa, että heille pitää määrittää ajat, jolloin he joutuvat harjoittelemaan liikkumista yksikön ulkopuolella. Mikäli nuori ei kykene yksin menemään niin nuoren mukaan lähtee tueksi ohjaaja. Nuoret käyvät Haukiputaalla ja Oulussa. Haukiputaalta matka Ouluun kestää n. 1 h 15 min suuntaansa bussilla. Käytännössä matka aika rajaa Oulussa käyntejä. Nuorten Oulussa käymiset on kirjattu jokaisen omaan suunnitelmaan ja ne tapahtuvat 1–3 kertaa viikossa. Haukiputaan lähialueelle nuoret pääsevät hyvin kävellen tai pyörillä.

Liikkumisvapauden rajoituksen aikana nuoret voivat harrastaa yksikön harrastetilassa tai pihalla ohjaajan kanssa. Yksikön ulkopuolella tapahtuvaan harrastamiseen, nuoren osallistuminen arvioidaan kunkin nuoren kohdalla erikseen. Jussin kotien nuoret käyvät omissa harrastuksissa useita kertoja viikossa, jonne he kulkevat itsenäisesti joko bussilla tai pyörällä. Rajoituksien aikana ohjaaja käyttää nuorta harrastuksissa, mikäli nuori voinniltaan kykenee sinne menemään.

Useat nuoret eivät halua lähteä "vapaille liikuille" esimerkiksi Oulupäiville. Työntekijät toistuvasti motivoivat nuoria liikkumaan ja etsivät nuorelle harrastusta. Yhteistä toimintaa on kolme kertaa

viikossa. Nuoret itse vaikuttavat siihen, mitä yhteisellä toiminnalla tehdään. Maanantain yhteisöpalaverissa nuoret suunnittelevat yhdessä ohjaajien kanssa mitä kyseisellä viikolla tehdään. Yhteisen toiminnan ideana on opetella ryhmäytymistä, toisten huomioimista ja sosiaalisia taitoja. Yhteinen toiminta tukee yksikön ART-työskentelyä.

Liikkumisvapauden rajoituksen aikana yksikön perusopetusryhmässä opiskelevien nuorten koulunkäynti tapahtuu normaalisti opetusryhmässä. Jussin kotien alueen ulkopuolella tapahtuviin perusopetuksen valinnaisten aineiden opetuksen osalta arvioidaan aina yksiköllisesti, voiko nuori osallistua opetukseen. Opettajan kanssa käydään keskustelu, onko nuoren turvallista lähteä valinnaiseen. Esimerkiksi päihteiden vaikutuksen alaisena oleva nuori on käsityön työopetuksessa turvallisuusriski tai valinnainen liikunta voidaan järjestää yksikön alueella. Voimakkaasti psyykkisesti tai aggressiivisesti oireileva oppilas estää pahimmillaan koko muun ryhmän opetuksen ja oppimisen sitoen vastuussa olevan opettajan hänen ohjaukseen.

Liikkumisvapauden rajoituksen aikana ammattikoulua käyvien nuorten kohdalla arvioidaan päivittäin, milloin nuori voi mennä kouluun. Nuorille on saatu yksikköön tehtäviä koulusta, jotta opinnot etenevät. Osa nuorista on käynyt normaalisti koulua rajoituksen aikana. Joillekin nuorille on haettu sairauslomaa, jos nuori on ollut psyykkisesti niin huonossa kunnossa.

Nuori kertonut, että ammattikoulun käyminen meni pieleen, koska ei päässyt osallistumaan opetukseen. Jussin kodeilla on kaksi ammattikoulua käyvää nuorta, joista toisella oli rajoitus tarkastuksen aikana. Nuori osallistui normaalisti ammattikoulun opetukseen rajoituksen aikana, joka näkyy nappulakirjauksissa.

Tupakoinnista ja nuuskasta käydään aina nuoren kanssa kasvatuksellinen keskustelu. Joidenkin nuorten vanhemmat ovat olleet sitä mieltä, että heidän lapsensa eivät saa polttaa tupakkaa tai käyttää nuuskaa. He ottavat kotona lapselta tupakat ja nuuskat pois.

Vanhemmat ovat toivoneet, että myös yksikössä toimitaan näin. Yksikön mielestä on lapsen edun mukaista toimia näin, kun kyseessä on alle 15 vuotias lapsi.

Haastatellut nuoret ovat kertoneet, että säännöt ovat muuttuneet vastaavan ohjaajan tultua. Kaikki haastatellut nuoret ovat tulleet yksikköön vastaavan ohjaajan jälkeen. Heillä ei ole itsellään kokemusta yksikön säännöistä ennen sitä.

Nuorten kertoman mukaan eri yksiköiden käytännöissä näyttää olevan suuria eroja. Yksikön säännöt ja viikko-ohjelmat ovat näkyvillä yksikön ilmoitustaululla., jota nuoret ja työntekijät noudattavat. Viikko-ohjelmissa on eroa osastoiden kesken, jotta harrastetilat ja autojen käyttäminen olisi sujuvaa.

Hiljainen tunti on yksikössä käytössä. Se on läksyjen tekemistä varten sekä omaohjaaja keskusteluille varattu aika. Tunnin aikana saa käydä vessassa.

2.3 Huonerangaistus

Nuoria on ohjattu omaan huoneeseen erilaisissa tilanteissa, esimerkiksi nuoren ollessa päihtynyt, aggressiivinen tai käyttäytyessä epäasiallisesti muita nuoria tai työntekijöitä kohtaa. Nuorten puheet yleisissä tiloissa muiden nuorten kuullen pyritään pitämään asiallisina, väkivallan ja huumeiden ihannoitinta keskusteluja jatketaan yleensä omassa huoneessa. Nuoren huoneessa olemisen ei ole rangaistus.

Huoneeseen ohjaaminen on kasvatuksellinen toimenpide. Sinä aikana nuoren kanssa työskennellään käymällä läpi edeltävää tilannetta, riippuen siitä, mikä se on ollut. Nuoren ollessa päihtynyt tai sekaisin huumausaineista, on yksikössä resursoitu henkilökuntaa, joka on viettänyt nuoren kanssa aikaa nuoren omassa huoneessa. Päihtynyt tai aggressiivinen nuori ei voi olla yksikön yleisissä tiloissa, jotta muiden nuorten ja aikuisten turvallisuus voidaan taata. Mikäli nuori ei suostu sovittuun tilapäiseen huonerauhoittumiseen ja tilanne jatkuu edelleen niin, että nuori käyttäytymisensä perusteella vaarantaa omaa tai muiden turvallisuutta pyrkien ulos huoneesta käyttäytyen edelleen aggressiivisesti ja uhkaavasti, arvioidaan tilanne ja se, että täytyykö perusteet tehdä lastensuojelulain 70 § mukainen päätös eristämisestä. Avilta 16.4 saadun ohjeistuksen mukaan voidaan nuori ohjata huoneeseen kasvatuksellisen perustein.

Nuori kertonut, että joutuu ruokailemaan yksin. Kyseisissä tilanteissa nuori on ollut päihtynyt, aggressiivinen, levoton ja häirinnyt muita nuoria. Yksikössä olevilla nuorilla on erilaisia sairauksia, joiden vuoksi välillä on nuoren parempi syödä yksin. Nuori itse hyötyy siitä, että voi ruokailla erikseen. Nuoren kanssa keskustellaan aina asiasta.

2.4 Yksityisyyden suoja

Nuorille tehdyissä henkilöntarkastuksissa on kirjattu, että on tarkastettu nuoren päällä olevat vaatteet ja kassi. Tämä tarkoittaa, että kassin sisältö on käyty läpi ja nuoren päällä olevat vaatteet on tarkastettu nuoren näyttämällä taskut ja koittamalla pintapuolisesti vaatteet läpi.

Niiden nuorten kohdalla, joiden on pitänyt vaihtaa vaatteita, nuori on ollut itsetuhoinen tai selkeästi huumausaineiden vaikutuksen alainen ja on ollut epäily, että huumausaineita on nuorella piilossa. Näissä tilanteissa nuoret ovat aina suojanneet itsensä pyyhkeellä.

Tarkastuskäynnillä keskusteltiin yhden nuoren haastavasta tilanteesta. Raporttiin kirjattu, että nuori kertonut, että hänen tullessaan yksikköön poist hän on joutunut vaihtamaan vaatteet, jossa paikalla ollut kolme ohjaajaa. Raporttimerkinnästä selviää, että nuori on itse vaihtanut vaatteet. Kyseinen nuori joutunut itsetuhoisuuden vuoksi yksikössä eristykseen. Tilanteesta annettu erillinen kirjallinen selvitys Oikeusasiamiehen kansliaan, joka myös liitteenä. Yksikkö on sitä mieltä, että tässä tilanteessa on ollut ainut vaihtoehto toimia näin, että nuori ei pystynyt vahingoittamaan itseään enempää. Alustavan raportin yleistys riisutuksista on todella väärä.

Yksikön eristämishuone on Avin (16.4) hyväksymä ja ovisilmät on lisätty Avin ohjeistuksella. Nuoren ollessa eristyksessä muut nuoret eivät voi katsoa ovisilmistä, sillä työntekijä on eristys-tilan vieressä valvomassa nuorta koko ajan.

Raportissa eräs lapsi kertonut riisuutumisen siten, että oli joutunut omassa huoneessaan riisuutumaan täysin alasti, kyykistymään ja yskäisemään. Tämä ei ole Jussin kotien käytäntö. Muut haastateltavat nuoret eivät ole nostaneet tällaista toimintaa esille. Tämä toiminta ei ole yksikön mielestä missään tapauksessa hyväksyttävää eikä yksikön toimintatapa. Jussin kodit on pyytäneet eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta esittäjäneuvokselta tapahtuneesta tarkempaa tietoa, että kertomuksen todenperäisyys voidaan selvittää ja tarvittaessa puuttua asiaan työnjohdollisin keinoin. Asiaa jäätin miettimään, voidaanko antaa yksikköön tarkempaa tietoa asiasta. Tätä vastinetta kirjoittaessa yksikkö ei ole saanut kyseisiä tietoja.

Raportissa lapsi kertonut, että eristämiseen mentäessä joutuu vaihtamaan vaatteet. Vaatteiden vaihtamiseen on aina perusteltu syy, miksi näin toimitaan. Eristämiseen mentäessä ei ole käytäntöä, että aina vaihdetaan vaatteet. Tarkastuksen jälkeen olemme ohjeistaneet työntekijöitä, että erityistilanteissa turvaudumme jatkossa terveydenhuollon tai poliisin apuun eli emme riisuta nuoria missään tilanteessa.

2.5 Työntekijöiden käyttäytyminen

Raportissa kuvattu tapahtuma ohjaajan ja nuoren välillä on tapahtunut ja siitä löytyvät kirjaukset Nappulan raporttimerkinnöistä. Nuoret tulivat kertomaan asiasta heti seuraavana aamuna vastaavalle ohjaajalle. Tapaus on käyty ohjaajan ja nuorten kanssa läpi heti seuraavana päivänä.

Raportissa olevia nuorten kommentteja ei ole noussut esiin nuorten asiakassuunnitelmapalaverissa eikä nuoren ja sosiaalityöntekijän kahdenkeskisissä keskusteluissa eikä myöskään huoltajien esiin nostamana.

Nuorten kanssa on käyty läpi, että heillä on oikeus tulla kertomaan vastaavalle ohjaajalle, yksikön johtajalle tai erityistyöntekijöille, mikäli he kokevat, että työntekijät kohtelevat heitä epäoikeudenmukaisesti. Nuorilla on sosiaalityöntekijän yhteystiedot, johon voi olla yhteydessä koheissaan epäasiallista kohtelua.

Avin tarkastuksen yhteydessä haastateltu nuori ei ole kokenut huonoa kohtelua itseään tai muita nuoria kohtaan. Helsingin tarkastuksen yhteydessä haastatellut kaksi nuorta nostavat esiin sääntöjen tiukkuuden mutta nuorten puheista ei nouse esiin aikuisten epäasiallinen käyttäytyminen.

Raportissa tuotu esiin, että aikuiset päättävät asioista yksipuolisesti. Joka maanantai on nuorten yhteisöpalaveri, jossa keskustellaan yhdessä asioista ja muutoksista. Näissä palaverissa nuoret voivat tuoda omia ehdotuksiaan esille ja heitä kuullaan.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian esittelijäneuvos on haastatellut tarkastuksen yhteydessä osittain samoja nuoria, kuin kunnat omissa tarkastuksissaan. Nuorella on asiakassuunnitelmapalaverissa aina mahdollisuus keskustella sosiaalityöntekijänsä kanssa kahden. Niissäkään keskusteluissa ei ole noussut esille tällaisia väitteitä. Kuntien haastattelussa vastapuolella istuu yleensä henkilö, joka tietää nuoren taustat ja haasteellisuuden.

2.6 Huoneiden tarkastaminen lasten tietämättä

Nuorten huoneita ei tarkasteta ilman päätöksiä. Nuorten lähtiessä kouluun, työntekijä kiertää huoneet ja katsoo, että valot, soittimet ja televisiot ovat kiinni eivätkä jää koulupäivän ajaksi auki.

Pääsääntöisesti nuori on aina paikalla, kun hänen huone tarkastetaan. Joissakin tilanteissa se ei kuitenkaan ole mahdollista esimerkiksi nuoren psyykkisen kunnon tai päihtymystilan vuoksi. Yksikössä on tehty ajalla 1.1–15.10.2018 33 kpl omaisuuden ja lähetysten tarkastus rajoituspäätöstä. Näitä tarkastuksia tehdessä on 28 tarkastuksessa ollut nuori paikalla.

2.7 Lapsen omaisuuden haltuunotto

Yksikössä on säilytetty nuorten rahat ja pankkikortit toimistossa nuoren omassa laatikossa. Nuori on saanut käyttää rahat haluamallaan tavalla.

Yksikössä on tehty muutos ja nuorilla on rahat ja pankkikortit itsellään. Halutessaan voi niitä säilyttää edelleen toimistossa. Nuorilta otetut tavarat säilytetään heidän omissa laatikoissaan toimistossa. Tupakka tuotteista itsekääriytyt sätkät on hävitetty, koska ei voida varmuudella sanoa mitä ne sisältävät.

2.8 Käyttövarojen käyttö ja vaateraha

Nuorten käyttövarat ovat 52 e/kk. Käyttövarat maksetaan nuoren omalle tilille kerran kuussa ja niille nuorille, joilla ei ole tiliä, ne maksetaan käteisenä kerran kuussa.

Yksikön käytäntö on muutettu ja nuorilla on omat rahat ja pankkikortit omassa huoneessa.

Yksikön vaateraha on 33,30 e /kk. Omaohjaaja suunnittelee nuoren kanssa vaatehankinnat ja ne käydään yhdessä tekemässä. Omaohjaaja kirjaa ostokset Nappulan kulujen seurantaan. Kuitit ostoksista menevät kirjanpitoon. Omaohjaajalla on harkinnanvaraista rahaa käytössä, jos nuori tarvitsee akuutisti vaatteista eikä vaaterahaa ole. Nuoret tarvitsevat aikuisen ohjausta vaatehankinnoissa, jotta arkivaatteet tulee ostettua.

Harkinnanvaraisesti hankitaan jokaiselle nuorelle riittävä, vuodenaikaan sopiva vaatetus sekä harrastustoimintaan tarvittavat vaatteet ja välineet. Valvontakäynnin jälkeen useat nuoret ovat olleet yhteydessä omiin sosiaalityöntekijöihin ja tarkastaneet vaaterahan suuruutta. Sosiaalityöntekijät ovat asiaa tarkastaneet ja todenneet rahan olevan riittävä.

2.9 Terveystenhoito

Yksikössä työskentelee kaksi sairaanhoitajaa, jotka vastaavat nuorten terveydenhuollosta ja sen järjestämisestä. Yksikössä käy noin kolmen viikon välein psykiatri, joka tapaa nuoria. Yksikössä käy myös päihdetyöntekijä/psykoterapeutti kahden viikon välien tapaamassa nuoria.

Omaohjaajat käyvät nuorten kanssa aina kuukausiraportit läpi ja nuorella on oma osio, johon hänen mielipide kuluneesta kuukaudesta kirjataan. Nuoren eriävät mielipiteet kirjataan raporttiin myös. Nuori ja omaohjaaja allekirjoittavat kuukausiraportin. Jokaisella nuorella on oman sosiaalityöntekijän yhteystiedot.

Nuori kertonut, ettei ole päässyt lääkäriin tai hierojalle selkäkipujen vuoksi. Nuorta on ohjattu venyttelemään selkää sairaanhoitajan toimesta. Tämän jälkeen nuorelle tarjottu mahdollisuutta terveyskeskuksen akuuttivastaanotolle mutta nuori kieltäytynyt siitä.

Migreenikohtauksen kestäessä lyhyen aikaa ei ole ollut tarpeellista lähteä lääkäriin. Asiasta konsultoitu terveyskeskusta. Migreenin jatkuessa nuori viety sairaalaan, jossa nuorta lääkitty lisää. Migreeni asiaa on selvitetty lisää yksityisen lääkäriaseman kautta. Lääkäri kertonut nuorelle, ettei kyseessä ole aina pelkkä migreeni, vaan nuori ohjattu venyttelemään ja fysioterapeutin vastaanotolle. Tämä näkyy myös kirjauksissa.

Kolmas lapsi, joka kertonut nukahtamisen ongelmista, joita ei lapsen mukaan ole selvitetty mitenkään. Nuorella ollut kesän aikana osasto jakso, jossa lääkitystä tarkistettu. Tämän jälkeen tavannut syksyllä yksikössä konsultoivaa lääkäriä, joka lisännyt nukahtamiseen Ketipinor lääkettä. Tämän jälkeen nuori nukkunut hyvin. Sairaanhoitajalle nuori ei ole esittänyt toivetta fysioterapiasta. Myöskään osastojaksolla tehdyissä tutkimuksissa ei ole suosittu terapiaa.

Eräs lapsi, jolla ollut aiemmin Concerta lääkitys, joka ei ole sopinut päänsärkyjen vuoksi. Nuorelle aloitettu impulsiiviseen käytökseen Risperidon lääke, josta nuori itse kertonut hyötyvänsä. Väkivaltatilanteita ei ole sen jälkeen kyseisellä nuorella ollut. Nuori kertonut nukahtamisen ongelmista, johon nuorelle aloitettu Ketipinor lääke, jonka jälkeen on saanut nukutuksi.

3 TARKASTUKSELLA KÄYDYT KESKUSTELUT LAITOKSEN JOHDON KANSSA

Tarkastuksen toisena päivänä keskusteltiin tarkastuksen ensimmäisenä päivänä tehdyistä havainnoista yksikön johtajan - - - ja vastaavan ohjaajan - - - kanssa. He ovat ennen Jussin kodeille siirtymistään työskennelleet Nuorten Ystävät palvelut Oy:n koulukoti Pohjolakodin perhekoti Metsolan perhekotivanhempina. Noin puolet Jussin kotien nykyisistä työntekijöistä ovat aiemmin työskennelleet Pohjolakodissa.

Laitoksessa on käytännössä kolme yksikköä, peruspuoli ja erityispuoli, joka jakaantuu kahteen erilliseen yksikköön (intensiivi- ja erityispuoli). Sosiaalityöntekijä päättää siitä, missä yksikössä sijaishuoltoa järjestetään ja missä ajassa yksiköstä toiseen siirrytään. Peruspuolella on intensiivipuolta nuorempia lapsia.

Todettiin, että lapsen huoneeseen kehottaminen on muodostunut lasten kuulemisen perusteella rangaistukseksi ("saa huonetta"). Huonerangaistus on lapsen eristämistä esimerkiksi silloin, kun se on pitkäkestoista useita tunteja kestäväää tai toistuu päivittäin. Huonerangaistuksella käytännössä rajoitetaan lapsen liikkumisvapautta ja mahdollisuutta yhteydenpitoon.

Työyhteisössä on laitoksen vastaavan ohjaajan mukaan keskusteltu huoneisiin ohjaamisesta, ja peruttukin niitä, jos ne ovat olleet kohtuuttomia.

Keskusteltiin siitä, että lasten liikkumista on rajoitettu ("liikut") ilman päätöksiä. Kyse on laitoksen mukaan "ansaintaperiaatteesta", jolla arvioidaan lapsen sitoutumista sääntöihin.

Tuotiin esille myös se, ettei kukaan erityisyksikön lapsista saanut ulkoilla tai olla vapaa-aikanaan toisten lasten kanssa yhdessä. Keskustelussa laitoksen johto totesi, että lasten oikeudet liikkua laitoksen pihalla ja sen ulkopuolella ovat erilaisia eri yksiköissä. Osin tälle katsottiin olevan yksilölliset perusteet, mutta ongelmana on, että kunkin lapsen omaohjaajalla on pitkälti oikeus "päättää" "liikuista" ja niiden pituudesta.

Korostettiin, että laitoksen johdon tulee huolehtia siitä, että kaikki laitoksen säännöt ja käytännöt ovat lainmukaisia ja oikeudenmukaisia. Kaikilla laitoksessa tulee olla säännöistä ja käytännöistä samat tiedot, niin lapsilla kuin työntekijöilläkin.

Laitos kertoi käyttäneensä myös vierihoitoa, jonka aikana lapsen liikkumista on voimakkaasti rajoitettu.

Keskusteltiin lasten puhelinten käytöstä ja korostettiin, että puhelimen käyttöä ja sen rajoittamista on arvioitava yksilöllisesti. Viime kädessä puhelimen poisottamisesta on tehtävä päätös haltuunotosta tai yhteydenpidon rajoittamisesta.

Keskusteltiin henkilöntarkastuksen toimeenpanosta ja lasten kokemuksista. Laitoksen huomioita kiinnitettiin siihen, että lapset olivat kokeneet tilanteet ahdistavina ja jotkut kertoivat myös riisuttamisesta. Laitos myönsi, että yhden lapsen osalta lapsi oli pitänyt riisuttaa kokonaan alasti, laitoksen mukaan "tilanne oli ollut sellainen". Laitoksen mukaan lapset pääsääntöisesti ovat saaneet käyttää pyyhettä riisuutuessaan henkilöntarkastusta varten.

Keskusteltiin lasten huoneiden tarkastuksista ja lasten vahvasta epäilystä siitä, että huoneita tarkastetaan ilman, että siitä kerrotaisiin lapsille. Laitos kiisti tällaisen menettelyn.

Lasten esille tuomat laitoksen henkilökunnan epäasialliset menettelyt on laitoksen mukaan käyty läpi kyseisten työntekijöiden kanssa.

Puhuttiin käyttövarojen käytöstä ja niiden sääntelystä. Keskusteltiin myös lasten leimaantumista ”käyttispäivänä” kaupassa.

Keskusteltiin eristystilan sijainnista ja sen varusteista. Laitoksen mukaan valvova viranomaisen on aikaisemmin hyväksynyt eristämistilan sijainnin eikä ole tuonut esille muutostarpeita.

Keskusteltiin myös lasten terveydenhuollon järjestämisestä, lasten tarvitsemista erityisistä terveydenhuollon palveluista ja kuntoutuksesta.

Keskusteluissa kiinnitettiin huomiota rajoituspäätösten yksilölliseen toimeenpanoon. Rajoituksia ei voida käyttää kaikkia koskevana ”yleisinä” sääntöinä ja käytäntöinä. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain, kun niille laissa asetetut edellytykset täyttyvät.

Keskusteluissa kiinnitettiin huomiota rajoituspäätösten tiedoksiintoon ja niiden läpi käymiseen lapsen kanssa. Erityisen tärkeää on selvittää lapselle hänen käytössään olevat muutoksenhakumahdollisuudet ja tarvittaessa auttaa lasta muutoksenhaussa. Lapsilla täytyy olla oikeus pitää päätöksiä halutessaan omissa huoneissaan. Laitoksen mukaan osa ohjaajista käy hyvin tarkkaan päätöksiä läpi ja ohjaa lapsia muutoksenhaussa. Tämä on kuitenkin työntekijäkohtaista. Tarkastushavaintojen perusteella muutamalla lapsista oli itseään koskevat päätökset huoneessaan.

Myös laitos kertoi, että säännöt ovat aikaisemmasta tiukentuneet ja rajoitusten määrä on kasvanut. Säännöistä, rajoituksista ja kirjaamisesta keskustellaan viikoittain työyhteisössä ja kirjausten merkitystä korostetaan.

Laitos totesi, että lasta koskevat kuukausiraportit tulisi käydä aina lapsen kanssa läpi. Laitoksella on erityistyöntekijä, joka tulee haastattelemaan lapsia viikoittain. Myös laitoksen johto tekee työvuoroja tässä tarkoituksessa. Laitoksessa on moniammatillinen tiimi, johon omaohjaajat tuovat lasta koskevia asioita käsiteltäväksi.

Erään ohjaajan kanssa käyty keskustelu

Toisena päivänä järjestettiin Jussin kotien henkilökunnalle mahdollisuus keskustella tarkastajien kanssa. Vain yksi ohjaaja tuli keskustelemaan. Hänen kanssaan keskusteltiin hänen työhistoriastaan, sijoitetuista lapsista sekä työn sisällöstä.

Ohjaaja painotti kasvatuksessa ”reiluutta” ja toisaalta ”johdonmukaisia sääntöjä”. Keskusteltiin myös Jussin kotien lasten antamasta henkilökuntaan liittyvästä palautteesta.

Muut henkilökunnan jäsenet eivät tuoneet esille halukkuutta keskustella tarkastajien kanssa.

Jussin kotien kommentit keskusteluun laitoksen johdon kanssa

Kommenttien teksti on otettu sellaisenaan tähän osioon.

Nuoret kokevat aikuisen puuttuessa heidän käytökseen sen usein rangaistuksena, vaikka asiaa yritetään avata ja käydä nuoren kanssa läpi keskustelemalla. Asiasta keskusteltu käynnillä yleisellä tasolla. Yksikössä tapahtuvat nuoren huoneeseen laittamiset ovat kasvatuksellisia toimen-

piteitä. Kestoltaan lyhytaikaisia ja tänä aikana työntekijä työskentelee nuoren kanssa ratkaistakseen kyseisen asian. Nuorten on hankala ymmärtää, että heidän asioitaan ei käydä yleisissä tiloissa muiden nuorten kuullen läpi vaan nuoren omassa huoneessa. Tällä turvataan nuoren yksityisyyden suojaa.

Nuorten ulkoiluja ei rajoiteta. Nuorten liikkumista ei rajoiteta eikä ole kysymys "ansaintaperiaatteesta". Omaohjaaja työskentelee ja tekee yhdessä nuoren kanssa viikkosuunnitelman, jossa nuoren omat kaupunkikäynnit ja muu tekeminen on kirjattuna. Suunnitelma rakentuu jokaisen nuoren henkilökohtaisen kuntoutumisen tukemiseen ja menot täytyy suunnitella, että aikataulut ja kyydit saadaan järjestymään. Suunnitelmassa on selkeästi esillä tavoitteet, johon kyseisellä viikolla pyritään. Suunnitelmaa voidaan muuttaa, jos siihen ilmenee tarvetta. Muutokset tehdään aina nuoren kanssa yhdessä. Nuorilla on tulostettuna omat suunnitelmat omassa huoneessa. Se on auttanut useita nuoria hahmottamaan viikon kulkua. Näin yksiköllinen työskentely on tuonut haasteita omaohjaatyöskentelyyn ja nuorten ymmärrykseen siitä, että jokaisella nuorella on oma suunnitelma. Yksikkö on saanut sosiaalityöntekijöiltä kiitosta näin yksilöllisestä työskentelestä.

Erityisyksikön nuoret käyvät yhdessä harrastamassa vapaa ajalla, tämä näkyy päivittäisraporttimerkinnöissä. Yksiköillä on omat viikko-ohjelmat, jotka ovat nähtävillä nuorille ja työntekijöille yksikön ilmoitustaululla niin kuin käytänteet.

Yksikössä ei käytetä vierihoitoa. Joillekin nuorille kriisitilanteessa järjestetty lisäresurssi, jolloin nuorella on ollut oma työntekijä läsnä vain häntä varten. Näin on toimittu muutaman kerran, kun kyseessä on ollut itsetuhoinen, päihtynyt tai hyvin aggressiivinen nuori.

Keskusteltiin henkilötarkastuksen toimeenpanosta ja lasten kokemuksista. Yksikön työntekijöillä on ymmärrys siitä, että nuoret kokevat tilanteet ahdistavana. Tiimeissä on keskusteltu siitä, että tilanteet täytyy hoitaa hienovaraisesti ja nuorta kunnioittaen. Nuorella on aina pyyhe käytössä, jos hän joutuu vaihtamaan vaatteita. Vaatteiden vaihtamista tapahtuu hyvin harvoin ja siihen täytyy olla erittäin painavat ja perustellut syyt, että näin toimitaan. Yksikössä tapahtuneet vaatteiden vaihtamiset ovat liittyneet nuoren itsetuhoisuuteen tai epäilykseen, että nuorella on päihkeitä hallussa. Tarkastuksen jälkeen olemme ohjeistaneet työntekijöitä, että erityistilanteissa turvaudumme jatkossa terveydenhuollon tai poliisin apuun eli emme riisuta nuoria missään tilanteessa.

Keskusteltu eristystilan tämän hetkisestä sijainnista. Avi hyväksynyt keväällä tilan. Avilta on kysytty ohjeistusta uuden eristämistilan vaatimukseen ja on saatu sähköpostitse ohjeet, mitä tila vaatii.

Kaikki yksikössä tehtävät rajoituspäätökset ovat yksilöllisiä. Nuorten kanssa käydään rajoitus läpi samalla kun nuori sen allekirjoittaa. Samalla nuorelle kerrotaan oikeudesta muutoksenhakuun ja työntekijän velvollisuudesta auttaa nuorta kyseisessä asiassa. Yksiköstä on autettu nuoria tekemään muutoksenhakuja Hallinto-oikeuteen. Nuoret säilyttävät omia asiapapereita omassa huoneessa tai kansioissa, joka on lukollisessa kaapissa. Tarkastuksen jälkeen työntekijöitä on ohjeistettu kirjaamaan ylös, kun rajoituspäätökset ja muutoksenhaku on käyty nuoren kanssa läpi.

Jussin kodit on muuttunut erityisyksiköksi, jonka vuoksi asiakasprofiili on muuttunut. Tämän myötä rajoitusten määrä on lisääntynyt. Profiloitumisen myötä myös henkilökuntamäärää on nostettu.

Raportissa lukee, että laitos totesi, että lasta koskevat kuukausiraportit tulisi käydä aina lapsen kanssa läpi. Jussin kodeilla omaohjaaja käy aina nuoren kanssa läpi kuukausiraportin. Jokainen nuori lukee ja allekirjoittaa kuukausiraportin. Mikäli nuorella on eriävä mielipide, niin omaohjaaja kirjaa sen raporttiin. Lisäksi raportissa on nuorelle oma kohta, jossa kysytään nuoren oma mielipide kuukaudesta.

4 JUSSIN KOTEJA KOSKEVA AIKAISEMPI VIRANOMAISVALVONTA

Helsingin kaupungin lastensuojelun asiakasohjausyksikkö teki 9.5.2018 Jussin koteihin ennalta ilmoitetun valvontakäynnin. Tämän valvontakäyntimuistion mukaan suurempia ongelmia ei ollut.

Helsingin tarkastuspöytäkirjan kohdassa ”muilta valvontaviranomaisilta saatu palaute” todetaan, että Oulun (Haukiputaan lastensuojelu) mukaan ”rajoituspäätösten ja rajanvedossa kasvatuksellisen toimenpiteen ja rajoitustoimenpiteen välillä on ollut haasteita. Asiaa käsiteltiin Jussin kotien kanssa ja he korjasivat toimintaansa. Nuoret tuoneet esille sääntöjen tiukkuutta, mikä saattaa osaltaan johtua asiakasprofiilin muuttumisesta haasteellisemmaksi ja sen myötä sääntöjen tiukentumisesta (lapset voineet reagoida alkuvaiheessa). Jussin kodeilla hoitavat erittäin haastavasti oireilevia nuoria.”

Helsingin pöytäkirjassa todetaan lisäksi, että Jussin kodeista on hyvät kokemukset Vantaalla. Jussin kodit on hoitanut hyvin Vantaan vaativinta asiakaskuntaa. Pöytäkirjassa todetaan aluehallintoviraston tarkastuksen osalta: ”Yksikön toimintakulttuuri on muokkaantunut sen alkutai-paleen aikana, mikä on osaltaan aiheuttanut vaihtuvuutta työntekijöissä. Yksiköstä ei ole suurta huolta, mutta rajoituspäätöksiin liittyen on jatkovalvonta.”

Loppuvuodesta 2017 eräs Jussin koteihin sijoitettu 17-vuotias kirjoitti Jussin kodeista aluehallintovirastoon. Hänen kirjoituksestaan ilmenee, että laitoksessa ”liikkumistamme on myös rajoitettu. Saamme ulkoilla yksitellen 15–45 minuuttia päivässä”.

Lapsen kirjoituksen mukaan Jussin kodissa oli ”alussa tosi mukavaa ja sanoin tätä paikkaa kodiksi.” Kirjoituksessa todetaan tämän jälkeen, että ”nyt kesän jälkeen yksikön johtaja sai äkillisesti potkut, koska oli kuulemma liian kiltti meille.” Kirjoituksen mukaan laitoksen johto muuttui ja ”heidän tultua kuvioihin kaikki säännöt muuttuivat”. Kirjoituksessa on kuvattu joitain tilanteita, joissa kirjoittajan mukaan on käytetty liiallista ja perusteetonta lapsiin kohdistunutta fyysistä väkivaltaa. Lapsi kertoo myös tilanteista, jotka hänen mielestään on kirjattu väärin lasta koskeviin päivittäismerkintöihin ja kuvaavat virheellisesti lasten käyttäytymistä ja reagointia kiinnipitoon johtaneissa tilanteissa.

Lapsi kirjotti vielä, että ”täällä joutuu nykyään koko ajan pelkäämään ja olemaan varuillaan. Hyvä kun huoneestakaan enää uskaltaa poistua.” Erääseen toiseen sijoitettuun lapseen liittyen hän kirjoitti ”häntä ei enää uskalla jättää yksikössä minnekään yksin ja kaikki nuoret kokevat, että häntä pitää suojella täällä aikuisilta.”

Kirjoituksen mukaan laitoksesta on ”nyt entiset työntekijät alkanut saamaan potkuja ja tilalle on tullut uusia, jotka vaikuttavat ja käyttäytyvät kuin vanginvartijat”. Lapsi mainitsee yhdeksän työntekijän nimet, jotka ovat lähteneet yksiköstä lapsen sijoituksen aikana. Kirjoituksen mukaan neljä heistä oli saanut ”potkut”.

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto suoritti 16.4.2018 ennalta ilmoitetun tarkastuksen laitokseen. Tarkastuskäynnistä ei tehty varsinaista muistiota, vaan tarkastushavainnot koottiin epäkohtailmoituksia koskevaan valvontapäätökseen. Tarkastuksella oli keskusteltu yhden paikalla tällöin olleen lapsen kanssa henkilökohtaisesti.

Pohjois-Suomen aluehallintovirasto antoi 14.8.2018 Jussin koteja koskevan valvontapäätöksen (PSAVI/3829/05.06.03/2017) aluehallintovirastolle toimitettujen kirjoitusten ja epäkohtailmoitusten sekä tarkastuksen johdosta. Kirjoitukset koskivat mm. henkilökunnan epäasiallista ja lapsia provosoivaa käytöstä, kiinnipidoissa käytettyä liiallista voimaa, rajoitustoimenpiteiden perustetonta käyttöä ja laitoksen epäasiallisia sääntöjä, lasten sosiaalisen elämän ja ulkoilun perustetonta rajoittamista ja laitoksen henkilökunnan puutteellista ammattitaitoa.

Ratkaisussaan aluehallintovirasto kiinnitti Jussin kotien huomiota lukuisiin tarkastuksella ja kirjoituksista havaittuihin epäkohtiin ja esitti Jussin kodeille korjaavien toimenpiteiden tekemistä liittyen mm. seuraaviin seikkoihin:

- henkilökunnan pätevyyteen ja osaamiseen
- lasten asianmukaiseen kohteluun
- rajoitustoimenpiteiden ja kasvatuksellisten toimenpiteiden eroon ja laitoksen sääntöihin ja käytäntöihin
- lasten eristämiseen ja kasvatukselliseen huoneisiin ohjaamiseen
- lasten liikkumiseen ja ulkoiluun
- lasten kiinnipitoon
- lasten omaisuuden haltuunottoon
- kasvatuksellisten toimenpiteiden kirjaamisen tärkeyteen
- rajoitustoimenpiteitä koskevaan päätöksentekoon ja velvollisuuteen päätöksenteossa arvioida rajoitustoimenpiteitä koskevien laissa säädettyjen edellytysten täyttymistä
- lasten mielipiteen ja käsitysten kirjaamiseen ja niissä havaittuihin puutteisiin
- rajoitustoimenpiteitä koskevaan kirjaamisvelvollisuuteen ja niissä havaittuihin puutteisiin.

Oikeusasiamiehen tekemän tarkastuksen yhteydessä lapset kertoivat, että lapset on melkein joka kerta viety eri tarkastuksien ajaksi retkelle. Erään lapsen mukaan ”hauska juttu on se, että kun tulee tarkastus, nuoret viedään pois laitoksesta”. Toinen lapsi totesi, että ”jos koko laitos lähtee jonnekin yhdessä, tiedetään heti, että joku tarkastus on tulossa”. ”Kun Helsingistä käytiin, ei tiedä oliko ilmoitettu vai ei, mutta vain (nimi) ehti jutella niille. Edellisen nuoren sossu lähetti tarkastajat, lähdettiin jonnekin. Ehkä eläintarhaan”. ”Tietomaassa käytiin, kun oli tarkastus, 5-6 tyyppiä lähti retkelle”.

Laitoksen johto vahvisti tarkastuksella käydyssä keskustelussa, että ainakin osa lapsista oli viety tai he olivat olleet jossain muualla, kun tarkastukset on tehty. Perusteluna tähän oli se, että yksikkö haluttiin rauhoittaa tarkastuksen ajaksi.

Jussin kotien kommentteissa todetaan seuraavaa liittyen aikaisempaan viranomaisvalvontaan: *”Avi ei määritellyt jatkoseuraamuksia tai jatkovalvontaa muusta, kuin kirjallisista rajoituspäätöksistä. Tämä asiakirjapyyntö on tullut yksikköön 19.9.2018. Yksikön henkilökunnan kanssa on käyty lastensuojelulakia läpi sekä erityisesti rajoitustoimenpiteitä. Yksikön johtaja tai erityistyöntekijät katsovat läpi kaikki yksikössä tehdyt rajoituspäätökset. Erityisesti on kiinnitetty huomiota nuoren ja vanhempien kuulemiseen, sillä niissä on ollut puutteita.”*

Kommenttien mukaan *”Helsingin lastensuojelun asiakasohjausyksikön tekemä tarkastus Jussin kodeille 9.5.18. Helsingin valvontakäynti muistioon on kirjattu, että käynnillä ei havaittu epäkohtia. Jussin kodeilla tehdyissä valvontakäynneissä, Vantaa/Espoo 12/17, Avi 16.4.18, Helsinki 9.5.18. Vantaa/Espoo tarkastuksen yhteydessä pidettiin Vantaan nuoren asiakassuunnitelmapalaveri, joka oli sillä hetkellä ainut Vantaalainen. Yksikön muut nuoret olivat paikalla mutta heitä ei haluttu haastatella.”*

”Avin tarkastuskäynnillä yksiköstä oli perusopetusryhmä Oulussa tietomaassa käymässä. Yksikössä oli useita nuoria paikalla, josta tarkastaja itse valitsi, kenet haastatteli. Tarkastajalla oli mahdollisuus haastatella myös muita nuoria mutta hän haastatteli vain yhden. Helsingin tarkastuskäynnillä tarkastajat ilmoittivat, että haastattelevat kaikki helsinkiläiset nuoret.”

”Raportissa mainitaan, että valvovien viranomaisten tarkastuspöytäkirjoista käy ilmi, etteivät lapset kaikki olleet pääsääntöisesti paikalla tarkastusten tekemisen hetkellä. Tieto on väärä, sillä näin ei lue yhdessäkään tarkastuspöytäkirjassa. Yksikössä ei ole minkäänlaista käytäntöä, että heitä vietäisiin pois tarkastuksen alta. Yksikössä on aina paikalla tarkastavan kunnan nuoret. Muilla nuorilla on tarkastuspäivinä oikeus mennä omiin harrastuksiin ja liikkua viikko-ohjelman mukaan. Helsingin tarkastuskäynnillä paikalla oli 9 nuorta. Vantaan/Espoon tarkastuskäynnillä paikalla oli 11 nuorta. Vantaa/Espoo ja Helsingin tarkastukset ovat liittyneet siihen, että he tekevät valvontakäynnin, jotta voivat sijoittaa nuoria Jussin kodeille. Käynnit eivät liity epäkohtailmoituksiin.”

5 RAJOITUSTOIMENPITEET

5.1 Yleistä

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on pyrkiä turvaamaan huostaanoton tarkoituksen toteutuminen ja samalla lapsen itsensä tai toisen henkilön suojaaminen. Rajoitustoimenpiteitä käytettäessä joudutaan aina välttämättömissä määrin puuttumaan joihinkin perustuslain turvaamiin lapselle kuuluviin perusoikeuksiin.

Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on aina arvioitava yksilöllisesti, missä laajuudessa kulloinkin on välttämätöntä puuttua kyseessä olevan lapsen perusoikeuksiin. Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain lastensuojelulain tarkoittamissa tilanteissa ja laissa säädetyillä edellytyksillä. Rajoitustoimenpiteitä ei esimerkiksi voida käyttää kaavamaisesti toteutettuna kaikkia sijoitettuja lapsia koskevana kasvatukseen. Rajoitustoimenpiteitä ei saa koskaan käyttää rangaistuksena. Rajoitustoimenpiteitä ei voida kohdistaa avohuollon sijoituksella sijoitettuihin lapsiin.

Rajoitustoimenpiteiden edellytykset ja käyttö tulee arvioida aina yksilökohtaisesti siten, että lapsen kohdistetaan rajoitustoimenpiteitä vain siinä määrin, kuin huostaanoton (sijaishuollon) tarkoituksen toteuttaminen tai lapsen oma tai toisen henkilön terveys tai turvallisuus välttämättä vaatii. Käytettävissä olevista toimenpiteistä on valittava aina lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta kulloinkin vähiten rajoittava toimenpide, ja mikäli lievemmat toimenpiteet ovat asiassa riittäviä, rajoitukseen ei saa ryhtyä lainkaan.

Rajoitustoimenpiteiden on oltava järkevässä ja kohtuullisessa suhteessa niiden käytölle asetettuun tavoitteeseen nähden. Rajoitustoimenpiteet on toteutettava aina mahdollisimman hienovaraisesti lapsen ihmisarvoa kunnioittavalla ja perusoikeudet huomioivalla tavalla.

5.2 Rajoittamista vai kasvatusta

Rajoitusten käyttäminen on erotettava rajojen asettamisesta lapsen kasvatuksessa. Sen erottaminen, mikä on tavanomaista ja objektiivisesti hyväksyttävää kasvatuksellisten rajojen asettamista lapselle ja milloin on kysymys lain tarkoittamasta lapsen perusoikeuksien rajoittamisesta, on vaikeaa, eikä ero ole aina selkeä.

Jos kysymys on lapsen hoidosta ja huolenpidosta ja siihen sisältyvästä tavanomaisten rajojen asettamisesta, kysymys ei ole lain tarkoittamista rajoitustoimenpiteistä.

Kasvatukseen liittyvät säännöt eivät saa olla mielivaltaisia tai liiallisia. Niiden käytössä tulee aina huomioida lapsen ikä ja kehitystaso sekä muut lapsen yksilölliset tarpeet ja olosuhteet. Kasvatuksellisten keinojen tarkoitus, kesto ja intensiteetti ei voi olla sama kuin lain tarkoittamien rajoitustoimenpiteiden. Kysymys on aina sellaisista valinnoista, joita voidaan pitää perustellusti lapsen yksilölliseen ja tarpeenmukaiseen sijaishuollon järjestämiseen sisältyvänä kasvatuksena.

Kasvatuksellisilla rajoilla ei siis puututa lapsen perusoikeuksiin, vaan kysymys on lapsen päivittäisen hoidon ja huolenpidon järjestämisestä, ja kuten edellä on todettu, lapsen kasvun ja kehityksen tukemisesta. Hyvään lasta yksilönä kunnioittavaan kasvatukseen luettavien sääntöjen tulee olla oikeassa suhteessa niiden tavoitteeseen. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että kasvatukselliset säännöt ja lapselle asetettavat rajat eivät saa mennä pidemmälle eivätkä kestä pidempään, kuin on välttämätöntä niiden hyväksyttävän tavoitteen toteuttamiseksi.

Lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käyttämisessä on kysymys hallinnollisen pakon käyttämisestä. Rajoitustoimenpiteestä on kysymys silloin, kun toimenpiteellä joudutaan puuttumaan joihinkin perustuslain lapselle turvaamiin perusoikeuksiin, kuten hänen liikkumisvapauteensa, perhe-elämän suojaan, hänen itsemääräämisoikeuteensa, vapauteensa, yksityisyyden suojaan tai omaisuuden suojaan.

Harkittaessa rajoitustoimenpiteiden käyttöä, on aina ensin arvioitava, täyttyvätkö laissa asetetut edellytykset toimenpiteen käytölle, sekä missä laajuudessa puuttuminen lapsen perusoikeuksiin on kulloinkin hyväksyttävää.

Jussin kotien kommentteissa todetaan, että *kasvatusta ohjaavat käytänteet ja viikko-ohjelmat ovat yksikön seinällä näkyvillä nuorille ja työntekijöille. Rajoituksista tehdään aina virallinen päätös.*

5.3 Rajoituspäätökset ja rajoituksiin liittyvä kirjaaminen

Rajoitustoimenpiteitä koskevia päätöksiä tai toimenpiteitä tarkastuksella saadun selvityksen ja laitoksen toimittaman koosteen mukaan oli tehty ajalla 1.1.2018–31.8.2018 yhteensä 304. Lisäksi kiinnipitoja oli laitoksen selvityksen mukaan ”ajalla 1.1.-30.8 yhteensä 15, joista 5:stä on tehty rajoituspäätös; 16.4 jälkeen ei tehty (kiinnipidosta) päätöksiä. Kiinnipitojen jälkeen yksikön johtajalle ilmoitettu asiasta ja hän käynyt lukemassa raporttimerkinnöistä tapahtumat. Elokusta 2018 lähtien sairaanhoitajat käyneet tilanteet vielä läpi nuoren ja tt:n kanssa ja tehneet niistä kirjaukset.”

Päätökset ja kirjaukset koskivat aineiden ja esineiden haltuunottoa, liikkumisvapauden rajoittamista, yhteydenpidon rajoittamista, henkilönkatsastusta ja -tarkastusta, eristämistä, omaisuuden ja lähetysten tarkastamista ja osin kiinnipitämistä.

Kiinnipidoista on kirjausmerkinnät lasta koskevissa asiakirjoissa. Lastensuojelulain edellyttämä erillistä selvitystä johtajalle ei niistä ole annettu.

Lastensuojelulain 74 §:ssä säädetään, että lain 65–70 §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käytön seurannan ja valvonnan turvaamiseksi on lastensuojelulaitoksen asianmukaisesti kirjattava käyttämänsä rajoitustoimenpiteet.

Kirjaamisen tulee sisältää rajoitustoimenpiteen kuvaus, toimenpiteen peruste ja kesto, toimenpiteestä päättäneen, sen käytännössä toteuttaneen ja siinä läsnä olleen henkilön nimi sekä tarvittaessa 66 §:n 1 momentissa ja 67 §:n 3 momentissa tarkoitettu erityinen syy. Lisäksi on mainittava toimenpiteen mahdollinen vaikutus hoito- ja kasvatussuunnitelmaan.

Kirjaamisessa on myös mainittava, miten lasta on kuultu ennen rajoitustoimenpiteestä päättämistä tai sen toteuttamista ja lapsen mielipide asiasta. Kirjaamisen sisältö on lähetettävä tiedoksi 13 b §:ssä tarkoitettulle lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle kuukausittain.

Kirjausmerkinnöistä on selvittävä myös se, miten rajoitustoimenpide on tosiasiallisesti toteutettu ja onko samanaikaisesti tai peräkkäin käytetty eri rajoitustoimenpiteitä.

Jussin kotien toimittamista asiakasasiakirjoista ilmenee, ettei lapselle tehtyjä rajoitustoimenpiteitä aina ole kirjattu lapsen asiakirjoihin siten, kuin edellä mainittu lainkohta edellyttää. Kirjauksista toisinaan löytyy maininta siitä, että päätös rajoittamisesta on tehty, mutta ei esimerkiksi toimenpiteen perustetta tai lain tarkoittamaa ”erityistä syytä”. Myöskään itse päätöksiä ei ollut säännönmukaisesti aina perusteltu lain edellyttämällä tavalla.

Päätösmerkinnöistä ilmenee, että osa päätöksistä oli tehty takautuvasti siten, että päätöksen oikeusvaikutukset olivat alkaneet päätöksentekoa aikaisemmin. Päätösasiakirjoista ei ilmennyt miten tai kuka oli tehnyt suullisen päätöksen.

Lastensuojelussa on kirjattava asian vireilletulosta lähtien kaikki lapsen tarvitsemien lastensuojelutoimenpiteiden järjestämiseen vaikuttavat tiedot sekä toimenpiteiden suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan kannalta tarpeelliset tiedot. Asiakasasiakirjojen ylläpito ja niiden huolellinen laatiminen mahdollistaa lapsen hoidon ja huolenpidon suunnittelun, toteuttamisen ja seurannan.

Lasta koskevilla asiakirjamerkinnöillä on merkitystä arvioitaessa lapsen lastensuojelutarvetta ja sen johdosta järjestettäviä palveluja ja tukitoimia. Asiakirjamerkinnöillä on erityistä merkitystä myös silloin, kun päätetään esimerkiksi lapsen huostaanotosta, tai kun kysymys on lapsen sijaishuoltoon liittyvästä muusta päätöksenteosta.

Lastensuojelulaitoksen on edellä sanotun mukaisesti kirjattava ja tarkemmin kuvattava lasta koskeviin asiakirjoihin (päivittäismerkintöihin) myös laitoksen käytäntöihin perustuvat kasvatukselliset toimenpiteet, joita lapseen on kohdistettu.

Jussin kotien laatimat lasten asiakasasiakirjat ovat osin informatiivisia ja lapsista on pääsääntöisesti kirjoitettu päiväkohtaiset merkinnät myönteiseen sävyyn. Toisaalta osa kirjauksista on niukkoja, epätäsmällisiä ja merkityssisällöltään tulkinnanvaraisia. Asiakirjat ovat puutteellisia erityisesti laitoksen sääntöihin perustuvien seuraamusten, niiden keston ja intensiteetin kirjaamisen osalta.

Lasten kertomusten ja ohjaajien asiakasasiakirjoihin tekemien merkintöjen perusteella Jussin kodeissa tosiasiaa rajoitetaan ainakin lapsen liikkumisvapautta ja yhteydenpitoa sekä oman omaisuuden käyttöä ilman päätöksiä. Lisäksi lapsia saatetaan käytännössä eristää omiin huoneisiinsa ilman päätöstä.

Jussin kotien kommenttien mukaan ”*Kiinnipitoihin liittyvistä rajoituspäätöksistä on yksikössä luovuttu Avin ohjeistuksella 16.4.18. Tämän jälkeen kiinnipidoista on ilmoitettu yksikönjohtajalle, joka käynyt lukemassa raporttimerkinnöistä tapahtumat. Elokuusta 2018 lähtien yksikön sairaanhoitajat ovat käyneet tilanteet vielä läpi nuoren ja työntekijän kanssa ja ovat tehneet niistä*

erillisen muistion. Aikaisemmin kiinnipidoista on ilmoitettu sosiaalityöntekijälle puhelimitse. Nyt sosiaalityöntekijälle lähetetään tapahtumasta tehty muistio soittamisen lisäksi.”

Edelleen kommenttien mukaan ”Raportissa mainitaan, ettei rajoituspäätöksiä ole kirjattu lapsen raporttimerkintöihin riittävän yksityiskohtaisesti. Me olemme olleet siinä uskossa, että rajoituspäätökseen tehdyt kuvaukset riittävät. Päivittäisraporteissa on maininta, että rajoituspäätös tehty ja työntekijöillä on mahdollisuus sieltä tarkistaa yksityiskohdat tarvittaessa. Korjaamme kirjaamiskäytännön tältä osin.”

Kommenteissa todetaan vielä, että ”Yksikön työntekijöiden kirjaamiseen on kiinnitetty erityistä huomiota. Kesäkuun alusta ovat erityistyöntekijät seuranneet kirjauksia ja niiden sisältöä. Eri-tyistyöntekijät lukevat myös kuukausiraportit ja seuraavat sitä, että ne käydään aina nuorten kanssa läpi. Tarvittaessa erityistyöntekijät pyytävät työntekijöitä täydentämään kirjauksia tai raporteja, jotta ne vastaavat tarkasti tapahtumia. Eri-tyistyöntekijät ovat käytettävissä, mikäli työntekijä tarvitsee ohjausta kirjauksissa.”

Pohjois-Suomen aluehallintovirastolta saadun tiedon mukaan aluehallintovirasto seuraa tällä hetkellä laitoksen toimintaa ja ottaa huomioon myös tässä pöytäkirjassa päätöksentekoon ja kirjaamiseen liittyvät huomiot omassa jatkovalvonnassaan.

5.4 Laitoksen kasvatuskulttuurista

Lasten ja henkilökunnan kanssa käydyistä keskusteluista sekä lasten asiakirjoista ilmeni, että huomattavan useat rajoitustoimenpiteet ja laitoksen säännöt (kirjatut ja kirjaamattomat) tähtäsivät lasten hallussa olevien tupakkatuotteiden löytämiseen ja haltuunottoon tai lasten tupakoinnista annettaviin seuraamuksiin (henkilöntarkastukset, huoneseuraamukset, liikkumisen rajoittaminen ja muut seuraamukset). Tällainen tupakointiin tai lapsen muuhun ehkä epäasialliseen käyttäytymiseen liittyvä tosiasiallinen rankaiseminen ei perustu lastensuojelulakiin.

Jussin koteihin sijoitettujen lasten sijaishuollon järjestämiseen syynä on ollut lasten oma käyttäytyminen ja/tai kodin olosuhteet. Lapsille on järjestettävä sijaishuoltoa siten, että näihin huostaanoton syynä oleviin ongelmiin voidaan puuttua ja lapselle voidaan sijaishuollon aikana järjestää sijaishuoltopaikan antaman hoivan ja huolenpidon lisäksi sellaisia palveluja ja tukea, joita lapsi huostaanottopäätöksen ja hänelle tehdyn asiakassuunnitelman mukaan tarvitsee. Tämän takia laitoksen tulisi keskittyä näiden lapselle tärkeiden ongelmien ratkaisemiseen ja antaa lapselle sitä yksilöllistä tukea, jota lapsi välttämättä tarvitsee.

Lapsille saattaa rajoitustoimenpidekäytännöistä tai laitoksen kasvatustapojen ja -säännöistä syntyä perustellusti vääriä käsityksiä siitä, mitkä ovat sijaishuollon aikana hyväksyttäviä tapoja puuttua lasten käyttäytymiseen ja tapoihin.

Hyväksyttävänä ja lapsen edun mukaisena on pidettävä sitä, että esimerkiksi lasten päihteiden käyttö pyritään katkaisemaan. Hyväksyttävää myös on, että lapselle järjestetään terveyskasvatusta laitoksessa, mihin kuuluu myös tupakoinnin vähentäminen. Lapsia tulisi kannustaa tupakoinnin lopettamiseen ja etsiä tähän yhdessä lapsen kanssa keinoja. Jotkut lapset saattavat tarvita erityistä apua tupakoinnin lopettamiseen, jolloin viimekädessä lääkäri voi arvioida, mitä apua lapselle on mahdollista järjestää.

Laitoksen antamien kommenttien mukaan ”Yksikön käytänteet ovat ilmoitustaululla nähtävissä nuorille ja työntekijöille. Yksikössä ei ole kirjaamattomia sääntöjä. Jokaiselle nuorelle tehdään oma yksilöllinen hoito- ja kasvatustarvike yhdessä nuoren ja omaohjaajan kanssa. Suun-

nitelmaan on kirjattu nuoren asiakassuunnitelmassa määritellyt tavoitteet ja miten niihin pyritään. Suunnitelmaa päivitetään säännöllisesti tai tarpeen mukaan, jos nuoren tilanne muuttuu paljon.”

5.5 Yhteydenpidon rajoittaminen

Sijaishuollossa olevan lapsen oikeutta pitää yhteyttä vanhempiinsa tai muihin hänelle läheisiin henkilöihin saadaan lastensuojelulain 63 §:ssä tarkoitettulla päätöksellä rajoittaa, jos yhteydenpidosta ei ole voitu 30 §:ssä tarkoitettussa asiakassuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa.

Säännöksen tarkoittama yhteydenpito-oikeus liittyy perustuslain 10 §:ssä ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuun yksityiselämän, perhe-elämän ja luottamuksellisen viestin suojaan. Yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön. Lapsen oikeus pitää yhteyttä perheeseensä on lapsen ihmisuus.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Artikla turvaa niin lapsen oikeutta yhteydenpitoon kuin lapsen vanhempien tai muiden läheisten oikeutta pitää yhteyttä lapseen.

Viranomaisilla ei ole mainitun artiklan mukaan oikeutta puuttua tämän oikeuden käyttämiseen muutoin kuin silloin, kun laki sen sallii, ja kun se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä. Tämän vuoksi yhteydenpidon rajoituksista on säädettävä lailla ja rajoituksia on tulkittava ahtaasti. Lastensuojelulainsäädäntöön perustuva tahdosta riippumaton huostaanotto viranomaisten toimesta merkitsee puuttumista 8 artiklan mukaiseen perhe-elämän suojaan.

Lastensuojelulain muuttamista koskevan hallituksen esityksen, jossa rajoitustoimenpiteiden yksityiskohtaiset perustelut ovat, (HE 225/2004), todetaan muun muassa, että ”Yhteydenpidon rajoittamisesta tulee sanotun 25 §:n 1 momentin mukaan aina tehdä päätös, jos yhteydenpidosta ei ole voitu huoltosuunnitelmassa tai erityisestä syystä muutoin sopia lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheistensä kanssa asianomaisia tyydyttävällä tavalla. Huoltosuunnitelman tekemisestä vastaavan viranhaltijan tehtävänä on ohjata ja neuvoa asianomaisia yhteydenpidosta neuvoteltaessa ja sovittaessa.”

Hallituksen esityksessä edelleen todetaan, että ”viranhaltijan tulee myös pyrkiä käytännössä varmistumaan siitä, että yhteydenpitoa koskeva sopimus varmasti on asianomaisten hyväksymä ja, että asianomaiset todella ovat ymmärtäneet sen merkityksen. Suositeltavaa olisikin, että huoltosuunnitelmaan, siltä osin kuin siinä on sovittu yhteydenpidosta, sisällytetään sosiaaliviranomaisen selostus siitä, miten asianomaisten hyväksynnät on varmistettu. Jos yhteydenpidon määrästä tai sen toteuttamistavasta syntyy asianomaisten kesken vähäisintäkin erimielisyyttä, tulee asiassa aina tehdä hallintopäätös. Yhteydenpidon rajoittaminen ei siten voi jäädä huoltosuunnitelmaan kirjatun rajoittamisen varaan, jos esimerkiksi lapsen vanhempi on tyytymättömän yhteydenpitoaikoihin, yhteydenpidon tapoihin tai muihin yhteydenpitoa koskeviin ratkaisuihin.”

Tarkastushavaintojen perusteella lapsen saapuessa laitokseen lapselle määrätään lähes säännönmukaisesti yleensä ainakin viikon pituinen liikkumisvapaudenrajoitus ja yhteydenpidon rajoitus.

Laitoksen antamien kommenttien mukaan ”*Raportissa mainitaan, että lapsen saapuessa laitokseen, hänelle tehdään säännönmukaisesti lvr/ypr. Nuoren tullessa yksikköön, arvioidaan aina nuoren tilanne ja rajoitusten tarve yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa. Sosiaalityöntekijälle on nuoren tilanteesta parempi tieto. Jussin kodeille tulevat nuoret ovat yleensä jonkinlaisessa kriisissä, esimerkiksi pitkältä karkureissulta, päihtyneenä, vangittuna olleena ja tämän vuoksi rajoituksia joudutaan tekemään. Nuori voi tulla lvr-päätöksessä, jonka sosiaalityöntekijä on tehnyt. Usein rajoituspäätös on tehty sosiaalityöntekijän tai edellisen sijaishuoltopaikan toimesta jo valmiiksi, sen tarpeellisuutta arvioidaan lapsen saapuessa Jussin kodeille.*”

Rajoitustoimenpiteitä koskevassa päätöksenteossa on kuitenkin yksilöllisesti arvioitava laissa säädettyjen edellytysten täyttyminen, ja tämän jälkeen arvioitava yksilöllisesti minkälainen rajoitus (kestoltaan ja intensiteetiltään) on välttämätön lapsen sijaishuollon järjestämiseksi. Lastensuojelulaki ei mahdollista päätöksentekoa kaavamaisesti ”jokaista lasta koskevana” eikä tunne esimerkiksi erityistä ”rauhottumisaikaa” sijoituksen alkaessa.

Lomien peruuttaminen

Tarkastushavaintojen perusteella laitoksen eri yksiköissä saatetaan myös rajoittaa lapsen yhteydenpitoa hänen läheisiinsä ilman, että lapselle on tehty yhteydenpidon rajoittamista koskevaa päätöstä. Lasten kanssa käytyjen keskustelujen perusteella esimerkiksi lapsen kotilomia tai päivälomia on yksiköissä saatettu rajoittaa, peruuttaa tai siirtää ilman, että asiassa olisi tehty yhteydenpidon rajoittamispäätöstä. Epäselväksi jäi, oliko tällaisesta yhteydenpidon toteuttamisesta sovittu lapsen asiakassuunnitelmassa tai muulla tavoin. Joka tapauksessa pitkään ilman lomia olleet lapset olisivat tänä aikana halunneet lomalle.

Laitoksen kommentteissa todetaan, että ”*Nuoren päivittäisiä liikkumisia rajoitetaan liikkumisvapaudenrajoittamispäätöksellä, ei yhteydenpidonrajoituksella. Nuoren kotilomia siirrettäessä tai peruttaessa, tehdään aina yhteydenpidonrajoittamispäätös. Jussin kotien nuorilla ei kaikilla ole olemassa lomapaikkaa tai vanhemmilla ei ole mahdollisuutta ottaa nuorta kotiin. Näissä tilanteissa ei tehdä yhteydenpidonrajoitusta.*”

Lapsille ei siis tehdä Jussin kodeissa yhteydenpitoa ja sen rajoittamista koskevia päätöksiä, jos lapsella ei ole sosiaalityöntekijän hyväksymää lomapaikkaa.

Erästä lasta koskevien asiakirjamerkintöjen mukaan:

- 26.6. lapsi haluaa lomalle, kun rajoitus loppuu (lvr päällä siis)
- 4.7. sisko ei kelpaa lomapaikaksi
- 9.7. ei kotilomapaikkaa
- 11.7. isä haluaa tavata

Asiakirjojen ja lapsen kertoman mukaan lapsi halusi lomille, muttei päässyt. Myös lapsen läheiset pyysivät kotilomia. Tästä huolimatta päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta ei tehty siten, kuin lainsäädäntö edellyttää.

Mikäli lapsen yhteydenpitoa hänen läheisiinsä tosiasiallisesti rajoitetaan esimerkiksi peruuttamalla tai muuttamalla sovittuja kotilomia tai jättämällä kokonaan sopimatta lomia, tulee tällöin, mikäli lain mukaiset edellytykset rajoittamiselle täyttyvät, tehdä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös.

Lapsen puhelujen kuunteleminen

Lapsen yhteydenpitoa puhelimitse voidaan lastensuojelulaissa säädetyn mukaisesti eri tavoin rajoittaa. Kielto pitää yhteyttä rajoittamispäätöksessä nimetyn henkilön kanssa puhelimitse voi olla täydellinen tai se voi olla muulla täsmällisesti ilmaistulla tavalla rajattu tai valvottu. Säännös mahdollistaa esimerkiksi sellaisen päätöksen tekemisen, että lapsen ja tietyn päätöksessä nimetyn henkilön väliset puhelut rajataan tietyiksi päiviksi, tiettyyn kellonaikaan tai esimerkiksi tietyn pituiseksi.

Yhteydenpidon rajoittamispäätöksessä voidaan myös päättää, että lapsen ja päätöksessä nimetyn henkilön välisiä puheluja kuunnellaan sillä tavoin, että henkilökunta on samassa huoneessa lapsen puhuessa puhelimessa. Tämä tarkoittaa siis siitä, että on mahdollista kuunnella, mitä lapsi sanoo, mutta ei kuunnella sitä, mitä puhelun toinen osapuoli puhuu. Näin muotoillulla yhteydenpidon rajoittamispäätöksellä voidaan pyrkiä esimerkiksi estämään lapsen rikoskierteen jatkuminen tai karkumatkojen suunnittelu. Mikäli lapsen puheluja kuunnellaan tällä tavoin valvotusti, tulee kaikkien osapuolten olla tietoisia päätöksessä päätetystä menettelystä.

Lastensuojelulaki ei mahdollista sellaista valvottua puhelua, jossa kuunnellaan, mitä toinen osapuoli lapselle puhuu. Tämä merkitsee sitä, että valvottuja puheluja ei voida järjestää siten, että henkilökunta kuuntelee esimerkiksi kaiuttimesta sen, mitä lapsi ja puhelun toinen osapuoli keskenään puhuu.

Erästä lasta koskevista asiakirjamerkinnöistä ilmenee, että lapselle oli tehty yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös 19.6.2018 siten, että rajoitus alkoi mainittuna päivänä ja päättyi 18.7.2018.

Päätöksen perustelujen mukaan päätöksellä rajoitettiin nuoren oikeutta käyttää puhelinta rajoituksen voimassaoloaikana siten, että yhteydenpitoon käytettävät laitteet ja välineet eivät olleet lapsen hallussa rajoituksen aikana. Päätöksessä todetaan tämän jälkeen, että yhteydenpito vanhempiin ja sosiaalityöntekijään tapahtuu yksikön puhelimella.

Lasta koskevasta heinäkuun kuukausiraportista ilmenee, että ”puhelut on suoritettu valvotusti ypr-rajoituksesta johtuen”. Lasta koskevista päivittäiskirjauksista ilmenee (26.6.2018) että ypr-rajoitusta tarkistetaan siltä osin, kun äiti on toiminut viestinvälittäjänä lapsen kavereille.

Tällaista tarkistuspäätöstä ei ollut tarkastuksen yhteydessä toimitetussa aineistossa.

Päivittäiskirjauksista ilmenee (28.6. ja 29.6.), että lapsi on puhunut äidin kanssa valvotusti.

Laitoksen kommenttien mukaan ”*Valvottuja puheluita on ollut. Sosiaalityöntekijä tehnyt ypr:n, jossa määritelty puhelut valvotuiksi. Puhelut soitettu yksikön puhelimella. Puhelut tapahtuneet nuoren huoneessa työntekijän läsnä ollessa.*”

Laitoksen antamien kommenttien jälkeen pyydettiin vielä kyseiseltä kaupungilta selvitystä. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä toimitti kaikki lapselle tekemänsä päätökset. Sosiaalityöntekijä ei ollut tehnyt laitoksen ilmoituksen mukaista valvottuja puheluja koskevaa rajoituspäätöstä.

Lapsen päivittäiskirjauksista ilmenee myös, että äiti oli vastustanut tai ainakin asettanut kyseenalaiseksi puhelujen valvonnan. Lapsen ja hänen äitinsä oikeusturva olisi siten edellyttänyt, että asiassa olisi tehty päätös.

Erään toisen lapsen asiakirjoista ilmenee, että (28.7.2018) lapsi oli saanut soittaa valvotusti äidilleen. Lapselle oli tehty yhteydenpidon rajoittamispäätös ajalle 15.7.–31.7.2018, jonka mukaan lapsen puhelin oli otettu laitoksen haltuun ja yhteydenpito huoltajaan ja sosiaalityöntekijään tapahtui yksikön puhelimella. Rajoituspäätöksessä ei ollut mainintaa puhelujen kuuntelusta, eli siitä, että puhelut tapahtuivat valvotusti. Mikäli lapsen sosiaalityöntekijä oli tältä osin tarkistanut päätöstä, ei tällaista tarkistuspäätöstä ollut ainakaan tarkastuksen yhteydessä toimitetussa aineistossa.

Laitoksen kommenttien mukaan *”Raportissa mainittu yhteydenpidonrajoitus, jossa kirjattuna, että äiti vastustaa rajoitusta. Rajoituspäätökseen on kirjattu äidin mielipide ”en hyväksy ypr:ää siinä suhteessa, ettei saa kihlattuunsa pitää puhelimella yhteyttä. Tuo loukkaa ihmisyyttä ja ihmisarvoa. eletään kuitenkin 2018 vuodella” Äiti ei vastusta itseensä kohdistuvaa rajoitusta vaan nuoren kihlattuun. Äiti on vastustanut lvr ja ypr aikana tapahtuvaa vierailua, joka on rajattu tapahtumaan yksikössä. Asiasta on sovittu nuoren sosiaalityöntekijän kanssa 26.6.18. Samalla sovittu, että nuori voi puhua tyttökaverin kanssa valvotusti 2 kertaa viikossa. Rajoituspäätökseen muutokset ovat jääneet kirjaamatta, ne on kirjattu raporttimerkintään. Äiti ja Nuori eivät ole vastustaneet kumpaakaan rajoitukseen tehtyä muutosta.”*

Kommenteissa on todettu, että *”Raportissa on kirjattu nuoren ypr ajalle 15.-31.7.18. Rajoituksessa on kirjattuna, että sen aikana nuori pitää yksikön puhelimelle yhteyttä äitiin ja sosiaalityöntekijään. Päivittäisraporttimerkinnöistä näkyy, että nuori soittanut yksikön puhelimelle tyttöystävälle, vaikka hänellä ypr, Rajoituksen toteutumisen vuoksi nuoren puhelua valvottu niin, ettei pysty soittamaan puhelimella kuin äidille.*

Myöhemmin Jussin kotien vastineen johdosta tarkistettiin, oliko sosiaalityöntekijä tehnyt valvottuja puheluita (yhteydenpitoa) koskevan päätöksen. Sosiaalityöntekijä ei ollut tehnyt tällaista päätöstä.

Valvottujen puhelujen järjestäminen, eli lapsen puhelujen kuunteleminen, edellyttää yhteydenpidon rajoittamispäätöksen tekemistä. Päätöksestä on selvästi ilmevä, että lapsen puheluita rajoitetaan niitä kuuntelemalla.

Puhelinajat

Kaikki lapset kertoivat, että he saivat käyttää omaa itse omistamaansa puhelinta vain tiettyinä ennalta määriteltynä ”puhelinaikoina”. Puhelinaika oli vasta iltapäivällä koulupäivän jälkeen. Puhelinajat olivat eri yksiköissä eri pituisia. Intensiivipuolella puhelimen sai vasta 16.30.

Lähtökohtana lapsen oman puhelimen käytölle on se, että lapsi voi käyttää omistamaansa puhelinta ikä- ja kehitystasonsa mukaisesti samalla tavoin, kuin lapset, jotka eivät ole sijoitettuna laitokseen. Lapsen omistamat tekniset laitteet, kuten puhelin, voidaan kuitenkin ottaa laitoksen haltuun esimerkiksi yöajaksi, mikäli puhelimen käytöstä aiheutuu lapsen kasvulle tai kehitykselle haittaa esimerkiksi siten, että lapsen uni häiriintyy, eikä lapsi itse pysty kehoituksista huolimatta rajaamaan puhelimensa käyttöä yöllä.

Mikäli puhelimen käytöstä ei kuitenkaan aiheudu haittaa lapselle, ei silloin ole myöskään kasvatuksellista perustetta puuttua sen käyttöön ottamalla puhelin haltuun ”varmuuden vuoksi”, saati rangaistuksena.

Mikäli lapsen oikeutta yhteydenpitoon läheisiinsä tosiasiallisesti rajoitetaan, tulee yhteydenpidon rajoittamiselle asetettujen edellytysten täytyä. Muussa tapauksessa lapsen yhteydenpitoa ei voida rajoittaa.

Myöskään lapsen pyytämän yhteydenpidon toteuttamisen viivyttäminen ilman hyväksyttävää perustetta ei ole mahdollista.

Jussin kodit on kommentoissaan ilmoittanut, että *”Puhelinkäytäntöä on muutettu tarkastuskäynnin jälkeen. Nuoret saavat puhelimen aamulla aamutoimien jälkeen ja palauttavat ne illalla. Osalla nuorista puhelin on kokoaikaisesti.”*

Takautuva päätöksenteko

Erästä lasta koskevasta yhteydenpidon rajoittamisesta koskevasta päätöksestä ilmenee (31.5.), että nuoren puhelin oli otettu laitoksen haltuun rajoituksen aikana (31.5 klo 12.00 – 6.6. klo 12.00) ja yhteydenpito vanhempiin ja sosiaalityöntekijään tapahtuu yksikön puhelimella. Päätöksessä todetaan nimenomaisesti: ”Yhteisössä nuori voi viettää aikaa laitoksen valvonnassa.”

Päätös oli tehty lisäksi takautuvana (päätöspäivä perjantai 1.6). Päätöksentekijä on merkintöjen mukaan ollut laitoksen erityistyöntekijä.

5.6 Aineiden ja esineiden haltuunotto

Lastensuojelulain 65 §:n mukaan, jos lapsella on hallussaan päihtymistarkoituksessa käytettävää ainetta tai tällaisen aineen käyttöön erityisesti soveltuvia välineitä, ne on otettava laitoksen haltuun. Samoin on otettava laitoksen haltuun lapsella olevat aineet tai esineet, jotka on tarkoitettu lapsen itsensä tai toisen henkilön vahingoittamiseen. Laitoksen haltuun saadaan ottaa aineet tai esineet, jotka ominaisuuksiensa puolesta soveltuvat vaarantamaan lapsen omaa tai toisen henkilön henkeä, terveyttä tai turvallisuutta tai vahingoittamaan omaisuutta, jos on todennäköistä, että lapsi käyttää aineita tai esineitä tämän säännöksen tarkoittamalla tavalla.

Haltuunotettu omaisuus on sijaishuollon päättyessä laitoksessa palautettava lapselle, jollei omaisuuden palauttamisesta tai hävittämisestä muussa laissa toisin säädetä. Haltuunoton voi tehdä laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Asiasta on viipymättä ilmoitettava johtajalle tai hänen määräämälleen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalle henkilölle, jonka tulee tehdä haltuunotosta päätös, jollei omaisuutta palauteta.

Laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä tai laitoksen yleistä järjestystä todennäköisesti vakavasti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitetut aineet ja esineet. Toimenpidettä ei saa jatkaa pidempään kuin se säännöksessä mainitusta syystä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta on välttämätöntä.

Edellä mainitun rajoitustoimenpiteitä koskevan hallituksen esityksen (HE 225/2004) mukaan ”Ehdotetun 31 §:n 3 momentin mukaan laitoksen haltuun saadaan lisäksi ottaa lapsella olevat lapsen oman tai toisten lasten sijaishuollon järjestämistä todennäköisesti haittaavat muut kuin 1 momentissa tarkoitetut aineet ja esineet. Haltuunotto on tarkoitettu käytettäväksi vain akuuteissa tilanteissa, kun aine tai esine todennäköisesti haittaa lapsen oman tai toisten lasten yksilöllisen sijaishuollon järjestämistä. Haittaa säännöksen tarkoittamalla tavalla voivat myös aiheuttaa, ja samalla yleistä järjestystä laitoksessa vaarantaa, esimerkiksi erilaiset tekniset laitteet, kuten soitinimet tai suurikokoiset esineet. Haltuunotto saisi jatkua vain niin kauan kuin toimenpide on säännöksessä mainituista syistä ja lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätön.”

Edelleen esityksen mukaan ”Pykälään ei ole katsottu tarpeelliseksi tai perustelluksi erikseen sisällyttää säännöstä lapsella olevien rahojen tai muiden maksuvälineiden haltuunotosta. Todettakoon, että mielenterveyslaki (22 g §:n 1 momentti) mahdollistaa rahavarojen ja muiden maksuvälineiden haltuunoton sillä perusteella, että potilas sairautensa vuoksi todennäköisesti hävittäisi ne. Käytännössä lasten rahavarat laitoksessa ovat erittäin pieniä. Yleensä lasten ainoa tulonlähde on lastensuojelulain perusteella maksettava käyttövara. Joissakin laitoksissa, esimerkiksi koulukodeissa, lapset voivat myös ansaita rahaa suorittamalla joitakin laitoksessa annettuja tehtäviä.”

Kuten edellä on esitetty, lapsen omistaman esineen haltuunotto edellyttää säännöksessä tarkoitettua vaaratilanteen ”todennäköisyyttä” siitä, että haltuun otettava aine tai esine ”vakavasti vaarantaa” sijaishuollon järjestämistä.

Tarkastuksella havaittiin, että lapsilta saatettiin ottaa heidän omia tavaroitaan laitoksen haltuun ilman päätöksentekoa. Lasten kuulemisten perusteella lapsilta oli saatettu ottaa haltuun eri tilanteissa ainakin puhelin, henkilökortti ja nuuskaa sekä muita tupakkatuotteita. Lapsen omat rahavarat ja esimerkiksi pankkikortti otettiin aina laitoksen haltuun.

Silloin kun lapsen omaisuutta otetaan haltuun, eikä sitä heti palauteta, on haltuunotosta tehtävä kirjallinen päätös. Päätöksessä on esitettävä perustelut sille, miten haltuunotettu aine tai esine vaarantaa vakavasti lapsen sijaishuoltoa. Lapsen omaisuuden haltuunotto on mahdollista silloin, kun edellä todetut laissa säädetyt edellytykset haltuunotolle täyttyvät. Laitoksen on jokaisella kerralla arvioitava yksilöllisesti haltuunoton edellytysten täyttyminen.

Lapsen oman omaisuuden haltuunottoa ei voida koskaan käyttää rangaistuksena tai kollektiivisena kaikkia lapsia koskevana toimenpiteenä.

Jussin kotien kommenttien mukaan *nuorten rahat ja pankkikortit ovat heillä itsellään. Käytäntöä on muutettu tarkastuksen jälkeen syyskuun 2018 alussa.*

5.7 Henkilönkatsastus ja henkilöntarkastus

Henkilöntarkastuksesta ja henkilönkatsastuksesta on säädetty lastensuojelulain 66 §:ssä. Säännöksen mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on vaatteissaan tai muutoin yllään 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä, hänelle saadaan asian tutkimiseksi tehdä *henkilöntarkastus*. Tarkastuksen tekee laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tarkastus on tehtävä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa, jollei erityisestä syystä muuta johdu. Tarkastuksen tekijän ja siinä läsnä olevan henkilön on oltava lapsen kanssa samaa sukupuolta, jollei kyseessä ole terveydenhuollon ammattihenkilö.

Jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi on käyttänyt 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja päihdyttäviä aineita, häneen saadaan kohdistaa *henkilönkatsastus*, joka voi käsittää puhalluskokeen suorittamisen tai veri-, hius-, virtsa- tai sylkinäytteen ottamisen. Katsastuksen toimittamisesta päättää ja katsastuksen toimittaa laitoksen johtaja tai hänen määräämänsä laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö tai muu tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilö. Katsastus tulee toimittaa niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa lapselle.

Henkilönkatsastuksen ja -tarkastuksen tekeminen edellyttää aina yksilökohtaista harkintaa ja säännöksessä tarkoitettua edellytyksen ”perusteltua syytä epäillä” täyttymisen. Tämä peruste on jokaisella kerralla ilmeittävä rajoitustoimenpidettä koskevista kirjaamismerkinnöistä siten, kuin lastensuojelulain 74 §:ssä säädetään.

Henkilöntarkastus ja -katsastus tulee aina tehdä erittäin suurta hienovaraisuutta noudattaen ja lapsen fyysistä koskemattomuutta, sukupuoli-identiteettiä, ihmisarvoa ja yksityisyyttä kunnioittaen. Huomioitavaksi tulee myös lapsen ikä ja kehitystaso, sekä hänen kulttuuritaustansa.

Säännökset eivät oikeuta lapsen riisuttamiseen tai lapsen vastentahtoiseen riisumiseen.

Kaikkien rajoitustoimenpiteiden tavoin myös henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen tarkoituksena on lapsen suojeleminen. Tavoitteena tulee siten aina olla lapsen auttaminen eli se, että lapselle voidaan antaa tarkoituksenmukaista, riittävää ja oikea-aikaista hoitoa ja huolenpitoa.

Osa lapsista kertoi siitä, että heidät oli henkilöntarkastuksen aikana eri tavoin riisutettu alasti ja heidän alasti ollessaan ohjaajat olivat tarkastelleet heidän kehoaan. Useimmat lapset kertoivat saaneensa jossain vaiheessa tarkastusta suojakseen pyyhkeen, mutta kuitenkin siten, että yleensä ohjaajat näkivät lapsen kokonaan alasti. Kaikki lapset pitivät menettelyä nöyryyttävänä.

Eräs lapsi kertoi, että hänet oli riisutettu siten, että hän oli joutunut omassa huoneessaan riisutumaan täysin alasti kahden miesohjaajan edessä, kyykistymään ja yskäisemään. Lapsi näytti tarkastajille asennon, johon hänet oli käsketty.

Henkilöntarkastusta tehtäessä pitää ottaa huomioon lapsen ikä, sukupuoli, kehitystaso, lapsen yksilölliset ominaisuudet sekä uskonto ja kulttuuritausta. Tarkastus itsessään on käytännössä aina lapselle nöyryyttävää. Tämän takia tarkastuksen toteuttamistapa on harkittava aina yksilöllisesti ja valittava sellainen tapa, jolla mahdollisimman vähän aiheutetaan lapselle haittaa.

Henkilöntarkastusta ja henkilönkatsastusta tehtäessä lasta koskeviin asiakirjoihin tulee aina merkitä näkyviin ja selkeästi perustella, mikä on ollut toimenpiteeseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”. Kysymys on yksilöllisestä perusteesta, joka tulee arvioida jokaisen lapsen osalta erikseen, jokaisella kerralla, kun henkilöntarkastus tai -katsastus tehdään. Laitoksen laatimista henkilöntarkastuksista tehdyistä ”selvitys”-asiakirjoista ei kaikista ilmennyt, mikä oli ollut henkilöntarkastukseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”.

Jussin kotien kommenttien mukaan *”Henkilöntarkastusta tehtäessä nuorella on aina pyyhke varatalon suojana. Yksi poikkeustapaus on, josta annettu erillinen selvitys Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan.”*

Henkilöntarkastusta koskevissa rajoitustoimenpiteiden kuvauksissa on käytetty myös ilmaisua ”tutkittu lapsen päällä olevat vaatteet”. Epäselväksi jää, mitä tällaisella ilmaisulla tarkoitetaan, kun toisaalta useat lapset ovat kertoneet riisuttamisesta.

Jussin kotien kommenttien mukaan *”raporttiin kirjattu tutkittu lapsen päällä olevat vaatteet, tarkoittaa, että nuori näyttää itse taskut ja muut vaatteet tarkastetaan pintapuolisesti koittamalla.”*

Jussin kotien tekemistä eristämispäätöksistä ilmenee, että ainakin joissakin tapauksissa lapset ovat vaihtaneet eristystilaan siirtyessään vaatteita. Tapahtumien kuvauksissa ei ole kuitenkaan selvitetty, miten tämä vaihtaminen on tapahtunut ja onko tässä yhteydessä myös suoritettu henkilöntarkastus esimerkiksi siten, että lapsi on joutunut riisutumaan pyyhkeen takana itse siitä kiinni pitäen tai ohjaajan pitäessä pyyhettä lapsen edessä.

Jussin kotien kommenttien mukaan *”Eristämiseen joutuessa vain poikkeustilanteessa nuori vaihtaa vaatteet tai häneltä otetaan esimerkiksi koruja pois. Nämä liittyvät yleensä aina itsetuhoisen nuoren eristämiseen, ettei hän pysty vahingoittamaan itseään. Eristämiseen mentäessä yksi nuori on vaihtanut vaatteet. Tästä annettu erillinen selvitys.”*

Henkilöntarkastuksia koskevista asiakirjamerkinnöistä tulee selvästi ilmetä, millä tavoin tarkastus on tehty ja toimeenpantu. Tällaisella menettelyllä voidaan myös jälkikäteen varmistaa, että henkilöntarkastus on tehty asianmukaisesti siten kuin lainsäädännössä edellytetään.

Kuten edellä on esitetty, lastensuojelulaki ei oikeuta lapsen riisuttamiseen. Mikäli henkilöntarkastuksessa joudutaan lapsen vaatteet tutkimaan, on tarkastus suoritettava mahdollisimman hienovaraisesti ja siten, ettei lapsen intimitteettiä ja sukupuoli-identiteettiä loukata tarpeettomasti. Tämän takia lapsen tulisi saada itse riisutua ison pyyhkeen tai kylpytakin alla, tai vaihtoehtoisesti voidaan käyttää esimerkiksi suojaavia sermejä. Hyväksyttävänä ei siis voida pitää sellaista menettelyä, jossa ohjaaja pitää lapsen edessä pyyhettä, jonka takana lapsi riisuu vaatteensa.

Lapselle saatetaan laitoksessa tehdä ns. pikaseula silloin, kuin epäillään lapsen käyttäneen huumeaineita. Huumetesti ja muukin lastensuojelulaissa tarkoitettu henkilönkatsastus puuttuu lapsen perus- ja ihmisoikeutena turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Koska testin tuloksella on merkitystä lapsen oikeuksien ja velvollisuuksien kannalta, on sijaishuoltopaikan varmistuttava siitä, että testin tulos on oikea. Erityisesti ns. pikaseulat saattavat näyttää positiivista tulosta silloinkin, kun lapsi ei ole käyttänyt huumeita. Positiivinen testituloks ei voi johtaa lakiin perustumattomiin seurauksiin lapselle.

Mikäli lapsi antaa positiivisen pikatestinäytteen ja kiistää huumeiden käyttämisen, tulee lapsen antama näyte poikkeuksetta lähettää laboratorioon tarkastukseen.

Jussin kotien kommenttien mukaan *”raportissa lukee, että lapsilta otetaan pikaseuloja. Mikäli nuori antaa positiivisen pikatesti näytteen ja kiistää huumeaineiden käytön, lähetetään näyte aina varmistukseen THL:ään.”*

5.8 Lapsen huoneen tarkastus

Lastensuojelulain 67 §:n mukaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsella on hallussaan 65 §:n 1 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä taikka lapsen olinpaikka on sijaishuollon tarkoituksen toteuttamiseksi kiireellisesti selvitettävä, saadaan hänen käytössään olevat tilat tai hallussaan oleva omaisuus tarkastaa.

Useat lapset epäilivät, että koulupäivän aikana heidän huoneitaan olisi tutkittu ilman lapsen läsnäoloa ja heidän huoneissaan olevia aineita tai tavaroita oli otettu lapsen tietämättä laitoksen haltuun. Lapset kertoivat laittaneensa huoneisiinsa ”ansoja”, eli tavaroita tiettyyn järjestykseen tai asentoon, joiden muuttuneesta asennosta lapset huomasivat huoneessa käydyin.

Jussin kotien kommenttien mukaan *”Nuorten huoneita ei tarkasteta ilman päätöksiä. Nuorten lähtiessä kouluun, työntekijä kiertää huoneet ja katsoo, että valot, soittimet ja televisiot ovat kiinni, eivätkä jää koulupäivän ajaksi auki. Pääsääntöisesti nuori on aina paikalla, kun hänen huoneensa tarkastetaan. Joissakin tilanteissa se ei kuitenkaan ole mahdollista esimerkiksi nuoren psyykkisen kunnon tai päihtymystilan vuoksi. Tämä merkitään aina erikseen päätökseen. Yksikön nuoret käyvät ilman lupaa toisten huoneissa ja tähän on jouduttu puuttumaan ja asiasta on keskusteltu nuorten yhteisöpalaverissa.”*

Jussin kodit toimitti omaisuuden ja lähetysten tarkastamista koskevia päätöksiä (33 kpl). Osa näistä päätöksistä koski oikeusasiamiehen tarkastuksen jälkeistä aikaa (8 kpl) ja osa päätöksistä koski laitoksen kaikkia lapsia liittyen kadonneiden keittiövälineiden etsimiseen (14 kpl). Jotkut päätökset koskivat tupakkatuotteiden etsimistä (nuuska tai ”rotta”- käytetty nuuskatyyny) tai olivat muutoin perustelemattomia. Lastensuojelulaki ei mahdollista huoneen tarkastamista tupakkatuotteiden etsimiseksi. Osin päätöksistä ei ilmennyt lain tarkoittamaa erityistä perustetta eli ”perusteltua syytä epäillä” rajoitustoimenpiteelle.

Lapsen huoneen tarkastaminen tulee pääsääntöisesti aina tehdä lapsen ja laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä ollessa. Erityisestä syystä lapsen käytössä olevien tilojen ja hänen hallussaan olevan omaisuuden tarkastamisen voisi kuitenkin tehdä joko lapsen tai laitoksen henkilökuntaan kuuluvan toisen henkilön läsnä olematta. Toisen mainituista henkilöistä tulee kuitenkin aina tarkastuksen tekijän lisäksi olla paikalla tarkastusta tehtäessä.

Säännöksen tarkoittama erityinen syy voi olla esimerkiksi paikalla olevan henkilökunnan vähäinen määrä tilanteessa, jossa kiireellinen tilojen tai omaisuuden tarkastaminen on välttämätöntä. Tällainen tilanne voi olla se, että lapsi on karkuteillä ja tarkastuksen tekemisellä pyritään saamaan tietoa lapsen olinpaikasta. Mikäli tarkastuksessa säännöksen tarkoittamasta erityisestä syystä on läsnä sen tekijän lisäksi vain joko toinen työntekijä tai lapsi, tulee tämä menettely kirjaamisen yhteydessä erikseen mainita ja perustella. Lapselle tulee aina selvittää tarkastuksen syy. Tämä tulee, mikäli mahdollista, tehdä ennen tarkastuksen toimittamista.

Mikäli lapsen omaisuutta otetaan haltuun tarkastuksen yhteydessä, on siitä tarvittaessa tehtävä päätös (ei palauteta) ja tarvittavat kirjausmerkinnät.

5.9 Kiinnipitäminen

Lastensuojelulain 68 §:ssä säädetään kiinnipidosta. Säännöksen mukaan laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita, ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi taikka omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä.

Kiinnipitäminen on oltava luonteeltaan hoidollista ja huollollista sekä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne muutoinkin. Kiinnipitäminen voi pitää sisällään myös lapsen siirtämisen. Kiinnipitäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Kiinnipitämisellä tarkoitetaan pelkästään lapsen fyysistä kiinnipitämistä. Kiinnipitämistä on pidettävä aina viimesijaisena keinona. Kiinni-pitämisellä voidaan paitsi estää lasta vahingoittamasta itseään, myös suojella muita lapsia ja laitoksen henkilökuntaa. Omaisuuden kohdalla kyse tulee olla omaisuuden merkittävästä vahingoittumisriskistä.

Kiinnipitäminen on voimakeinojen käyttämistä. Voimakeinojen käyttämisen (mm. kiinnipidon) liioittelusta säädetään rikoslaissa (voimakeinojen käyttö, RL 4 luku 6 §). Kiinnipitämisen liioittelusta voi olla kysymys silloin, jos säännöksen tarkoittama välttämättömyysedellytys kiinnipitämiseen ei täyty, tai jos kiinnipitämisessä on käytetty suurempaa voimaa, kuin tavoitteen saavuttaminen, eli lapsen rauhoittaminen, olisi välttämättä vaatinut. Kiinnipitämisen liioittelu voi myös olla kyseessä silloin, kun kiinnipitämistä on jatkettu, vaikka se ei olisi enää välttämätöntä.

Lastensuojelulain esitöiden mukaan (HE 225/2004) ”kiinnipitämisen välttämättömyys tulee arvioidavaksi kulloisessakin tilanteessa erikseen. Käytännössä tilanteet myös voivat vaatia nopeata puuttumista asiaan. Lapsen rauhoittamiseksi on kuitenkin aina pyrittävä käyttämään lievintä tavoitteeseen johtavaa keinoa. Laitoksen henkilöstövoimavarojen riittävyydellä on tässä erittäin keskeinen merkitys. Mitä paremmin ja ammattitaitoisemmin laitos on resursoitu, sitä enemmän henkilökunnalla myös on aikaa ja jaksamista pyrkiä hoitamaan uhkaava tilanne esimerkiksi lasta rauhoittavalla puhumisella. Säännöksen sisältämä välttämättömyysvaatimus sisältää myös ajallisen rajauksen. Ennakollinen kiinnipitäminen ilman välitöntä vaaraa ei täytä sanottua vaatimusta. Vastaavasti kiinnipitäminen on myös lopetettava heti, kun se ei enää ole lapsen rauhoittamiseksi välttämätöntä.”

Edelleen esitöiden mukaan ”Sen lisäksi, että kiinnipitämisen on oltava säännöksen tarkoittamalla tavalla välttämätöntä, sen on myös oltava lapsen käyttäytyminen ja tilanne kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa. Puolustettavuusvaatimus samastuu säännöksessä suhteellisuuden vaatimukseen ja sen edellyttämään intressivertailuun. Kiinnipitämiseen turvautumisen on oltava järkevässä eli oikeassa ja kohtuullisessa suhteessa siihen lopputulokseen nähden, jota sillä tavoitellaan.”

Kiinnipidossa, samoin kuin lasta eristettäessä, on kiinnitettävä erityistä huomiota, siten kuin lastensuojelulain 64 §:ssä ja sosiaalihuollon asiakaslaisissa on nimenomaisesti edellytetty, siihen, ettei lapsen ihmisarvoa loukata ja että hänen vakaumustaan ja ihmisarvoaan kunnioitetaan. Toimenpiteitä toteutettaessa on otettava huomioon sijaishuoltoon johtaneet syyt, lapsen ikä, toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen kulttuuritaustansa. Erityisesti lapsen menneisyyden kokemukset häneen kohdistetusta väkivallasta tai esimerkiksi seksuaalisesta hyväksikäytöstä tulee ottaa huomioon kiinnipitotilanteessa. Myös lapsen uskontoon liittyvillä seikoilla voi olla huomattavaakin merkitystä siihen, millä tavalla kiinnipittoa voidaan toteuttaa.

Lastensuojelulain mukaan kiinnipitäminen voi sisältää lapsen siirtämisen, esimerkiksi omaan huoneeseen tai eristämistilaan, silloin kun edellytykset kiinnipidolle ylipäänsä ovat olemassa. Kiinnipitämiseen ei kuitenkaan voi koskaan sisältyä lapsen vastentahtoista riisumista tai pukeamista.

Mikäli lapselle on aiheutunut näkyviä vammoja kiinnipidon yhteydessä, on terveydenhuollon ammattihenkilön tutkittava lapsi. Samoin on meneteltävä, mikäli lapsi pyytää tutkimuksen suorittamista tai kertoo aikuisille, että häneen on sattunut. Lapsen vammat, suoritettu tutkimus ja lapsen pyyntö on kirjattava siten, kuin lastensuojelulaissa erikseen rajoitustoimenpiteitten kirjaamisesta säädetään.

Lastensuojelulain 68 §:n mukaan kiinnipitämisestä on siihen turvautuneen henkilön annettava laitoksen johtajalle kirjallinen selvitys. Kirjallisesta selvityksestä on ilmentävä ne seikat, joista on säädetty rajoitustoimenpiteiden kirjaamisesta annetusta lastensuojelulain 74 §:n säännöksessä.

Kiinnipidolla puututaan aina lapsen itsemääräämisoikeuteen. Tämän takia kirjausmerkinnät on laadittava huolellisesti. Kirjauksessa on kuvailtava, millä tavoin kiinnipito on toteutettu ja myös se, jos kiinnipidon jälkeen on turvauduttu muihin rajoitustoimenpiteisiin.

Lasten kertoman mukaan he olivat kokeneet tilanteita, jotka he olivat mieltäneet kiinnipidoksi: ”kiinnipitoon, ei lopettanut ympyrään kävelemistä”, ”raahattiin eristykseseen, ei kävellyt itse, yksi mies raahasi”, ”laittoi seinää vasten, piti kättä selän takana”. Laitoksen mukaan kiinnipitotilanteet ovat vähentyneet.

Eräs lapsi kertoi kiinnipitotilanteesta, joka oli alkanut siitä, ettei lapsi ollut halunnut syödä mitään. Lasta oli haettu syömään, ja lapsi oli istunut sängyllään ja sanonut ohjaajalle, että ”älä koske mua”. Ohjaaja oli kuitenkin koskenut lapseen, jolloin lapsi oli sanonut, ettei pidä siitä. Ohjaaja oli uudelleen koskenut lapseen ja käsenyt häntä menemään alakertaan. Ohjaaja soitti toisen ohjaajan paikalle ja he lopulta käänsivät lapsen kädet selän taakse ja nostivat hänet ilmaan. Lapsen kertoman mukaan hän oli yrittänyt irrottaa itsensä, jolloin ohjaajat tiukensivat otettaan ja taluttivat lapsen ruokapöytään kiinnipidossa.

Ilmeisesti samaa tilannetta koskevien kirjausmerkintöjen mukaan ”lapsella suuria vaikeuksia nousta sängystä aamupalalle. Syynä ruokahaluttomuus/ei kiinnostaa. Periksi antamattoman ohjaamisen jälkeen käy aamupalapöydässä kääntymässä. Sama toistuu päivällisellä. Nuori vastahakoinen ja vaatii kädestä pitäen saattamisen alakertaan.”

Jälkikäteen on mahdotonta selvittää, millä tavalla tilanne on tapahtunut, mutta lapsi on ainakin itse kokenut ruokailuun ohjaamisen tapahtuneen kiinnipidossa ja joka tapauksessa vastentah- toisesti. Myös kirjaukset viittaavat vahvasti siihen, että tilanteessa on ollut jonkinlaista fyysistä kontaktia, kun lasta on ohjattu ”kädestä pitäen”.

Jussin kodeilla on ollut käytäntö, että kiinnipidot, sen perusteet ja toteuttamistapa kirjataan erilliselle päätöslomakkeelle. Aluehallintoviraston ohjauksen jälkeen menettelystä on laitoksen mukaan keväällä 2018 luovuttu. Kiinnipitotilanteet on tämän jälkeen vain kirjattu lasta koskeviin asiakirjoihin. Näyttää siltä, ettei ainakaan kaikkia kiinnipitotilanteita ole kirjattu lasten asiakirjoihin. Riittävää jälkikäteisvalvonnan suorittamiseksi ei ole se, että kiinnipitotilanteet on kuvattu vain lapsia koskevissa päivittäismerkinnöissä, vaan niistä tulisi tehdä Jussin kotien aiemman käytännön mukaisesti erilliset selvitys-asiakirjat.

Laitos ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että selvityksiä on tehty syyskuusta lukien. Laitos on toimit- tanut kiinnipidoista tehdyt muistiot 9.10.2018.

Jussin kotien kommenttien mukaan ”*Kaikki yksikössä tapahtuvat kiinnipidot kirjataan päivittäis- raporttimerkintään ja elokuusta lähtien tilanteet on käyty vielä erikseen läpi sairaanhoitajan joh- dolla nuoren ja paikalla olleiden työntekijöiden kanssa. Kiinnipidoista tulee aina yksikönjohtajalle ilmoitus ja sairaanhoitajat tekevät keskusteluista erillisen muistion. Mikäli kiinnipitotilanteessa tulee nuorelle tai työntekijälle vammoja, heidät tarkastaa terveydenhuollon ammattihenkilö ja ohjaa tarvittaessa lääkäriin.*”

5.10 Liikkumisvapauden rajoittaminen

Lastensuojelulain 69 §:n mukaan lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttä- mätöntä, ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määrääjäksi kielto poistua laitoksen alu- eelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista.

Liikkumisvapauden rajoittamisena pidetään myös menettelyä, jossa lapsi liikkuu tai poistuu pää- töksessä yksilöidyltä alueelta vain yhdessä työntekijän kanssa. Liikkumisvapautta koskevan ra- joituksen tarkoituksena on suojata lasta sellaiselta lapsen omalta käytökseltä, joka vahingoittaa vakavasti hänen hoitoaan ja huoltoaan. Rajoituksen tulee olla lapsen edun mukainen.

Rajoitus on välittömästi lopetettava, kun lapsen hoito tai kasvatusta voidaan järjestää tavanomai- seen kasvatuskäytäntöön kuuluvin keinoin. Liikkumisvapauden rajoittamista koskevien sään- nösten sanamuoto ja rajoituksen määräämisedellytykset huomioon ottaen näyttää selvältä, että säännöksessä on tarkoitettu suhteellisen lyhytkestoisia rajoitusta. Rajoittamista ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito ja kasvatusta välttämättä edellyttää.

Lapsen tavanomaisen elämän toimintamahdollisuudet, kuten koulunkäynti, harrastustoiminta, retkille osallistuminen tai muu vastaava toiminta tulee mahdollisuuksien mukaan pyrkiä turvaamaan rajoituksen aikana. Lapsen omat toivomukset ja mielipide asiassa tule selvittää ja ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Ensisijaisesti tulee huomioida lapsen etu. Liikkumisvapauden rajoittaminen ei missään oloissa saa käytännössä tosiasiallisilta vaikutuksiltaan muodostua rangaistuksen luonteiseksi.

Puuttuminen lapsen oikeuteen liikkua vapaasti ja lapsen henkilökohtaiseen vapauteen (perustuslain 7 § ja 9 §) on mahdollista vain siinä määrin ja niillä edellytyksillä, mitä lastensuojelulaissa on säädetty. Perusoikeuksiin ei voida puuttua enempää kuin kyseistä rajoitustoimenpidettä koskeva säännös sallii. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä tavoitteen toteuttamiseksi.

"Liikut"

Kaikki lapset kertoivat laitoksen sääntöihin kuuluvan "liikut", mikä tarkoitti sitä, että lasten oli mahdollista ulkoilla omatoimisesti 15–60 minuuttia päivässä. "Liikku"-aikaa saattoi ansaita lisää ja ne saattoi myös menettää kokonaan.

Jussin kotien kommenteissa on yhdessä kohdassa todettu, ettei nuorten ulkoiluja rajoiteta, nuorten liikkumista ei rajoiteta, eikä ole kysymys "ansaintaperiaatteesta".

Toisessa kohdassa Jussin kotien kommenteissa sanotaan, että nuorten liikkumista arvioidaan yhdessä terveydenhuollon henkilöstön, sosiaalityöntekijän, huoltajien kanssa, huomioiden heidän ikä tasonsa, kuntosaa ja psyykinen vointinsa. Nuorten ulkona olemista ei yksikössä ole rajattu. "Liikuilla" tarkoitetaan laitoksen alueen ulkopuolella tapahtuvaa toimintaa. Laitoksen mukaan osa yksikön nuorista on psyykkisesti niin heikossa kunnossa, että heille pitää määrittää ajat, jolloin he joutuvat harjoittelemaan liikkumista yksikön ulkopuolella. Liikkuajat määritellään lapselle tehtävässä viikko-ohjelmassa.

Erään kesäkuussa Jussin koteihin sijoitetun lapsen asiakirjojen mukaan lapsella oli 16.7.2018 15 minuutin pituiset "liikut", 25.7.2018 "liikut" muutettiin puoleen tuntiin ja 28.7.2018 puolen tunnin "liikut".

Erään toisen lapsen päivittäismerkintöjen mukaan 28.7.2018 oli valvottu soitto äidille, liikut jäissä.

Erään lapsen asiakasmerkintöjen mukaan 21.6.2018 (nimi) voi lenkkeillä itsenäisesti 30 minuuttia. Merkinnästä ilmenee, että jos tuo lenkeiltä kiellettyjä aineita/esineitä niin vapaat lenkit peruetaan.

Erään lapsen asiakasmerkinnöistä ilmenee 5.6.2018 (nimi) ei liiku toistaiseksi yksinään ollenkaan. Ohjaaja aina mukana. Lapsella ei ollut mainittuna aikana tehtynä liikkumisvapauden rajoittamispäätöstä.

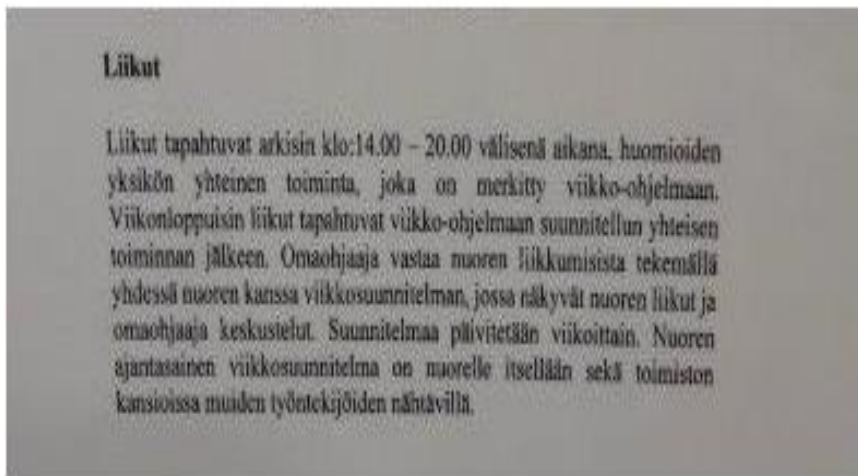
Erään aikaisemmin vuonna 2017 Jussiin koteihin sijoitetun lapsen kirjoituksesta aluehallintovirastoon ilmenee, että Jussin kodit olivat rajoittaneet lasten liikkumista siten, että lapset ulkoilivat kukin erikseen 15–45 minuuttia päivisin.

Kantelun tehnyt lapsi liitti marraskuussa 2017 lähettämäänsä kirjoitukseen yksikön säännöistä valokuvan, jonka mukaan "liikut tapahtuvat klo 17.00–20.00 välisenä aikana. Alkaen 15 min ja maks. 45 min." Edelleen valokuvasta ilmeni, että sääntöjen mukaan "Ensimmäisen kuukauden

aikana nuori ei liiku kuin aikuisen kanssa yhdessä. Omaohjaaja vastaa oman nuoren liikkujen ajan pidentämisestä ja informoi muita ohjaajia. Omaohjaaja perustelee vastaavalle ohjaajalle miksi liikkuja voidaan lisätä tai vähentää.”

Laitoksen mukaan ”Raportissa lukee lasten kertomana, että yksikön ”liikut” kestävät 15-60 minuuttia. Omaohjaaja työskentelee ja tekee yhdessä nuoren kanssa viikkosuunnitelman, jossa nuoren oma liikkuminen ja muu tekeminen on kirjattuna. Suunnitelma rakentuu jokaisen nuoren henkilökohtaisen kuntoutumisen tukemiseen. Suunnitelmassa on selkeästi esillä tavoitteet, johon kyseisellä viikolla pyritään. Suunnitelmaa voidaan muuttaa, jos siihen ilmenee tarvetta. Muutokset tehdään aina nuoren kanssa yhdessä. Nuorilla on tulostettuna omat suunnitelmat omissa huoneissa.

Tarkastuksella valokuvattu laitoksen ohje ”liikuista”:

Erään lapsen tarkastuksella valokuvatun viikkosuunnitelman mukaan ”liikut ”oli rajattu 45 minuutin pituiseksi ulkoiluksi:

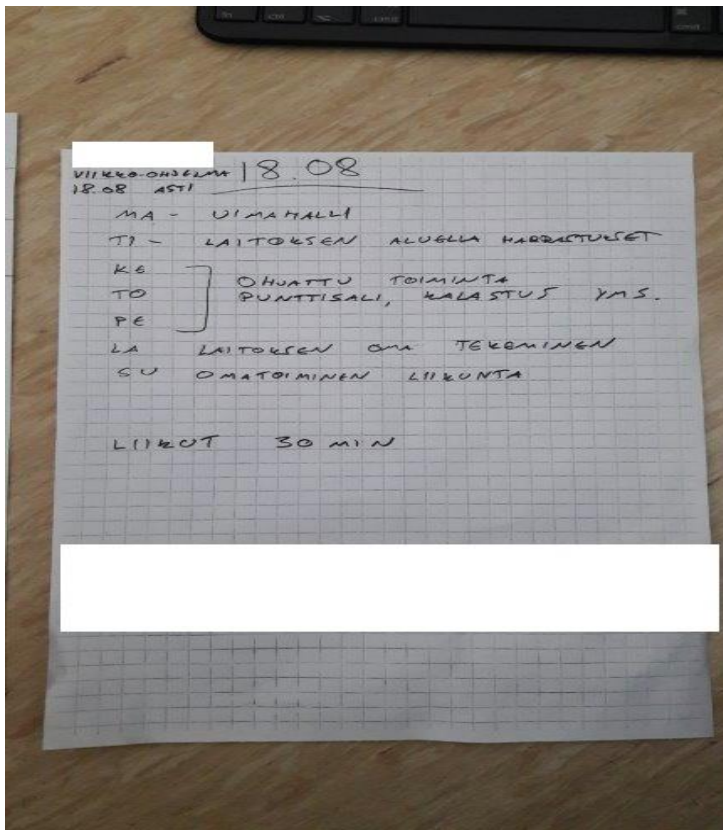
Maanantai:	Tiistai:	Keskiviikko:	Torstai:	Perjantai:	Lauantai:	Sunnuntai:
Koulu klo 8 – 14,	Koulu klo 8 – 15 (tekniä klo 13.15 – 15),	Koulu klo 8 – 14 (liikunta klo 12.15 – 14),	Koulu klo 8 – 14,	Koulu klo 8 – 13,	Yhteistä toimintaa klo 11 – 13,	Yhteistä toimintaa klo 11 – 13,
Koulupäivän aikana ART,	Koulupäivän aikana ART,	Yhteinen liikunta/harraste klo 18 – 19:30	Pikkusiivous, Käyttikset	Päivälooma klo 14 – 20,	Omaohjaaja keskustelu klo 16,	Omaohjaajan soitto vanhemmille
Saunapäivä	Siivouspäivä,	Saunapäivä		Saunapäivä		
	Yhteinen liikunta/harraste klo 18 – 19:30					

omat liikut 45 minuuttia.

Viikkosuunnitelma edellyttää:

- viikko-ohjelman ja sääntöjen noudattamista
- sovitusta aikatauluista kiinni pitämistä
- päihteettömyys

Erään lapsen viikkosuunnitelma, jossa myös mainittu ”liikkujen” pituus.

Laitoksen laatimista asiakasasiakirjoista siis ilmenee, että käytössä on ”liikku” järjestelmä, ja että ”liikut” voi myös menettää. Sama ilmenee myös lasten tarkastajille näyttämistä asiakirjoista, joista on tarkastuksella otettu valokuvia. Laitoksen vastineen mukaan lapsen omaohjaaja päättää lapsen liikkumisesta.

Sijoitettujen lasten kohdalla selkeät kasvatukselliset säännöt ovat yksi hoidon ja kasvatuksen peruslähtökohta. Sinänsä laitoksissa oleville lapsille voidaan asettaa esimerkiksi tavanomaiseen, yleisesti hyväksyttävään pidettävään kasvatukseen kuuluvia rajoja sen suhteen, missä lapsi voi liikkua ja minä vuorokauden aikana.

Liikkumisvapautta koskevasta rajoituksesta on kysymys silloin, kun yleisesti hyväksyttävään tavanomaiseen kasvatukseen liittyvien rajojen ohella lasta estetään poistumasta laitoksesta tai poissuljetaan hänen mahdollisuutensa osallistua vapaasti esimerkiksi harrastustoimintaan tai muihin normaaleihin toimintoihin laitoksessa tai laitoksen ulkopuolella.

Laitoksen käytössä olevat 15–60 minuutin mittaiset ”liikut” eivät perustu lastensuojelulakiin, vaan ne perustuvat yksikön omiin käytäntöihin. Lapsen ulkoiluja rajoitetaan voimakkaasti Jussin kodeissa lapsen omaohjaajan omaan näkemykseen perustuen ilman, että asiassa olisi arvioitu lastensuojelulain tarkoittamia rajoittamisen edellytyksiä ja tehty edellytysten täytyessä päätöksiä liikkumisvapauden rajoittamisesta.

Mikäli lapsen liikkumisvapautta rajoitetaan, tulee sille olla lastensuojelulaissa säädetyt perusteet, jotka on arvioitava jokaisen lapsen kohdalla yksilöllisesti ja erikseen. Mikäli edellytykset lapsen liikkumisvapauden rajoittamiselle täytyvät, on asiassa tehtävä kirjallinen päätös, josta lapsella on mahdollisuus halutessaan valittaa.

Lomat liikkumisvapauden rajoittamisen aikana

Lapset kertoivat, että liikkumisvapauden rajoituksen aikana ei aina päässyt aiemmin sovituille kotilomille tai niitä siirrettiin. Osa lapsista kertoi, ettei ypr-päätöstä oltu tehty. Tällaisessa tilanteessa on arvioitava edellytykset yhteydenpidon rajoittamiselle. Pelkästään liikkumisvapautta koskeva rajoitus ei sisällä yhteydenpitoa koskevaa rajoitusta.

Jos lapsen liikkumisvapautta on rajoitettu ja samalla rajoitetaan lapsen oikeutta aiemmin sovitun yhteydenpitoon, tulee asiassa siis erikseen arvioida edellytykset yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen tekemiselle.

Jussin kotien kommenttien mukaan ”*Raportissa nuoret kertovat, etteivät pääse lomalle liikkumisvapaudenrajoituksen aikana. Aina kun nuoren loma siirtyy, siitä tehdään ypr-rajoitus yksikön tai sosiaalityöntekijän toimesta. Jussin kodit sijaitsee keskeisellä paikalla Haukiputaalla, josta johtuen yksiköstä olisi hyvin helppo karata. Karkaamisia tapahtuu todella vähän yksiköstä.*

Kuten edellä on todettu, on eräiden lasten asioista vastaavilta sosiaalityöntekijöiltä pyydetty kaikki heidän tekemänsä yhteydenpidon rajoittamista koskevat päätökset. Kaikista lomien peruuttamisesta, tai siirtämisestä ei löytynyt ypr-päätöksiä toisin kuin laitos on kertonut.

Koulunkäynti liikkumisvapauden rajoittamisen aikana

Tarkastuksen aikana eräs lapsi olisi halunnut lvr-päätöksen voimassa ollessa päästä koulutunnille, joka pidettiin laitoksen alueen ulkopuolella. Lapsi kysyi tarkastajilta, onko menettely lainmukaista.

Kyseisen lapsen rajoittamispäätökseen ei ollut kirjattu, että rajoitus olisi koskenut myös koulutunneille osallistumista. Laitoksen toimittamista lasta koskevista liikkumisvapauden rajoittamispäätöksistä ei ilmennyt mitään erityistä syytä koulutunneille osallistumisen rajoittamiselle.

Laitoksen kanssa keskusteltiin siitä, mikä liikkumisvapauden rajoituspäätöksen perimmäisenä tarkoituksena on. Korostettiin, että rajoittamispäätöksen tekemistä koskeva harkinta on tehtävä yksilöllisesti, arvioiden sen, millä tavoin ja missä laajuudessa liikkumisvapautta on lapsen tilanteessa rajoitettava. Rajoitusten kumuloituviin vaikutuksiin on myös kiinnitettävä huomioita. Esimerkiksi lapsen perusopetukseen osallistumista ei voida rajoittaa ilman erityistä perustetta. Liikkumisvapauden rajoituksen aikana lapsen oikeus perusopetukseen tai jatko-opintoihin on turvattava.

Laitoksen mukaan ”*Liikkumisvapauden rajoituksen aikana nuoret voivat harrastaa yksikön harrastetilassa tai pihalla ohjaajan kanssa. Yksikön ulkopuolella tapahtuvaan harrastamiseen, nuoren osallistuminen arvioidaan kunkin nuoren kohdalla erikseen. Liikkumisvapauden rajoituksen aikana yksikön perusopetusryhmässä opiskelevien nuorten koulunkäynti tapahtuu normaalisti opetusryhmässä. Valinnaisten aineiden osalta arvioidaan aina yksiköllisesti, voiko nuori osallistua opetukseen. Opettajan kanssa käydään keskustelua, onko nuoren turvallista lähteä valinnaiseen. Esimerkiksi päihteiden vaikutuksen alaisena oleva nuori on puutyöopetuksessa turvallisuusriski tai valinnainen liikunta voidaan järjestää yksikön alueella.*

”*Liikkumisvapauden rajoituksen aikana ammattikoulua käyvien nuorten kohdalla arvioidaan päivittäin, milloin nuori voi mennä kouluun. Nuorille on saatu yksikköön tehtäviä koulusta, jotta opinnot etenevät. Osa nuorista on käynyt normaalisti koulua rajoituksen aikana. Joillekin nuorille on haettu sairauslomaa, jos nuori on ollut psyykkisesti niin huonossa kunnossa. Liikkumisvapauden rajoituksen aikana yksikkö turvaa koulun käynnin jatkumisen.*”

Jussin kodeissa ainakaan kaikki lapset eivät tosiasiasa päässeet liikkumisvapauden rajoitus-päätöksen (lvr) aikana niille koulutunneille, joita pidetään laitosalueen ulkopuolella. Syy menettelyyn jäi epäselväksi. Sen lapsen osalta, joka tarkastuksella toi esille, ettei päässyt laitoksen ulkopuolella järjestettävälle oppitunnille, ei kysymys ainakaan ollut päihteiden vaikutuksen alaisena olemisesta tai muustakaan vastineessa esille tuodusta syystä.

Koulunkäynnin rajoittamista liikkumisvapauden rajoittamisen aikana on pidettävä lastensuojelulain vastaisena silloin, jos siihen ei ole lapseen liittyvää yksilöllistä erityistä perustetta. Liikkumisvapauden rajoittamisen peruste, rajoittamisen laajuus ja sen ehdot muun muassa koulunkäyntiin liittyen tulisi aina selvästi kuvata rajoitusta koskevassa päätöksessä.

Harrastuksiin osallistuminen liikkumisvapauden rajoituksen aikana

Erään lapsen asiakirjamerkinnöistä ilmenee laitoksen käytäntö: 7.4.2018 (nimi) kerrattu, että yksikön käytäntö on, ettei LVR omaavat lähde harrastehommiin.

Menettely on yleisenä sääntönä lastensuojelulain vastainen ja muistuttaa tosiasiasa rangaistusta, jolla estetään liikkumista koskevan rajoituksen lisäksi lapsen harrastukset.

5.11 Eristäminen

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka, jos eristäminen on muusta erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Eristämistä ei siten, ottaen huomioon lastensuojelulain 64 §:ssä säädetty suhteellisuusperiaate, saa jatkaa kauemmin, kuin lapsen hoito välttämättä vaatii. Ennen lapsen eristämistä tulee jokaisessa tilanteessa erikseen harkita, mikä vaikutus toimenpiteellä on lapsen hoitoon ja huolenpitoon.

Eristäminen ei saa koskaan olla rangaistus ja eristämisen sijasta on aina ensin mietittävä muita lievempiä keinoja. Eristämistä ei voida milloinkaan käyttää kasvatuksellisilla perusteilla. Eristämistä ei voida käyttää seuraamuksena silloinkaan, kun lapsi esimerkiksi antaa positiivisen huometestinäytteen.

Eristäminen voi olla rangaistusluonteista esimerkiksi silloin, kun lapsi palaa karkumatkalta laitokseen rauhallisena ja joutuu silti eristykseen.

Lastensuojelulain esitöiden mukaan (HE 225/2004) ”Eristäminen on sallittua vasta, kun lapsi jo käyttäytyy säännöksen tarkoittamalla tavalla vaaraa aiheuttavasti. Pelkkä vaaran uhka ei siten riitä. Eristämisperusteiden olemassaoloa arvioitaisiin lapsen käyttäytymisen ja säännöksen ilmentämien välttämättömyysvaatimuksen perusteella.

Jo ehdotetussa 30 a §:ssä ilmaistusta suhteellisuusperiaatteesta seuraa velvollisuus säännöksen edellyttämän tarpeellisuusharkinnan tekemiseen. Säännös on siten tarkoitettu sovellettavaksi vain äärimmäisissä tilanteissa, joissa eristäminen on välttämätöntä, koska muut käytettävissä olevat vähäisemmät keinot eivät riitä tai ole mahdollisia syntyneen vaaratilanteen torjumiseksi.”

Lapsen eristämisen tavoitteena on toisaalta suojella lasta omalta itseltään ja toisaalta suojella muita laitoksessa olevia lapsia tai henkilökuntaa. Lasta on suojeltava ja hänelle taattava turvallinen hoito- ja kasvuympäristö. Toisaalta lapsen rauhattomuus, sekavuus tai äänekkyyys ei sel-laisenaan oikeuta eristämiseen.

Lapsen käyttäytymiseen tulee liittyä muihin kohdistuvaa vaaraa tai vastaavasti välitön vaara siitä, että lapsi itse joutuu tällaisen häiriköinnin vuoksi muiden lasten väkivallan kohteeksi. Arvio lapsen käyttäytymisen vaarallisuudesta on tehtävä objektiivisesti nojautuen henkilökunnan am-mattitaitoon ja ammatilliseen kokemukseen vastaavista tilanteista.

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan eristämistä ei saa määrätä laajempaan eikä pidemmäksi ajaksi kuin lapsen huolenpito ja hoito välttämättä sitä edellyttää. Eristämisen tulee tapahtua lai-toksen hoito- ja kasvatushenkilöstön jatkuvan huolenpidon alaisena. Eristäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Kun lapsi eristetään, on samalla määrättävä, kenelle laitoksen henkilökunnasta kuuluu huolehtia lapsen turvallisuudesta. Tälle tai näille henkilöille kuuluu myös sen arviointi, milloin eristys on lopetettava. Tämän takia eristystä koskevilla kirjaamismerkinnöillä ja eristystä koskevilla seu-rantamerkinnoillä on erityistä merkitystä arvioitaessa (jälkikäteen) niitä olosuhteita, joiden pe-rusteella eristämispäätös on tehty, eristyksen toimeenpanoa sekä eristyksen kestoja.

Kirjaamismerkinnöillä voidaan myös varmistaa, että lapsen turvallisuudesta ja lapsen mahdolli-suudesta saada keskustella hoitohenkilöstöön kuuluvan aikuisen kanssa on asianmukaisesti huolehdittu.

Eristämistä muistuttavat käytännöt

Lapset kertoivat huonerangaistuksesta, jonka voi saada kiroilusta, tupakan poltosta, niskoitte-lusta tai ohjeiden noudattamatta jättämisestä. Lasten mukaan ”huonetta” voi saada mistä vaan. Huoneseuraamus saattaa kestää useita tunteja tai päiviä.

Jussin kotien kommenttien mukaan ”Nuoria on ohjattu omaan huoneeseen erilaisissa tilan-teissa, esimerkiksi nuoren ollessa päihtynyt, aggressiivinen, epäasiallinen muita nuoria tai työn-tekijöitä kohtaan. Huoneessa olo aika ei ole rangaistus. Sinä aikana nuoren kanssa työskennel-lään käymällä läpi edeltävää tilannetta, riippuen siitä, mikä se on ollut. Nuoren ollessa päihtynyt tai sekaisin huumausaineista, on yksikössä resursoitu henkilökuntaa, joka on viettänyt nuoren kanssa aikaa nuoren omassa huoneessa. Päihtynyt tai aggressiivinen nuori ei voi olla yksikön yleisissä tiloissa, jotta muiden nuorten ja aikuisten turvallisuus voidaan taata. Mikäli nuori ei suostu sovittuun tilapäiseen huonerauhottumiseen ja tilanne jatkuu edelleen niin, että nuori käyttäytymisensä perusteella vaarantaa omaa tai muiden turvallisuutta pyrkien ulos huoneesta käyttäytyen edelleen aggressiivisesti ja uhkaavasti, arvioidaan tilanne ja se, että täyttykö pe-rusteet tehdä lastensuojelulain 70 § mukainen päätös eristämisestä. Avilta 16.4 saadun ohjeis-tuksen mukaan voidaan nuori ohjata huoneeseen kasvatuksellisen perustein.”

Seuraavassa on esimerkinomaisia otteita eräiden lasten päivittäismerkinnöistä:

Edellä kohdassa 5.5. mainitussa kirjauksessa on todettu lapsen saaneen ”huonetta”: 14.5.2018 päivälomat peruttu, huonetta ja liikut peruttu, sopimus lapsen kanssa.

Erään lapsen asiakirjamerkintöjen mukaan 14.7.2018 (nimi) ollut tänään omassa huoneessa koko päivän.

Erään lapsen asiakirjamerkintöjen mukaan 17.12.2017 viettänyt päivän huoneessaan edellis-päivän kikkailun vuoksi.

Erään lapsen asiakirjamerkintöjen mukaan: 4.7.2018 nuuskan käytöstä lähtee viettämään loppu-iltaa huoneeseensa; samaa lasta koskevien merkintöjen mukaan 5.7.2018 keskusteltu tupak-katuotteista ja käytöstä seurauksena kasvatuksellinen nuhtelu ja loppupäivä omassa huoneessa.

Näiden lapsia koskevien asiakirjamerkintöjen mukaan huoneseuuraamusta ei ole toteutettu, toisin kuin vastineessa on todettu, lapsen rauhoittamiseksi, vaan kyse on ollut pikemminkin ran-gaistuksista.

Käytännössä lastensuojelulaitoksissa on mahdollista kehottaa lasta menemään hetkellisesti huoneeseensa esimerkiksi rauhoittumaan kasvatuksellisenä toimenpiteenä. Huoneen ovea ei tällöin lukita ja lapsi on huoneessaan pelkän suullisen kehotuksen perusteella. Lyhytaikaisessa huoneeseen ohjaamisessa kysymys voi olla tavanomaisena ja yleisesti hyväksyttävänä pidet-tävän kasvatuksen piiriin kuuluvasta asiasta.

Lain tarkoittamasta eristämisestä voi olla kuitenkin kyse silloin, kun lasta tosiasiallisesti estetään poistumasta huoneestaan. Menettely voi olla tosiasiallisesti lapsen eristämistä silloin, kuin lapsi joutuu vastentahtoisesti oleskelemaan huoneessaan pitkiä aikoja ilman, että kyse olisi eristä-missäännöksessä tarkoitettua lapsen käyttäytymisestä ja että eristämisestä olisi tehty pää-töstä. Tällainen menettely muistuttaa myös liikkumisvapauden rajoittamista tai siinä voi olla eri-tyisen huolenpidon piirteitä.

Lapsilla on päivittäin koulun jälkeen hiljainen tunti ”Hilkkku”, joka on tarkoitettu lepäämiseen ja vaikka läksyjen tekoon. Sinänsä tarkoitukset ovat tältä osin hyväksyttäviä. Kuitenkin hilkun aikana ei lasten kertoman mukaan pääse aina esimerkiksi vessaan. Seuraamuksena huoneesta poistumisesta hilkun aikana saattoi myös olla tuplahilkkku, jolloin menettely muistuttaisi jo ran-gaistusta.

Jussin kotien mukaan ”*Hiljainen tunti on yksikössä käytössä ja merkittynä viikko-ohjelmaan. Se on läksyjen tekemistä varten sekä omaohjaaja keskusteluille varattu aika. Tunnin aikana saa käydä vessassa.*”

Eristämistila

Tarkastuksella kiinnitettiin huomiota perusyksikössä sijaitsevan eristämistilan varusteisiin ja eri-tyisesti eristämistilan sijoituspaikkaan. Eristämistila sijaitsi yksikön yleisten tilojen (avonainen tila, jossa on olohuone mm. TV:n katselua ja oleilua varten sekä yksikön ruokailutila) yhtey-dessä. Eristämistilaan mentiin yleisten tilojen läpi ja eristämistilan välittömässä läheisyydessä olivat lasten huoneet (viereinen huone ja vastapäinen huone).

Eristämistilaa valvottiin kahden ovisilmän avulla. Toinen ovisilmä oli television vieressä, oleske-lutilan seinässä. Lapsilla oli mahdollisuus halutessaan katsoa eristämistilaan sisälle. Itse eris-tämistila oli putkamainen, kylmä tila. Tarkastushetkellä tila oli osin siivoamaton.

Ovisilmissä oli sisäpuolella katvealue, jolloin yhteen nurkkaan ei voinut nähdä. Eristämistilan seinät olivat ohuet, joten äänet kuuluivat hyvin seinien läpi oleskelu- ja ruokailutilaan sekä lasten huoneisiin.

Kuva lasten oleskelutilasta, televisioseinän takana on eristämistila. Nuolet osoittavat kurkistusreikien paikat:

Kuva eristämishuoneen sisältä. Henkilö kuvassa (katvealueella) tarkastuksella ollut kokemusasiantuntija. Nuolet osoittavat kameran ja kurkistusreikien paikat.

Eristämishuoneessa ei ollut kelloa ja patja oli ohjaajien ja lasten kertoman mukaan ohut, tavalinen patja (se ei ollut eristämishuoneessa). Oikeusasiamies on aikaisemmissa kannanotoissaan todennut, että eristystilassa pitää olla kello sijoitettuna siten, että lapsi voi seurata ajan kulumista. Eristyshuoneessa tulee myös olla paksumpi ja sänkymäisempi patja.

Eristämiseen käytetyn paikan tulee olla lapsen hoidon ja huolenpidon kannalta tarkoituksenmukainen. Koska eristäminen ei koskaan voi olla rangaistus, ei eristämisaikaa saa ilmentää rangaistusluonteisuutta.

Vaikka Pohjois-Suomen aluehallintovirasto on laitoksen mukaan hyväksynyt eristämistilan ilman varaumia, ei sen sijaintipaikkaa eikä varustelua voida pitää asianmukaisena. Lasta eristykseen tuotaessa ja muutoinkin eristyksen aikana eristämistilasta kantautuvat äänet voivat olla kovia, aggressiivisia ja epätoivoisia. Tällaisessa tilanteessa muiden lasten vapaa-ajan viettäminen yksikön olohuoneessa ja heidän omissa huoneissaan on mahdotonta ja mitä todennäköisemmin äänet voivat estää lasten levon ja unen saannin.

Lapset myös kertoivat yleensä joutuvansa menemään omiin huoneisiinsa silloin, kun joku tuodaan eristämishuoneeseen. Myös aluehallintovirastoon aikaisemmin kirjoittanut lapsi, joka ei ole enää sijoitettuna Jussin koteihin, on kertonut eristämiseen liittyvistä asioista vastaavalla tavalla.

Laitoksen mukaan *Avi on hyväksynyt yksikön eristämistilan keväällä 2018. Avilta on kysytty ohjeistusta uuden eristämistilan vaatimuksiin ja on saatu sähköpostitse ohjeet, mitä tila vaatii. Tämän hetkiseen eristämistilaan on hankittu kello ja asianmukainen patja.*

Eristämistä koskevat kirjausmerkinnät

Jussin kotien toimittamien päätösasiakirjojen mukaan eräs lapsi oli eristetty 7.1.2018. Eristäminen alkoi eristämisen seurantalomakkeen mukaan klo. 15.15 ja päättyi 19.00. Asiakirjamerkintöjen mukaan eristämistä edelsi kiinnipito, jonka alussa lapselle suoritettiin vaatteiden vaihto. Vaatteiden vaihtoa oli perusteltu eristämisen seurantalomakkeessa.

Eristämis päätöksen mukaan ”nuori saatu vietyä eristystilaan, jossa aggressiivinen käytös jatkunut”.

Eristämisen seurantalomakkeen mukaan lapsen vointia, olosuhteita ja käytöstä seurattiin 15 minuutin välein.

Merkintöjen mukaan:

klo. 15.00 eristys alkoi

klo. 15.45 lapsi istui eristys huoneen lattialla

klo. 16.00 hän istuskeli lattialla

klo. 16.15 oli keskusteltu tulevaisuudesta

klo. 16.30 istui lattialla

klo. 16.45 makoili lattialla

klo. 17.00 makoili lattialla

klo. 17.15 keskusteltu tapahtuneesta, ei muistanut tapahtumien kulkua

klo. 17.30 nojaili seinään

klo. 17.45 lisätty lämmitystä eristystilaan

klo. 18.00 lääkejakelu

klo. 18.15 keskustelua

klo. 18.30 keskustelua

klo. 18.45 keskustelua ja

klo. 19.00, jolloin eristys päättyi, keskustelua.

Lapsen eristäminen on mahdollista ainoastaan lastensuojelulain 70 §:n edellytysten täyttyessä. Lapsen eristäminen on lopetettava välittömästi, kun eristäminen ei enää ole lapsen hoidon kannalta välttämätöntä. Asiakirjojen perusteella edellä kuvattu eristäminen olisi jälkikäteen arvioi-

tuna tullut lopettaa jo aikaisemmin. Lapsen muista asiakirjoista tai niistä merkinnöistä, jotka liittyvät eristykseen ei ilmene ainakaan suoraan perustetta sille, miksi eristäminen on kestänyt näin pitkään.

Laitoksen kommenttien mukaan *”Kaikille tehdyille eristyksille on ollut perusteet ja kaikki yksikön eristykset ovat olleet lyhytkestoisia. Eristyksessä olevan nuoren kanssa on aikuinen ollut kontaktissa koko ajan ja keskustellut nuoren kanssa. Aikuinen on arvioinut eristuksen jatkumista. Kirjauksissa olisi pitänyt avata enempi nuoren ja työntekijän keskustelujen sisältöä ja kirjata ne tarkemmin eristuksen seurantalomakkeeseen. Raportissa esiin nostettu eristämistilanne 7.1.18. Eristämisen syyt; itsetuhoinen käytös, lasinsirpaleiden piilottaminen suussa ja vaatteissa, ohjaajan huitominen ja potkiminen, pureminen ja sylkeminen.”*

Erään toisen lapsen asiakirjoista ilmenee, että lapsi eristettiin 19.5.2018. Eristäminen alkoi klo. 15.02 ja loppui klo. 20.30. Vaatetuksen osalta lapsen asiakirjoihin on kirjattu, että lapsella oli päällään boxerit ja t-paita. Eristämisen seurantalomakkeesta ei ilmene, joutuiko lapsi vaihtamaan vaatteita ja minkä takia hänellä oli eristyksessä tällainen vaatetus.

Jussin kotien kommenttien mukaan *”Eristäminen 19.5.18. Eristämisen syyt; nuori hermostunut ja mennyt yksikön ulko-ovesta läpi väkivalloin potkimalla sen auki. Oven sähkölukko rikkoutunut. Ohjaajat menneet ulos nuoren perässä, jolloin nuori räkinnyt ohjaajia ja lyönyt nyrkillä ohjaajaa kasvoihin. Ohjaajia ollut paikalla useita, jotka ottaneet nuoren kiinni. Nuori jatkanut riehumista pidettäessä häntä kiinni, eikä rauhoittunut, joten hänet siirretty eristystilaan. Nuoren vaatteet olivat märät kiinnipidon tapahtuessa nurmikolla. Nuori ottanut märät collegehousut ja t-paidan pois päältä eristystilassa ja hänelle viety kuiva paita tilalle.”*

Seurantalomakkeeseen tehtyjen merkintöjen mukaan:

klo. 15.02 eristäminen alkoi

klo. 15.20-15.52 lapsi istui nurkassa

klo. 16.00 lapsi oli pyytänyt tuomaan itselleen t-paidan

klo. 16.05-16.40 lapsen kanssa oli keskustelu ja kirjausmerkintöjen mukaan keskustelu oli ollut asiallista.

klo. 16.40 lapselle oli viety sarjakuvalehti

klo. 16.53 lapsi nukahti

klo. 17.40 lapsi heräsi ja koputti oveen

klo. 17.55 lapsi valittanut nälkää ja käynyt wc:ssä (wc-tila on eristystilan ulkopuolella yksikön yleisissä tiloissa)

klo. 18.10 lapsi söi keittiössä.

klo. 18.22 lapsi siirtyi takaisin eristykseen ongelmitta. Otti parit lehdet mukaan.

klo. 18.39 lapsi makaa selällään ja lukee lehteä

klo. 18.55 lapsi kysyy, milloin pääsee pois.

Edelleen asiakirjamerkintöjen mukaan lapsi rauhallinen siihen saakka, kunnes eristys loppuu klo. 20.30.

Näidenkin asiakirjamerkintöjen perusteella eristäminen olisi tullut lopettaa jo aikaisemmin heti sen jälkeen, kun se ei enää ole ollut välttämätöntä lapsen hoidon kannalta. Lasta koskevista muista asiakirjamerkinnöistä ei ilmene, minkä takia eristystä päätettiin jatkaa edellä kuvatulla tavalla ja mihin eristämisen kesto perustui.

Eristämistä koskeviin seurantalomakkeisiin ei siis ole merkitty mitään arvioita siitä, miksi eristämistä on jatkettu.

Eristämiskaavakkeiden perusteella lasten käyttäytymiseen eristämistilanteessa ei näyttäisi liittyvän häneen itseensä tai muihin kohdistuvaa vaaraa tai välitöntä vaaraa siitä, että lapsi itse joutuisi käyttäytymisensä vuoksi muiden lasten väkivallan kohteeksi. Kaavakkeista ei myöskään ole havaittavissa sellaista erityisen perusteltua syytä, jonka vuoksi eristäminen olisi ollut lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Kaavakkeiden perusteella ei myöskään vaikuta siltä, että kyseessä olisi ollut kummankaan lapsen osalta äärimmäinen tilanne, jossa eristäminen olisi ollut välttämätöntä, koska muut käytettävissä olevat vähäisemmät keinot eivät olisi riittäneet tai olleet mahdollisia syntyneen vaaratilanteen torjumiseksi. Mikäli tapahtumien alkutilanteessa on ollut alun perin perusteet eristämiseksi, näyttäisi kaavakkeiden perusteella kuitenkin siltä, että perusteet eristämiseksi ovat lakanneet hyvinkin pian lasten eristämisen alkamisen jälkeen.

Lapsen eristämistä koskeviin päätöksiin on kirjattu eristämishuoneeseen menoa edeltävä tilanne. Päätöksissä ei ole kuvattu sitä, millä tavoin eristäminen on toteutettu, eikä myöskään kuvattu yksiselitteisesti eristämisen purkamiseen johtaneita olosuhteita, vaan ainoastaan todettu kellonaika, jolloin eristäminen purettiin.

Erään kolmannen lapsen asiakirjoista ilmeni, että lapsi oli eristetty karkumatkan jälkeen 22.6.2018. Eristäminen alkoi klo. 22.10. Eristämisen seurantamerkintöjä ei ole tehty tai niitä ei ainakaan toimitettu pöytäkirjan laatimista varten muiden pyydettyjen asiakirjojen ohella.

Päätöksen mukaan lapsen ”käytös yksikössä uhmakasta ja aggressiivista ohjaajia kohtaan”. ”Lapsi on ”siirretty yksikön rauhoittumishuoneeseen (nimi) ja muiden yksikössä olijoiden turvallisuuden varmistamiseksi”. Päätöksen mukaan ”eristäminen purettiin 22.40 ja (nimi) siirtynyt yksikköön omaan huoneeseen nukkumaan.”

Erään toisen lapsen asiakasasiakirjoista ilmenee, että edellä mainitun lapsen eristäminen on tosiasiallisesti lopetettu sen takia, että eristämistila piti vapauttaa tämän toisen lapsen eristämistä varten. Tälle lapselle tehtyjen asiakirjamerkintöjen mukaan lapsi eristettiin samana iltana (22.6). Eristäminen alkoi päätösmerkintöjen mukaan klo. 22.45. Lapsen kuljetukseen eristämistilaan osallistui paikalle kutsuttu poliisi.

Lapsen kertoman mukaan hänelle tehtiin kiinnipito henkilöntarkastuksen ja eristämiseen viennin yhteydessä. Kiinnipidosta ei ole kuitenkaan tehty kirjausmerkintöjä lapsen asiakasasiakirjoihin.

Lapselle tehtiin ennen eristämistä myös henkilöntarkastus sekä henkilönkatsastus. Näiden toimenpiteiden toimeenpanossa on ollut mukana päätösasiakirjojen mukaan myös laitoksen henkilökuntaan kuulumaton henkilö. Myös eristämistä edeltäneeseen huoneen tarkastamiseen (omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen) osallistui päätöksestä ilmenevin tavoin laitoksen henkilökuntaan kuulumaton henkilö.

Laitoksen kommenttien mukaan ”*Eristäminen 22.6.18. Eristämisen syyt; Nuori palannut karkureissulta yksikköön. Ollut huumausaineiden vaikutuksen alaisena. Käyttäytymien ollut uhmakasta ja aggressiivista ohjaajia kohtaan. Nuori siirretty yksikön eristämishuoneeseen nuoren oman ja muiden yksikössä olevien turvallisuuden varmistamiseksi. Nuori käveli itse eristämistilaan aikuisten puheella ohjatessa. Eristäminen kestänyt puoli tuntia, jonka jälkeen eristäminen lopetettu nuoren ollessa rauhallinen. Yksikköön on järjestetty lisäresurssina toinen yötyöntekijä, jotta nuorta on pystytty valvomaan tiiviimmin yöllä nuoren päihtymystilan vuoksi ja hänen turvallisuutensa on voitu taata. Rajoituspäätöksen tekijänä ei ole ollut ulkopuolinen henkilö. Nuorelle on tehty henkilöntarkastus, jolla haluttu varmistaa, ettei hänellä ole huumausaineita mukana.*

Nuori on halunnut valittaa eristämispäätöksestä ja hän on tehnyt työntekijän avustuksella valituksen Hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeudesta on tullut selvityspyyntö yksikköön, joka on tehty. Asia on vielä käsittelyssä.”

Laitokselta pyydettiin vielä lisäselvitystä. Jussin kodit on 23.9.2018 antamassaan lisäselvityksessä ilmoittanut, *ettei kyseinen henkilö ”ole Jussin kotien työntekijä, vaan käytetty lisäresursina Kultaiselta noutajalta.”*

Eristämispäätökseen sisältyvien päätösmerkintöjen mukaan laitoksen ulkopuolinen henkilö (Kultaisen noutajan työntekijä) on ollut paikalla rajoituksia toteutettaessa.

Laitoksen oman ilmoituksen, kuten myös Kultaisen noutajan toimitusjohtajan mukaan Kultaisen noutajan työntekijät eivät osallistu koskaan rajoitustoimenpiteiden toteuttamiseen. Näin on kuitenkin tässä tilanteessa asiakasasiakirjamerkintöjen ja myös lasten kertoman mukaan tapahtunut. Laitoksen ulkopuolinen henkilö ei kuitenkaan voi päättää rajoitustoimenpiteistä eikä myöskään osallistua rajoitustoimenpiteiden käytännön toteuttamiseen.

Eristämisen päättymisen jälkeen kyseinen lapsi on ilmeisesti käytännössä ollut vierihoidossa, mutta asiaa koskevaa jälkikäteisvalvontaa ei voida kirjausmerkintöjen puutteellisuuden takia suorittaa. Ainoa kirjausmerkintä tästä ilmenee lasta koskevista päivittäismerkinnöistä: ”(nimi) ollut tiiviissä seurannassa koko yön”. Laitoksen mukaan lapsi oli ainakin yön huoneessa, joka oli tyhjennetty kaikista huonekaluista ja lapsi oli ”vierihoidossa”. Asiakirjoista ilmenevä tapahtumien kulku vastaa lapsen asiasta kertomaa.

Se, miten ja miksi vierihoitoa on järjestetty, jää kirjausmerkintöjen puuttumisen vuoksi epäselväksi. Myöskään eristämisen edellytyksiä ei voida pelkästään päätöksen perusteella arvioida, koska muut tilannetta kuvaavat merkinnät lapsen asiakasasiakirjoissa puuttuvat. Lisäksi eristämisen lopettamista ja siihen johtaneita olosuhteita kuvaavat asiakirjamerkinnät puuttuvat.

6 PÄÄSY OIKEUKSIIN

6.1 Päätösten tiedoksianto

Perustuslain 21 § sisältää oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä ja hyvän hallinnon takeita koskevan perussäännöksen. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Jokaisella on myös oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet tulee turvata lailla.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 5 §:ssä on säädetty viranomaiselle kuuluvasta selvitysvelvollisuudesta. Mainitun säännöksen mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä sosiaalihuollon asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassa. Säännöksen mukaan selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen.

Lastensuojelulain 5 §:ssä on säädetty lapsen ja nuoren mielipiteen ja toivomusten huomioon ottamisesta. Säännöksen mukaan lapselle on hänen ikänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla turvattava oikeus saada tietoa häntä koskevassa lastensuojeluasiassa ja mahdollisuus

esittää siinä mielipiteensä. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa, lasta tai nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä tai lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toivomuksiin.

Päätöksen tiedoksiannosta ja tiedoksiantotavoista on säädetty hallintolain (434/2003) 54–63 §:ssä. Viranomaisen on hallintolain 54 §:n 1 momentin mukaan viipymättä annettava tekemänsä päätös tiedoksi asianosaiselle ja muulle tiedossa olevalle, jolla on oikeus hakea siihen oikaisua tai muutosta valittamalla. Säännöksen 3 momentin mukaan asiakirja annetaan tiedoksi alkupe räisenä tai jäljennöksenä.

Jotta lapsi voisi käyttää oikeuttaan tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin, lapselle tulee antaa häntä koskevat päätökset tiedoksi. Lapselle tulee myös antaa asiaan vaikuttavia muita tietoja, jotta lapsi voi tehdä tietoon perustuvan ratkaisun oikeussuojakeinojen käyttämisestä. Päätöksiä tiedoksi annettaessa olosuhteiden tulisi olla sellainen, että lapsi pystyy tosiasiaassa vastaanottamaan ja ymmärtämään hänelle kerrottavaa tietoa rajoituspäätöksen perusteista.

Lasten kanssa käydyistä keskusteluista ilmeni, että eri yksiköissä saatettiin toimia eri tavoilla rajoituksia koskevien päätösten tiedoksiantamisessa. Osa lapsista tiesi, että päätöksiä säilytetään heidän mapeissaan yksikön toimistossa ja että päätöksistä on mahdollista valittaa. Osa oli käyttänytkin valitusoikeuttaan. Toisilla lapsilla taas ei ollut tietoa siitä, että joistakin rajoituspäätöksistä voisi valittaa hallinto-oikeuteen.

Osalle lapsista oli selvitetty päätösten sisältö suullisesti ja he olivat mahdollisesti allekirjoituskellaan vahvistaneet saaneensa päätöksen tiedoksi. Muutama lapsista kertoi säilyttävänsä asiakirjojaan omassa huoneessaan, muilla kuulluilla lapsilla ei ilmeisestikään ollut omia päätöksiä hallussa.

Lasten kanssa käytyjen keskustelujen perusteella syntyi sellainen kuva, että ainakaan kaikille lapsille ei ole kaikissa tilanteissa riittävällä ja lapsen kannalta ymmärrettävällä tavalla kerrottu heidän oikeuksistaan ja rajoituspäätösten sisällöstä silloin, kun päätöksiä on annettu tiedoksi.

Lapsella on oikeus säilyttää (niin halutessaan) omat asiakirjansa tai niiden kopiot itsellään. Siinä tapauksessa, että lapsi itse ei halua säilyttää omia asiakirjojaan, voidaan niitä säilyttää lapsen lukuun yksikön toimistossa. Lapsella tulee tällöinkin kuitenkin olla aina mahdollisuus perehtyä hänelle tullessiin asiakirjoihin. Lapsen asiakirjat tulee olla helposti saatavilla erityisesti valitusajan tai muun määräajan kulumisen aikana.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja lapsen sijaishuolto-paikan velvollisuutena on edistää lapselle kuuluvien tiedollisten oikeuksien toteutumista ja kertoa lapselle hänen käytettävissään olevista oikeussuojakeinoista. Lapsella tulee olla aina hänen iästään riippumatta oikeus saada tietoa mm. siitä, minkälaisia toimivaltuuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai viranomaisen toimeksiannosta toimivalla lastensuojelulaitoksella on, millä tavoin lapsi pystyy esittämään omia näkemyksiään, mikä merkitys niillä on ja mitä velvollisuuksia ja oikeuksia lapsella on.

Laitoksen kommenttien mukaan *”Nuorten kanssa käydään rajoitus läpi samalla kun nuori sen allekirjoittaa. Samalla nuorelle kerrotaan oikeudesta muutoksenhakuun ja työntekijän velvollisuudesta auttaa nuorta kyseisessä asiassa. Yksiköstä on autettu nuoria tekemään muutoksenhakuja Hallinto-oikeuteen. Nuoret säilyttävät omia asiapapereita omassa huoneessa tai kansioissa, joka on lukollisessa kaapissa. Nuori saa aina halutessaan asiakirjat itselleen. Tarkastuksen jälkeen työntekijöitä on ohjeistettu kirjaamaan Nappulan päivittäisraporttimerkintään, kun rajoituspäätökset ja muutoksenhaku on käyty nuoren kanssa läpi.”*

6.2 Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset

Lastensuojelulain 53 §:n mukaan lapselle on aina järjestettävä riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää. Säännös oikeuttaa lapsen tapaamaan omaa työntekijäänsä muiden läsnä ole-matta ja keskustelemaan itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista työntekijänsä kanssa.

Lapsella tulee olla oikeus vapaasti kertoa omista olosuhteistaan sijaishuoltoapaikassa sekä tuoda esiin omia näkemyksiään ja mahdollisesti kokemiaan epäkohtia sijaishuoltoapaikassa.

Suurin osa lapsista tiesi oman sosiaalityöntekijänsä yhteystiedot ja kertoi sosiaalityöntekijän käyneen yksikössä. Lasten kertoman mukaan sosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan välttämättä juttele lapsen kanssa kahden kesken käydessään sijaishuoltoapaikassa. Jotkut lapset kertoivat, ettei heillä ole luottamuksellista suhdetta omaan sosiaalityöntekijäänsä.

Hyvänä ja lapsen oikeuksia toteuttavana ja niitä edistävänä menettelynä on pidettävä, että niin laitos, kuin sosiaalityöntekijäkin, kirjaavat lapsen asiakirjoihin, milloin sosiaalityöntekijä on tavannut lasta ja miten tapaaminen on toteutettu. Lisäksi tulisi kirjata, onko tapaaminen järjestetty kahden kesken luottamuksellisena.

Lastensuojelulaitokseen sijoitetulla lapsella on ehdoton oikeus halutessaan keskustella oman sosiaalityöntekijänsä kanssa luottamuksellisesti. Vastaavasti laitoksen henkilökunnalla on velvollisuus tukea lapsen ja hänen sosiaalityöntekijänsä välistä luottamuksellista yhteydenpitoa.

Laitoksen mukaan *”Yksikössä tapahtuvissa asiakassuunnitelmapalaverieissa nuorelle tarjotaan mahdollisuutta keskustella kahden kesken oman sosiaalityöntekijän kanssa, ennen tai jälkeen palaverin. Kaikilla yksikön nuorilla on tiedossa oma sosiaalityöntekijä ja hänen yhteystietonsa. Nuori voi aina halutessaan soittaa sosiaalityöntekijälle. Yksiköstä autetaan nuorta saamaan sosiaalityöntekijää kiinni laittamalla soittopyyntöjä sähköpostilla. Jussin kotien nuoret ovat haasteellisesti käyttäytyviä nuoria. Tästä johtuen heidän sosiaalityöntekijöihinsä ollaan tiiviisti yhteydessä myös yksiköstä ja he ovat hyvin tavoitettavissa.”*

6.3 Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltiot takaavat lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, oikeuden vapaasti ilmaista nämä näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän toteuttamiseksi lapselle on annettava erityisesti mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimitissa joko itse tai edustajan tai asianomaisen toimielimen välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti. Lasta tulee osallistaa kaikissa lapseen liittyvissä, myös päivittäisissä toiminnoissa, eikä pelkääntään päätöksenteon yhteydessä.

Lapsen mielipide tulisi myös tosiasiallisesti ottaa huomioon lapsen asioista päätettäessä. Kysymys ei kuitenkaan ole siitä, että lapsella olisi oikeus päättää asian lopullinen ratkaisu. Päätöksenteossa tulisi pystyä löytämään sellainen ratkaisu, jonka lapsi voi hyväksyä, vaikka se ei olisikaan lapsen oman mielipiteen mukainen.

Lastensuojelua ja sijaishuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle, muun muassa, itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen ja

mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioistaan. Kuten edellä on todettu, myös lapsen oma mielipide tulee selvittää ja ottaa aidosti huomioon niin hallinnollisia päätöksiä tehtäessä kuin sijaishuoltoa päivittäin toteutettaessakin.

Lapsen sijoituspaikan tulee pyrkiä osallistamaan lasta hänen omista asioistaan ja kasvattamaan lapsi itsenäiseksi ja vastuulliseksi. Tähän kuuluu olennaisena osana se, että lapsi sijoituspaikassaan kokee tulevaisuutensa kuulluksi ja kuunnelluksi, ja voi uskaltaa esittää omia mielipiteitään, myös siinä tapauksessa, että ne ovat sijaishuollon toteuttajaa arvostelevia tai moittivia. Lapsen sijaishuoltoon on luotava lapselle kodinomainen ilmapiiri, jossa lapsi kokee olevansa turvassa ja jossa lapsi pystyy luottamuksellisesti keskustelemaan hänen arkeensa kuuluvien sijaishuoltoon aikuisten kanssa ilman pelkoa seuraamuksista.

Tarkastusmateriaalin perusteella ei ole täysin selvää, millä tavalla mahdolliset lapsen esittämät huomiot tai eriävät mielipiteet otetaan huomioon esimerkiksi laitoksen kuukausiraporttia kirjoitettaessa tai lähetettäessä sitä lapsen sosiaalityöntekijälle. Jotta voitaisiin varmistaa, että lapsen oma mielipide sijaishuoltonsa sujuvuudesta varmuudella saatettaisiin kuukausittain oman sosiaalityöntekijän tietoon, mahdollisena menettelynä voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että lapsi saisi halutessaan kirjoittaa luottamuksellisen viestin sosiaalityöntekijälleen, joka lapsen itse sulkeessa kirjokuoreen liitettäisiin kuukausiraporttiin.

Tällaisella menettelyllä voitaisiin varmistaa se, että lapsen oma käsitys asioista kulkeutuu sosiaalityöntekijälle, eikä yhteydenpito sosiaalityöntekijään jäisi lapsen oman aktiivisuuden varaan. Yksityisen ja luottamuksellisen viestin (jota laitoksen työntekijät eivät lapsen niin halutessa näe) kirjoittamisen mahdollisuus saattaisi myös lisätä lapsen halukkuutta kertoa omalle sosiaalityöntekijälleen arkaluonteisempiäkin asioita elämästään laitoksessa.

Laitoksen kommenttien mukaan *”Omaohjaajat käyvät nuorten kanssa aina kuukausiraportit läpi ja nuorella on oma osio, johon hänen mielipiteensä kuluneesta kuukaudesta kirjataan. Nuori eriävät mielipiteet kirjataan raporttiin myös. Nuori ja omaohjaaja allekirjoittavat kuukausiraportin. Jokaisella nuorella on oman sosiaalityöntekijän yhteystiedot.”*

6.4 Työntekijöiden käyttäytyminen

Tarkastuksella useat lapset kuvailivat laitoksen työntekijöitä edellä kohdassa 2.5 tarkemmin kuvatulla tavalla. Lapset kokivat osan työntekijöistä olevan epäoikeudenmukaisia ja käyttävän asemaansa väärin. Myös myönteistä palautetta ohjaajista esitettiin. Lasten mukaan laitoksen ilmapiiri on kuitenkin keskustelematon, eikä lapsille anneta mahdollisuutta aitoon mielipiteensä ja toivomustensa esittämiseen.

Muutamia lapsia kertoivat tuoreesta tapahtumasta, jossa ohjaaja oli kävellyt uhkaavasti yksikön sisätiloissa kohti lasta ja tönäissyt häntä olkapäällään. Tämä toistui välittömästi ensimmäisen kosketuksen jälkeen. Lapsen kysyessä, miksi ohjaaja toimi kuvatulla tavalla, oli ohjaaja pyytänyt anteeksi ja todennut ”luin tilanteen väärin”. Paikalla olleet lapset kokivat tilanteen uhkaavana ja pelottavana myös sellaisena, että lasta pyrittiin tahallaan provosoimaan.

Kyseistä tapahtumaa koskevien kirjausmerkintöjen mukaan lapsella oli ohjaajan haastamista illalla. ”Seisoskeli keskellä käytävää ja tuijotteli ohjaajaa ilman aikomustakaan väistää. Allekirjoittanut käveli käytävää eteenpäin ja pyyhkäisi lasta olkapäällä hänen olkapäähänsä.” Hetken kuluttua ohjaaja palasi kirjausmerkintöjen mukaan käytävää pitkin ja sama toistui uudestaan. ”Lasta tilanne rupesi harmittamaan ja käyty keskustelu asian tiimoilta. Lapsella tahallista haastamista tilanteesta ja sen jälkeen. Lapsi kaivamalla kaivoi riitaa”. Asiakirjamerkintöjen mukaan asia saatiin puhuttua kuitenkin lapsen kanssa.

Tapahtumasta keskusteltiin tarkastuksella yksikön johtajan ja vastaavan ohjaajan kanssa. He vahvistivat tapahtuman ja kertoivat, että asiaa on käyty läpi työntekijän sekä ilmeisesti myös tapahtumahetkellä paikalla olleiden lasten kanssa.

Lapset kertoivat tarkastuksella keskustelemattomuudesta, lasten mielipiteiden huomiotta jättämisestä, ”komentokulttuurista”, ja myös väkivallalla tai seuraamuksilla uhkailemisesta.

Myös aikaisemmin aluehallintovirastoon kirjoittanut lapsi on tuonut valvontaviranomaiselle esille vastaavaa työntekijöiden epäasiallista käyttäytymistä laitoksessa.

Lasten kuvailemat ohjaajien auktoriteettiasemaa korostavat, yksipuoliset, käskyttämiseen perustuvat kasvatustavat ja asennoituminen lapsiin eivät missään oloissa ole hyväksyttäviä. Tällainen kasvatustote saattaa pahimmillaan eskaloida laitoksessa tilanteita hallitsemattomaan voimankäyttöön tai väkivaltaan, joka voi kohdistua joko henkilökuntaan tai sijoitettuihin lapsiin.

Lasten tahallinen provosointi tai henkilökunnan lasta alistava käytös tai nöyryyttävät ja perusteettomat kasvatustoteet voivat johtaa myös sellaiseen rajoitustoimenpiteiden käyttöön, joihin ei muutoin olisi tarvinnut turvautua. Joka tapauksessa tällainen menettely ei täytä laadultaan hyvän sijaishuollon vaatimuksia ja on omiaan ruokkimaan henkilökunnan ja sijoitettujen lasten vastakkainasettelua.

Perustuslain 21 §:n mukaiseen hyvään hallintoon kuuluu kansalaisten oikeuksista ja asianmukaisesta kohtelusta huolehtiminen. Hyvään hallintoon kuuluu asiallinen kielenkäyttö myös suullisessa keskustelussa.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §:n mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakkaan kohtelulla tarkoitetaan myös niitä tapoja, joilla asiakkaaseen suhtaudutaan eri tilanteissa.

Myös viranomaisen toimeksiannosta toimivan, kuten yksityisen lastensuojelulaitoksen työntekijöiden, on käytäytettävä asiallisesti ja käytettävä sellaista kieltä ja sellaisia ilmaisuja, jotka ovat hyvän tavan mukaisia ja lasta kunnioittavia. Vaativassa lastensuojelutyössä murrosikäisten lasten kanssa työskennellessä voi olla haasteellisia tilanteita, joissa aikuinen saattaa provosoitua lapsen käytöksestä. Kuitenkaan työssään ammattimaisesti toimiva aikuinen ei voi tällaisessaakaan tilanteessa menettää malttiaan, eikä hänen suhtautumisensa lapseen voi missään tilanteessa olla loukkaavaa tai alentavaa.

Laitoksen kommenttien mukaan *”Raportissa esiin nousevia asioita ole noussut nuorten asiakassuunnitelmapalaverissa eikä nuoren ja sosiaalityöntekijän kahdenkeskisissä keskusteluissa, eikä myöskään huoltajien esiin nostamana. Nuoret eivät ole nostaneet asioita esiin erityistyöntekijöiden kanssa käymissään keskusteluissa. Nuorten kanssa on käyty läpi, että heillä on oikeus tulla kertomaan vastaavalle ohjaajalle, yksikönjohtajalle tai erityistyöntekijöille, mikäli he kokevat, että työntekijät kohtelevat heitä epäoikeudenmukaisesti. Nuorilla on mahdollisuus tavata yksikönjohtajaa ja vastaavaa ohjaajaa joka arkipäivä ja tuoda epäkohtia esille. Nuorilla on myös yksikönjohtajan ja vastaavan ohjaajan puhelinnumerot ja he voivat halutessaan olla yhteydessä.”*

”Raportissa kuvattu ohjaajan epäasiallinen käyttäytyminen tuli nuorten toimesta heti seuraavana päivänä vastaavan ohjaajan tietoon ja se käsiteltiin työntekijän kanssa. Työntekijä kertoi toimineensa väärin ja menneen nuoren provosointiin mukaan. Työntekijä kävi keskustelun kyseisen

nuoren kanssa ja vastaava ohjaaja kävi muiden paikalla olleiden nuorten kanssa asian läpi. Tästä tapahtuneesta keskusteltiin Tapio Rädyn kanssa valvontakäynnillä.

Edelleen kommentteissa on todettu aluehallintoviraston tarkastuksen ja epäkohtailmoituksen osalta, että *Avin tarkastuksen yhteydessä haastateltu nuori ei ole kokenut huonoa kohtelua itseään tai muita nuoria kohtaan. Helsingin tarkastuksen yhteydessä haastatellut kaksi nuorta nostavat esiin sääntöjen tiukkuuden, mutta nuorten puheista ei nouse esiin aikuisten epäasiallinen käyttäytymien.*”

Kommenteissa esitetystä poiketen aluehallintoviraston 14.8.2018 antamassa päätöksessä on kuitenkin kiinnitetty huomiota epäkohtailmoituksessa kuvattuun työntekijöiden epäasialliseen käytökseen. Epäkohtailmoituksessa oli kuvattu kiinnipito- ja eristämistilanteita, huoneisiin laittoa, puhelimen käyttöön liittyviä rajoituksia sekä laitoksen epäasiallisia ja autoritäärisistä kasvatusten menetelmiä.

Aluehallintovirasto ei kuullut Jussin koteihin tehdyllä tarkastuskäynnillään kuin vain yhtä lasta. Kuitenkin tämä yksikin lapsi aluehallintoviraston päätöksen mukaan kertoi työntekijöiden huutamisesta ja kiroilusta.

Uudenmaan kuntien valvontakäynnillä lapset kertoivat tiukasta kurista ja ”poko meiningistä”. Tämä saattaa johtua siitä, että hyvin suurella osalla työntekijöistä (myös erityistyöntekijöillä) on pitkä työhistoria Pohjolakodissa.

Tarkastuksella lapset kertoivat, etteivät ole kertoneet sosiaalityöntekijöille kohtelustaan ja työntekijöiden käytöksestä (”ei ole kysytty, ei niitä kiinnosta”). Tämä ei tee lasten kertomaa epäluotettavaksi, eikä lasten kokemuksistaan kertomaan tule suhtautua vähätellen.

Lasten kokemukset on aina otettava vakavasti. Mahdolliset epäkohdat on selvitettävä ja niihin puututtava viipymättä. On myös turvattava lapsen oikeus puhua ja selvittää itselleen tärkeitä ja huolta aiheuttaneita asioita yhdessä henkilökunnan kanssa.

Tupakointitilat laitoksessa

Useat lapset kertoivat, että henkilökunta käy tupakalla laitosalueella siten, että lapset näkevät mainittuun paikkaan. Tarkastajat näkivät ulkona käydessään selkeän ”tupakkapaikan” rakennuksen takana.

Henkilökunnan tupakointia lasten nähden ei voida pitää millään tavoin hyväksyttävänä.

Lastensuojelulaitoksen henkilökunnan antama sijaishuollon toteuttamiseen liittyvä kasvatustyö antaa laitokseen sijoitetulle lapselle esimerkkejä siitä, miten aikuiset eri tilanteissa käyttäytyvät. Tämän vuoksi laitoksen hoitotyöstä vastaavien henkilöiden ja laitoksessa työskentelevien tulee toimia siten, että sijoitetut lapset voivat omaksua laitoksessa asiallisia käyttäytymismalleja ja hyviä tapoja.

Laitoksen kommenttien mukaan *”Tupakointi laitosalueella on kielletty. Tupakointi kielletty-kyllit ovat asianmukaisilla paikoilla kiinteistössä. Työntekijöiden tupakointi ja nuuskan käyttö laitosalueella ei ole hyväksyttävää. Tarkastuksen jälkeen on henkilökunnan kanssa keskusteltu esimerkin näyttämisestä nuorille kyseisessä asiassa.*”

6.5 Terveystenhoito

Lapset kertoivat, etteivät he ole aina omasta mielestään saaneet sijoituksen aikana tarvitsemiin terveydenhuollon palveluja. Useat lapset olisivat halunneet päästä lääkäriin esimerkiksi selkä/kasvukipujen vuoksi.

Lapsia koskevista asiakirjoista ilmenee, että Jussin kodeilla on pyritty huomioimaan sijoitettujen lasten erityistarpeet terveydenhuollon palvelujen saamisessa. Jussin kodeilla on käytössään oma lääkäri, jonka lisäksi lapsia on ohjattu asiakirjamerkintöjen mukaan myös yksityislääkärin vastaanotolle. Sijoitetuille lapsille on pyritty järjestämään heidän tarvitsemaansa erikoissairaanhoidon palveluja. Lapsia koskevista asiakirjoista ilmenee myös, että lasten esittämiin ongelmiin ja vaivoihin on pyritty saamaan hyvin nopeastikin apua.

Ainakin osa Jussin kodeille sijoitetuista lapsista tarvitsee erikoissairaanhoidon palveluja. Näyttää kuitenkin siltä, että ainakin joidenkin lasten osalta lasta Jussin koteihin sijoitettaessa Jussin kodeilla ei ole ollut riittäviä tietoja lapsen tarvitsemista palveluista, eikä niiden järjestämisestä ole huolehdittu tai varmistettu palvelujen saatavuutta sijoituksen aikana siten, kuin lastensuojelulainissa säädetään. Tällaisissa tilanteissa ainakin asiakirjamerkintöjen mukaan Jussin kodit on pyrkinyt arviomaan lapsen hoidon tarvetta sekä ryhtynyt toimenpiteisiin hoidon järjestämiseksi.

Laitoksen lapsia koskevista asiakirjoista ilmenee, että Jussin kodit on huolehtinut lasten erikoissairaanhoidon palveluista toimimalla aktiivisesti siten, että lapsille järjestettäisiin tutkimusta ja hoitoa. Asiakirjoista ei sen sijaan ilmene se, millä tavoin sijaishuollosta vastuussa oleva sijoittajakunta ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä on osallistunut hoidon tarpeen arviointiin sekä lapselle järjestettävän terveydenhoidon järjestämiseen.

Lapsen oikeuksia koskevan sopimuksen 24 artiklassa (1 kappale) sopimusvaltiot tunnustavat, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitettuista palveluista. Sopimusvaltiot pyrkivät varmistamaan, ettei yksikään lapsi joudu luopumaan oikeudesta nauttia tällaisista terveyspalveluista.

Lastensuojelulain 45 §:n mukaan huostassapidon aikana toimielimellä on oikeus huostaanoton tarkoituksen toteuttamiseksi päättää lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä näiden toteuttamiseksi tarpeellisesta opetuksesta ja terveydenhuollosta.

Sosiaalihuollosta vastaava toimielin voi päättää lapsen terveydenhuollosta huostaanoton tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Huostaanoton tarkoituksen toteuttamisen kannalta välttämättömiä terveydenhuollollisia toimenpiteitä ovat ainakin ne toimenpiteet, joilla pyritään vaikuttamaan huostaanoton taustalla olleisiin syihin.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee arvioida, millaisia palveluja lapsi tarvitsee, ja miten ja milloin ne hänelle järjestetään. Lapsen hoidon suunnittelusta ja toteuttamisesta on ensisijaisesti vastuussa siis sijaishuollosta vastuussa oleva toimielin, mutta palvelujen käytännön järjestämisessä eri viranomaisten on tehtävä yhteistyötä. Lapsen sijoittaneen kunnan viranomaisten tulee varmistaa lapselle hyödylliseksi todettujen terveydenhuoltopalvelujen jatkuvuus myös lapsen sijaishuoltopaikan muuttuessa.

Jussin kotien on omalta osaltaan sijaishuoltoa viranomaisen kanssa solmimaan sopimuksen perusteella antavana tahona myötävaikutettava siihen, että laitokseen sijoitetun lapsen terveydenhoitopalvelujen tarve arvioidaan, ja että lapsi saa hänelle tarpeelliset terveydenhoitoon liittyvät palvelut. Näin on erityisesti silloin, kun lapsi esittää terveydenhoitoon liittyviä tarpeitaan suoraan

laitoksen työntekijälle. Tällaisessa tilanteessa sijaishuoltopaikan velvollisuus on ilman aiheutonta viivästystä ilmoittaa lapsen palvelujen tarpeesta lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle.

Lapselle tarpeelliset palvelut eivät voi jäädä järjestymättä esimerkiksi kustannusten korvaamiseen liittyvien epäselvyyksien johdosta. Laitoksen tulee pyrkiä myös omalla toiminnallaan ja yhteistyöllä lapsen sosiaalityöntekijän kanssa varmistamaan, että lapsi saa tarvitsemansa palvelut, vaikka niiden järjestämisvastuu onkin lapsen sijaishuoltoon sijoittaneella kunnalla.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (potilaslaki) 7 §:ssä on säädetty alaikäisen potilaan asemasta. Säännöksen mukaan, jos alaikäinen ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, häntä on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Silloin, kun lapsi ei ikänsä ja kehitystasonsa johdosta ole kykenevä päättämään hoidostaan, on alaikäistä hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa. Arvion lapsen kehitystasosta tekee terveydenhuollon työntekijä.

Potilaslain 9 §:n mukaan, jos alaikäinen potilas ikänsä ja kehitystasoonsa nähden kykenee päättämään hoidostaan, hänellä on oikeus kieltää terveydentilaansa ja hoitoansa koskevien tietojen antaminen huoltajalleen tai muulle lailliselle edustajalleen.

Sosiaalihuollon toimielimelle kuuluva päätösvallan laajuus lapsen huolenpitoon liittyvissä asioissa riippuu huostaanoton tarkoituksesta ja sen toteuttamisesta. Jos kysymys on sellaisista terveydenhuollon toimenpiteistä, joilla ei ole merkitystä lapsen sijaishuollon järjestämisen kannalta, päättää niistä lähtökohtaisesti lapsi itse tai lapsen huoltaja potilaslain mukaisella tavalla.

Lapsella saattaa olla sellaisia henkilökohtaisia tarpeita hakeutua lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön vastaanotolle, joilla ei ole liittymää tai merkitystä sijaishuollon yksilölliseen järjestämiseen. Tämän takia kovin tarkkojen ja yksityiskohtaisten selvitysten pyytäminen lapselta lääkärikäynnin tarpeesta ei lähtökohtaisesti ole perusteltua. Lapsella tulee lisäksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti olla mahdollisuus (niin halutessaan) tavata lääkäri kahden kesken ilman ohjaajan tai muun aikuisen läsnäoloa.

Lapsen terveydenhuoltoa käytännössä järjestettäessä tulee arvioida, mikä palvelun järjestämistapa on lapsen edun mukainen, ottaen samalla huomioon myös lapsen oman mielipiteen asiassa. Laitokseen sijoitetulla lapsella saattaa joissakin tilanteissa olla esimerkiksi sellainen kokemus, ettei hän voi luottaa laitoksen palveluksessa tai sen käytössä olevaan terveydenhuollon ammattihenkilöön, eikä tämän takia uskalla kertoa hänelle omista vaikeista asioistaan.

Mikäli lapsi haluaa terveydenhuollon ammattihenkilön vastaanotolle eikä laitoksella ole mahdollisuutta resurssivajeen johdosta itse vastata lapsen tuen ja avun tarpeeseen, tulee laitoksen ottaa yhteyttä lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään ja yhdessä tämän kanssa huolehtia siitä, että lapsen terveystarpeiden tarpeeseen vastataan oikea-aikaisesti.

Jussin kotien kommenttien mukaan ”Nuorella on aina mahdollista tavata lääkäriä kahden kesken. Yleensä nuoret itse ovat halunneet yksikön sairaanhoitajan vastaanotolle mukaan, jotta ymmärtävät ja pystyvät käsittelemään asiaa vielä yksikössä. Nuorille on tarjottu aina mahdollisuutta akuutti vastaanotolle terveyskeskukseen. Monestikaan nuoret eivät ole itse halunneet sinne, vaan tilannetta on seurattu yksikössä sairaanhoitajan toimesta. Nuoren terveydentilassa esimerkiksi psyykinen vointi, lääkitys tapahtuvista muutoksista ollaan aina yhteydessä sairaanhoitajan toimesta nuoren huoltajiin sekä sosiaalityöntekijään. Nuoren sairauksista ja lääkityksistä annetaan vanhemmille ja sosiaalityöntekijälle riittävästi ja ymmärrettävästi tietoa.

Vanhempia on neuvottu, miten voi auttaa tai miten tulee toimia, jos nuoren psyykkinen vointi heikkenee kesken kotiharjoittelun. Vanhemmilla ja sosiaalityöntekijöillä on sairaanhoitajien yhteystiedot, jotta he voivat olla heihin suoraan yhteydessä, jos joku asia mietityttää. Yksikön henkilökunta pystyy myös konsultoimaan sairaanhoitajia iltaisin ja viikonloppuisin. Jussin kotien nuorilta ei ole jäänyt saamatta nuoren tarpeellisia palveluita kustannus korvaamisiin liittyvien epäselvyyksien johdosta. Sairaanhoitaja on sosiaalityöntekijään yhteydessä, jolloin he yhdessä keskustelevat ja päättävät miten nuori saa parhaan mahdollisen avun terveydenhoidollisista palveluista. Sairaanhoitaja pystyy aina tarvittaessa konsultoimaan yksityisen lääkärikeskuksen lääkäreitä sekä nuorisopsykiatrian erikoislääkäreitä. Tällä tavoin pystytään takaamaan se, että nuori saa parhaan mahdollisen avun oikeaan aikaan.”

6.6 Käyttövarat ja vaaterahat

Kun lapsi tai nuori on sijoitettu kodin ulkopuolelle avohuollon tukitoimena tai sijaishuoltoa tai jälkihuoltoa koskevien säännösten mukaisesti, kunnan on huolehdittava, että hänen opintojaan ja harrastuksiaan tuetaan tarvittaessa taloudellisesti.

Taloudellisen tuen lisäksi lapselle tai nuorelle on hänen omaan käyttöönsä henkilökohtaisia tarpeita varten annettava kalenterikuukaudessa käyttövaroja iästä ja kasvuympäristöstä riippuen seuraavasti:

- 1) alle 15-vuotiaalle lapselle määrä, joka vastaa hänen yksilöllistä tarvettaan; ja
- 2) 15 vuotta täyttäneelle lapselle tai nuorelle vähintään määrä, joka vastaa yhtä kolmasosaa elatustukilain 9 §:ssä säädetystä yhdelle lapselle suoritettavasta elatustuen määrästä.

Säännöksen mukaan alaikäisellä on oikeus itse päättää maksettujen varojen käytöstä sen esittäjä, mitä holhoustoimesta annetussa laissa säädetään.

Lapsen sijoituspaikan on pidettävä kirjaa lapselle annettujen käyttö-varojen maksamisesta. Kirjaukset on lähetettävä tiedoksi lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle vuosittain.

Jussin koteihin sijoitettujen lasten mukaan heillä ei saa olla itsellään hallussa omaa rahaa, vaan omat rahat säilytetään toimistossa lapsen lokerossa. Kenelläkään lapsella ei ollut tietoa siitä, onko käyttövaroista ja lapsen mahdollisista omista rahoista kirjanpitoa.

Lapset eivät saaneet ostaa käyttövaroilla, mitä haluaisivat. Lasten mukaan he saavat käyttövaransa perjantaisin, jolloin saa käyttää laitoksen rajaaman summan ostoksiin kaupasta. Lapset kertoivat, että heidän pankkikorttinsa ja omat rahansa ovat laitoksen hallussa. Lasten mukaan heidän tulee esittää kuitit ostoksistaan.

Lasten kertoman mukaan ”ohjaajan kanssa mennään kauppaan, ohjaaja vieressä ja kaikki kuitit takas. Kaupassa kyllä ne tajuaa, että tulee lastensuojelulaitoksesta.” Ja edelleen ”Päivälomille saa vaan omaa rahaa, niitäkään ei yleensä anneta. Kuitit pitää tuoda. Ei saa käyttää miten haluaa, kaikki rahat toimistossa. Kaikki kuitit pitää olla. 12 euroa viikossa saa käyttää ja kaikista pitää olla kuitit. Ohjaaja valvoo mitä saa ostaa. Perjantaina pikkusiivoukset, ohjaajalla viimeiseen asti rahat, ohjaaja viimeksi anto kassalla rahat. Katsoi että kaikki kolikot ja kuitit tulee ohjaajalle. Kaikki tietää, että on lastenkodista. Noista huomaa heti, että on laitoksen ohjaajia, kaikki lapset on eri näköisiä ja ohjaajat valittaa.”

Käyttövarojen tarkoituksena on opettaa lapselle oman rahan käyttöä, kuten lapselle opetetaan rahankäyttöä kotonakin. Kysymys on taskurahan luonteisista varoista, jotka voidaan maksaa lapsen iästä ja yksilöllisestä tarpeesta riippuen esimerkiksi kuukausittain, viikoittain tai päivittäin.

Lapsella tulee olla mahdollisuus myös yrityksen ja erehdyksen kautta oppia vastuullista rahavarojensa käyttöä.

Käyttövarojen määrään ja maksamiseen ei vaikuta lapsen käyttäytyminen sijoituspaikassa. Käyttövarojen määrää ei voida siten vähentää esimerkiksi lapsen karkumatkojen tai muun käyttäytymisen perusteella. Käyttövaroja ei voi käyttää myöskään esimerkiksi lapsen aiheuttamien vahinkojen korvaamiseen.

Lapsen sijoituspaikan tulee pitää kirjaa lapselle annettujen käyttövarojen maksamisesta. Käyttövarojen maksamisesta tehdyt kirjaukset on lähetettävä sijaishuolto paikasta oma-aloitteisesti lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle vuosittain. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä seuraa ja valvoo, miten käyttövaroja on lapselle maksettu.

Lapsen sijaishuolto paikalla ei ole oikeutta pyytää lapselta selvitystä tai kuitteja käyttövarojen käytöstä. Sijaishuolto paikka ei voi myöskään määritellä sitä, mihin lapsi käyttövaransa käyttää. Sijaishuolto paikka ei voi myöskään kieltää lasta ostamasta tiettyjä haluamiaan tavaroita.

Jussin kotien menettely käyttövarojen maksamisessa, niiden (aiempana kuvatus mukaisessa) käytön rajoittamisessa ei ole lastensuojelulain mukaista. Lapsen omien rahavarojen säännötely ja pankkikortin haltuunotto edellyttävät lastensuojelulain mukaisten edellytysten täyttymistä ja asianmukaisten päätösten tekemistä.

Jussin kotien menettely käyttövaroilla hankittujen hyödykkeiden maksamisessa todennäköisesti paljastaa ulkopuolisille viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain mukaisen ehdottomasti salassa pidettävän lapsen lastensuojeluasiakkuuden.

Menettely vaikuttaa lasta nöyryyttävältä ottaen huomioon erityisesti sen, että Jussin koteihin sijoitetut lapset ovat teini-ikäisiä. Haukipudas on pieni paikkakunta, jolloin lasten yleisempi ”leimaantuminen” lastensuojelulapsiksi korostuu tällaisen menettelyn johdosta.

Useat lapset kertoivat myös kuukausittaisen vaaterahan riittämättömästä määrästä. Sijaishuollosta vastuussa oleva kunta vastaa kaikista sijaishuoltoon liittyvistä kustannuksista. Mikäli lapsi tarvitsee esimerkiksi vaatteita, harrastusvälineitä tai muita hyödykkeitä, eikä sijaishuolto paikka oman sopimuksensa perusteella ole velvollinen niitä hankkimaan, on sijaishuollosta vastuussa olevan toimielimen arvioitava millä tavoin lapsen tarpeisiin tulee vastata. Viimekädessä lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava yksilöllisesti lapsen tarpeita.

Laitoksen kommenttien mukaan ”*Nuorten käyttövarat ovat 52 e/kk. Käyttövarat maksetaan nuoren omalle tilille kerran kuussa ja niille nuorille, joilla ei ole tiliä, ne maksetaan käteisenä kerran kuussa. Yksikön käytäntö on muutettu ja nuorilla on omat rahat ja pankkikortit omassa huoneessa. Yksikön vaateraha on 33,30 e/kk. Omaohjaaja suunnittelee nuoren kanssa vaatehankinnat ja ne käydään yhdessä tekemässä. Omaohjaaja kirjaa ostokset Nappulan kulujen seurantaan. Kuitit ostoksista menevät kirjanpitoon. Omaohjaajalla on harkinnanvaraista rahaa käytössä, jos nuori tarvitsee akuutisti vaatteista eikä vaaterahaa ole. Nuoret tarvitsevat aikuisen ohjausta vaatehankinnoissa, jotta arkivaatteet tulee ostettua.*”

6.7 Harrastukset

Lapsia koskevista asiakirjoista ilmenee, että Jussin kodeilla on pyritty arvioimaan ja järjestämään lapselle hänen haluamiaan harrastusmahdollisuuksiaan. Useista asiakirjamerkinnöistä ilmenee, että lapsille on tarjottu erilaisia harrastusmahdollisuuksia, joita lapsilla on ollut mahdollisuus myös kokeilla.

Lasten mahdollisuus harrastaa ja tehdä mieltymyksiään koskevia asioita on sijaishuollossa tärkeää. Lapsen kuntoutumisen ja toisaalta myös kiinnittymisen kannalta on tärkeää, että lapsilla on myös sijaishuollossa mahdollisuus kokea uusia ja hänelle tärkeitä asioita. Sijaishuollossa lapselle on annettava sellaista hoitoa ja huoltoa, jota tarkoitetaan lapsen huollosta tapaamisoi-keudesta annetussa laissa. Lapsella on siis oikeus saada tavanomaista kasvatusta, johon kuuluu myös sijaishuoltopaikan ulkopuolinen toiminta esimerkiksi lapsen taipumuksia ja mieltymyksiä huomioiva harrastustoiminta.

Laitoksen kommenttien mukaan *”Yksikön nuoret harrastavat monipuolisesti ja heille tarjotaan erilaisia vaihtoehtoja. Jokaiselle nuorelle pyritään löytämään oma harrastus, joka jatkuisi myös sijoituksen jälkeen. Nuoret kulkevat itsenäisesti harrastuksissaan useita kertoja viikossa. Ouluun nuoret kulkevat bussilla ja Haukiputaan harrastuksiin pyörällä tai kävellen.*

7 TOIMENPITEENI

7.1 Vastatoimien kieltö

Oikeusasiamiehestä annetun lain 1 a luvun 11 h §:n mukaan kansalliselle valvontaelimelle tietoja antaneelle ei saa määrätä rangaistusta tai muuta seuraamusta tietojen antamisen perusteella.

Jussin kotien kommentit sisälsivät myös työntekijöiden kommentteja tarkastuspöytäkirjaluonokseen. Näissä työntekijöiden kommentteissa on pidetty pöytäkirjassa mainittua vastatoimien kieltoa ”tökerönä työntekijöiden ammattietiikkaa loukkaavana ajatuksenjuoksuna raportin laatijalta” ja todettu ” Herranen aika! Outoa luuloa vastakkainasettelusta aikuisten toimesta. Loukkaavaa.”

Vastatoimien nimenomainen kieltö perustuu lakiin ja pöytäkirjassa selostettuun Suomea sitovaan kansainväliseen sopimukseen. Sopimuksen sisällöstä kerrottiin laitoksen johdolle. Johdolle kerrottiin myös lasten oikeudesta keskustella vapaasti elämästään laitoksessa sekä heidän oikeudestaan tuoda esiin myös kielteisiä kokemuksia ilman vastatoimien pelkoa.

Laitoksen johtoa pyydettiin selvittämään myös työntekijöille, miksi tarkastus tehtiin sekä kerto-imaan oikeusasiamiehen toimivallasta ja mainitun sopimuksen sisällöstä. Jussin kotien toimittamista työntekijöiden kommentteista ilmenee, ettei työntekijöille ole ainakaan riittävästi selvitetty pyydettyjä asioita.

Laitoksen johdon on huolehdittava siitä, että laitoksen työntekijät tuntevat ja ymmärtävät toimintaansa liittyvän lainsäädännön, mitkä eri viranomaiset valvovat lastensuojelulaitosten toimintaa sekä sen, että laitokseen voidaan tehdä myös ennalta ilmoittamaton tarkastuskäynti, jonka aikana tarkastajilla on oikeus keskustella laitokseen sijoitettujen henkilöiden kanssa.

7.2 Rajoitustoimenpiteiden edellytykset ja päätöksenteko

En pidä hyväksyttävänä ja lainmukaisina käytäntöjä, jotka ovat mielivaltaisia tai alistavia, tai joilla selvästi puututaan lapsen perusoikeuksiin, silloin, kun puuttuminen ei täytä laissa säädettyjä edellytyksiä ja menettelyä.

Kiinnitän Jussin kotien huomiota siihen, että rajoitustoimenpiteet edellyttävät aina erillistä päätöksentekoa ja laissa säädettyjen edellytysten täyttymisen yksilöllistä ja erillistä arviointia. Sijaishuoltopaikan on varmistettava, että laissa tarkoitetut edellytykset rajoitustoimenpiteelle toteutuvat jokaisen käytetyn rajoitustoimenpiteen kohdalla yksilöllisesti ja erikseen.

Kiinnitän Jussin kotien huomiota myös päätöksenteon oikea-aikaisuuteen.

Kiinnitän Jussin kotien huomiota rajoitustoimenpiteiden ja kasvatustoimenpiteiden kirjaamiseen siten, kuin laki edellyttää.

7.3 Yhteydenpidon rajoittaminen

Edellytän, että Jussin koteihin sijoitettujen lasten yhteydenpidon rajoittamisesta tehdään aina valituskelppoinen päätös siten kuin lastensuojelulaissa säädetään.

Lasten sovittuja kotilomia ei voida peruuttaa pelkästään suullisella ilmoituksella. Lomien siirtäminen ja niiden peruuttaminen edellyttää aina ennen päätöksentekoa yhteydenottoa lapsen asioista vastaavaan sosiaalityöntekijään.

7.4 Aineiden ja esineiden haltuunotto

Edellytän, että lasten omaisuutta otetaan haltuun vain laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja haltuunotoista tehdään lain edellyttämät päätökset. Haltuunottoa ei voida koskaan käyttää rangaistuksena.

Kiinnitän Jussin kotien huomiota haltuunotosta ja sitä koskevasta päätöksenteko- ja kirjaamisvelvollisuudesta sanottuun.

7.5 Henkilönkatsastus ja -tarkastus

Edellytän, että jatkossa lapsen asiakirjoihin merkitään, mikä on ollut laissa tarkoitettu katsastuksen tai tarkastuksen tekemiseen johtanut ”perusteltu syy epäillä”. Kysymys on aina yksilöllisestä perusteesta, joka tulee arvioida jokaisen lapsen osalta erikseen. Lisäksi lapsen asiakirjoissa tulee kuvailla, millä tavalla henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus on käytännössä toteutettu.

Edellytän, että henkilöntarkastusta ja -katsastusta tehtäessä otetaan huomioon lapsen ikä, sukupuoli, kehitystaso, lapsen yksilölliset ominaisuudet sekä uskonto ja kulttuuritausta ja valittava sellainen toimenpiteen toteuttamistapa, jolla aiheutetaan mahdollisimman vähän haittaa lapselle.

7.6 Lapsen postin ja huoneen tarkastaminen

Totean, että kun lapsen huone tarkastetaan, tulee sille aina olla laissa tarkoitettu peruste, joka on arvioitava yksilöllisesti ja asianmukaisesti kirjattava lapsen asiakirjoihin.

Kiinnitän Jussin kotien huomiota siihen, että lapsella on oikeus tietää tarkastuksen syy ja oikeus olla läsnä tarkastusta suoritettaessa.

7.7 Liikkumisvapauden rajoittaminen

Pidän Jussin kotien käytössä olevia lapsen liikkumisvapautta rajoittavia sääntöjä (mm. ”liikut” ja yksin ulkoilu ja siihen liittyvä lapsen sosiaalisten suhteiden katkaisu) lakiin perustumattomina.

Edellytän, että jatkossa Jussin kodeissa noudatetaan lastensuojelulain liikkumisvapauden rajoittamista koskevia säännöksiä ja lasten liikkumista rajoitetaan ainoastaan laissa säädettyjen edellytysten täytyessä ja liikkumisvapauden rajoittamisesta tehdään asianmukaiset valituskelpoiset päätökset. Lapsen liikkumisvapauden rajoittamista ei voida käyttää rangaistuksena lapsen käyttäytymisestä.

Totean, että liikkumisvapauden rajoituksen aikana on turvattava erityisesti lapsen mahdollisuus koulunkäyntiin. Mikäli se ei ole mahdollista, tulee päätöksessä ilmetä tällaiselle rajoitukselle yksilölliset perusteet.

Totean vielä, että mikäli lapsen liikkumisvapauden rajoittamisen aikana samalla rajoitetaan lapsen yhteydenpitoa, tulee yhteydenpidon rajoittamisesta tehdä (edellytysten täytyessä) erillinen päätös.

7.8 Eristäminen ja eristämistila

Edellytän, että lapsia ei jatkossa eristetä lain vastaisesti. Eristämiseen voidaan ryhtyä vain laissa säädettyjen edellytysten täytyessä. Eristäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä.

Edellytän, että lapsen eristämistä koskevaan päätökseen kirjataan selkeästi eristämiseen johdannut tilanne ja lapsen käytös, eristämisen toteuttamistapa, miten eristämisen jatkamisen perusteita on eristämisen aikana jatkuvasti arvioitu ja miten lapsen eristämisen lopettamiseen on päädytty.

Edellytän, että Jussin kodit varmistaa, ettei lapsen eristämiseen osallistu laitoksen ulkopuolisia henkilöitä.

Suosittelen, että Jussin kodit ryhtyy kiireellisiin toimiin eristämistilan siirtämiseksi sopivampaan paikkaan.

7.9 Käyttövarat

Edellytän, että lasten käyttövarat maksetaan siten, kuin laissa on säädetty. Lapselta ei voi vaatia kuitteja hänen käyttövarojensa käyttämisestä.

7.10 Päätösten tiedoksianto

Edellytän, että rajoituspäätökset annetaan aina lapselle asianmukaisesti tiedoksi ja lapsille kerrotaan kaikissa tilanteissa riittävällä ja lapsen kannalta ymmärrettävällä tavalla heitä koskevan päätöksen sisällöstä, lapsen oikeuksista ja laitoksen velvollisuuksista. Tiedoksianto ja sen toteuttamistapa on kuvattava lapsen asiakasasiakirjoissa.

Edellytän, että lapsi saa halutessaan säilyttää omat, hänelle osoitetut ja lähetetyt asiakirjat itsellään.

7.11 Lapsen ja sosiaalityöntekijän väliset tapaamiset

Suosittelen, että Jussin kodeissa edelleen kehitetään käytäntöjä, joilla varmistetaan lapsen mahdollisuudet saattaa oma mielipiteensä sijaishuoltonsa sujuvuudesta kuukausittain oman sosiaalityöntekijän tietoon. Eräänä mahdollisena menettelynä voitaisiin pitää esimerkiksi sitä, että

lapsi saisi halutessaan kirjoittaa luottamuksellisen viestin sosiaalityöntekijälleen, joka lapsen itse sulkemassa kirjekuoressa liitetään sosiaalityöntekijälle lähetettävään kuukausiraporttiin.

7.12 Lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä

Edellytän, että Jussin kodit turvaa sijoitettujen lasten mahdollisuudet osallistumiseen ja vaikuttamiseen heitä koskevissa asioissa. Lapsen oma mielipide tulee selvittää ja ottaa aidosti huomioon niin hallinnollisia päätöksiä tehtäessä kuin sijaishuoltoa päivittäin toteutettaessakin. Lapselle ei saa koitua seuraamuksia oman mielipiteensä ilmaisemisesta.

Kiinnitän Jussin kotien huomiota siihen, että lapsen sijaishuoltopaikan on pystyttävä luomaan laitokseen kodinomaisen ilmapiiri, jossa lapsi kokee olevansa turvassa ja jossa lapsi pystyy luottamuksellisesti keskustelemaan hänen arkeensa kuuluvien sijaishuoltopaikan aikuisten kanssa ilman pelkoa seuraamuksista.

7.13 Rajoitustoimenpiteitä koskeva suunnitelma

Pidän tärkeänä, että sijaishuoltopaikka laatii erityisen suunnitelman, jolla voidaan tukea lasten itsemääräämisoikeuden toteutumista ja vaikuttaa hyvän kohtelun vaatimusten toteutumiseen. Suunnitelma voisi sisältää mm. sen, mitä lainmukaiset rajoitukset yksikössä käytännössä tarkoittavat ja kuinka niitä käytännössä toteutetaan ja miten rajoitusten käyttämistä voidaan vähentää. Tällaisen suunnitelman tarkoituksena on osaltaan vähentää rajoitusten käytön tarvetta ja lisätä henkilökunnan ja sijoitettujen lasten tietämystä lainmukaisista ja asianmukaisista sekä hyväksyttävistä käytännöistä.

7.14 Työntekijöiden käyttäytyminen

Kiinnitän Jussin kotien huomiota työntekijöiden asianmukaisesta käyttäytymisestä erityisesti kohdassa 6.4 sanottuun.

7.15 Valvonta

Pidän välttämättömänä, että sijaishuoltoa valvovat viranomaiset havaitessaan sijaishuoltopaikan toiminnassa sellaisia epäkohtia tai puutteita, jotka voivat vaikuttaa sijoitettujen lasten hoitoon tai huolenpitoon, ilmoittavat asiasta viipymättä sijoituskunnalle ja aluehallintovirastolle sekä tiedossaan oleville muille lapsia samaan sijaishuoltopaikkaan sijoittaneille kunnille.

Pidän tärkeänä, että myös aluehallintovirasto ilmoittaa erityisesti sijoittajakunnille havaitsemistaan epäkohdista.

8 OMAT ALOITTEET

Pyydän, että Familiar Oy ja Jussin kodit ilmoittavat, mihin toimenpiteisiin ne ryhtyvät pöytäkirjassa esitettyjen havaintojen ja kannanottojen johdosta.

Selvitys toimenpiteistä tulee toimittaa minulle **1.5.2019 mennessä**.

Päätin ottaa omana aloitteenaan selvitettäväksi erään Jussin koteihin sijoitetun lapsen osalta erikoissairaanhoidon järjestämisen.

Päätin vielä pyytää lapsia Jussin koteihin sijoittaneita kuntia ilmoittamaan, millä tavoin lapsen asioista vastaavilla sosiaalityöntekijöillä on tosiasiasa mahdollisuus suorittaa heille laissa säädettyt tehtävät. Tässä tarkoituksessa sijoittajakuntien tulee ilmoittaa myös, kuinka paljon eri asiakasperheitä tai asiakkaita sijaishuollon sosiaalityöntekijöillä yhteensä tällä hetkellä on. Kuntien tulee toimittaa ilmoituksensa minulle 15.5.2019 mennessä.

Päätin vielä pyytää, että jokainen Jussin koteihin lapsia sijoittanut lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä tapaa sijoittamansa lapsen ja selvittää lapselle tarkastuspöytäkirjan sisällön ja merkityksen. Sosiaalityöntekijän on tarjottava lapselle mahdollisuus keskusteluun kahden kesken. Edellä mainitussa ilmoituksessa on myös selvitettävä, milloin ja miten pöytäkirjasta on keskusteltu lapsen kanssa.

9 TIEDOKSI

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten Familiar Oy:lle ja Jussin kodeille.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten laitokseen lapsia sijoittaneille kunnille Helsinkiin, Vantaalle, Forssaan, Espooseen, Raaheen, Jyväskylään, Tornioon, Ouluun, Oulunkaaren perhepalveluille (Utajärvi), Kainuun sotelle ja Kemiin.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi ja toimenpiteitä varten Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään tiedoksi myös kaikille muille lapsia Jussin koteihin sijoittaneita kuntia valvovalle aluehallintovirastoille: Etelä-Suomen aluehallintovirasto, Lounais-Suomen aluehallintovirasto, Itä-Suomen aluehallintovirasto ja Lapin aluehallintovirasto.